

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

Diplomová práce

**Josef Kolář a jeho rozhlasové působení
v letech 1932–1945**

Bc. Jan Lutera

Katedra divadelních a filmových studií

Vedoucí práce: doc. Mgr. Andrea Hanáčková, Ph.D.

Studijní program: Filmová, divadelní, televizní a rozhlasová
studia

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Josef Kolář a jeho rozhlasové působení v letech 1932–1945* vypracoval samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury.

Datum

.....

podpis

Rád bych touto cestou vyjádřil poděkování doc. Mgr. Andree Hanáčkové, Ph.D. za její cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce. Rovněž bych chtěl poděkovat Ivaně Zuranové, zaměstnankyni archivu Českého rozhlasu, za vstřícnost a pomoc při získání potřebných informací a podkladů.

Obsah

Úvod	6
Kritika pramenů a odborné literatury, metodologie	9
Cesta Josefa Koláře k mikrofonu (1905–1932)	17
Z Loun do Beskyd	17
Kolářovo ostravské období (1932–1945)	24
Počátky rozhlasu	24
<i>První vysílání pro děti</i>	25
<i>Ostravské studio v hasičské zbrojnici</i>	31
Budování autorského zázemí Josefa Koláře	33
Zdokonalení školského rozhlasu	38
Josef Kolář – rozhlasový učitel	42
Ohrožený rozhlas	47
Okupace v Moravské Ostravě	50
Volání na vlně 415 m	59
Ostrava versus Praha	64
Kolářovo pražské období (1945–1983)	68
Situace Československého rozhlasu po roce 1945	68
Pražské milníky Josefa Koláře	69
Závěr	80
Seznam použitých pramenů a literatury	84
Seznam zkratk	90

*„Nepíše pro rozhlas. On dělá rozhlas – od myšlenky a záměru
přes napsání a provedení až k doznění posledního živého slova.“*

František K. Zeman¹

¹ ZEMAN, František K. Dr. Josef Kolář 60. *Rozhlasová práce*. 1965, č. 4, s. 71.

Úvod

Míra pozornosti o osobnost pedagoga a především rozhlasového pracovníka Josefa Koláře (1905–1983) není dosud nikterak význačná, ačkoliv mluvíme o muži, jehož tvář a vyprávění se dostaly do povědomí mnoha z nás, a to skrze dobrodružné příběhy kocoura Modroočka. Přestože působil v rozhlase přes čtyřicet let a v určitých životních etapách se paralelně věnoval i vzdělávání dětí, nebyl do současné doby Kolářovi věnován dostatečný zájem z řad historiků.

Pole působnosti Josefa Koláře bylo velice rozsáhlé. V mládí se zabýval speciálními výchovnými metodami, na vysoké škole chtěl být přírodovědcem, avšak doba Velké hospodářské krize jej nasměřovala k pedagogické činnosti. Souhra náhod přivedla učitele nakonec až před rozhlasový mikrofon, kde své dosavadní zkušenosti zúročil. Postupně se stal výrazným rozhlasovým tvůrcem, neúnavným popularizátorem vědy a propagátorem vzdělávací funkce rozhlasu. Ve svých přednáškách, hrách, pásmech i stylizovaných reportážích se nebál experimentovat s inovativními přístupy zejména ve zprostředkování složitých témat posluchačům – od lékařství a přírodních věd přes techniku, historii až po výchovu dětí a mládeže. Nedílnou součástí Kolářovy tvorby byla i jeho spisovatelská činnost, které se věnoval od druhé poloviny čtyřicátých let dvacátého století.

K volbě tématu diplomové práce mě zavedl zájem o bližší poznání československé rozhlasové historie první poloviny minulého století. Z neprobádaných dějin tohoto média jsem si zvolil ke zpracování životní a profesní dráhu Josefa Koláře, jemuž většina odborných publikací věnuje jen několik málo řádků. Rozhodujícím aspektem pak bylo zjištění, že Kolářova pozůstalost se nachází v Archivu Českého rozhlasu. Vzhledem k tomu, že pojmout komplexně celou aktivní Kolářovu kariéru je velmi rozsáhlý úkol, rozhodl jsem se zaměřit pouze na jednu životní etapu, kterou bych hlouběji probádal, zasadil do kontextu doby a instituce a popsal. Za zkoumané období jsem zvolil roky 1932–1945, jejichž rozmezí zásadně utvářelo autorovu celoživotní tvorbu. Počátečním milníkem se stal moment, kdy Kolář poprvé předstoupil před rozhlasový mikrofon v ostravském studiu Radiojournalu. Sledované období uzavírá rok 1945, kdy Kolář přestoupil do pražské pobočky a začala tak jeho další životní etapa. Mimo jiné se jednalo o dobu významných dějinných milníků Československa.

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl zmapovat a popsat životní i profesní dráhu Josefa Koláře mezi lety 1932–1945. Rovněž by měla poukázat na jednotlivých příkladech Kolářových rozhlasových děl, jak jeho tvorba formovala podobu tehdejšího vysílání. Podrobně se také budu zabývat institucionálními dějinami Československého rozhlasu s užším zaměřením na jeho vzdělávací funkci, jejíž formu Kolář ovlivnil. To vše s přesahy do let, která předcházejí sledovanému období, i do let následujících. Text obsahuje Kolářovy vzpomínky, jež dopomáhají čtenáři si utvořit názor o jeho povaze, názoru a pohledu na danou situaci.

Diplomová práce je členěna do pěti hlavních kapitol. Zahajuje ji *Kritika pramenů a odborné literatury, metodologie*, která přináší popis práce s prameny a jejich interpretací, shrnutí a zhodnocení stěžejní literatury a metodologická východiska diplomové práce.

Následující kapitola *Cesta Josefa Koláře k mikrofonu (1905–1932)* předchází sledovanému období a koncentruje se na zlomové momenty Kolářova dětství a dospívání, podhaluje motivace, jež se u něj později promítly.

Zcela stěžejní oddíl práce tvoří samotné zkoumané období – *Kolářovo ostravské období (1932–1945)*. Na Kolářovo dílo a přístup nelze nazírat pouze ve vztahu k jeho vnitřním motivacím a zkušenostem, nýbrž v souvislosti s rozhlasovým médiem, do něhož přispíval. Z tohoto důvodu kapitola ve svém úvodu neopomene zmínit počáteční vývoj rozhlasového vysílání v Československu. Podkapitola *Počátky rozhlasu* se soustředí na vznik této instituce a jejího prvního vysílání. Další části podkapitoly pak přinášejí informace o prvním programu pro dětské posluchače a detailně popisuje vznik ostravské pobočky Radiojournalu, v níž Kolář působil. Následující části hlavní kapitoly, především podkapitoly *Budování autorského zázemí* a také *Josef Kolář – rozhlasový učitel*, se na konkrétních příkladech věnují jeho tvorbě, vývoji jednotlivých děl a specifčnosti jeho práce s rozhlasovými formami a žánry. Také přinášejí informace o Kolářových životních krocích a postojích. Tyto zmíněné statě jsou proloženy podkapitolami *Zdokonalení školského rozhlasu* a *Ohrožený rozhlas*, které přinášejí kontextuální zasazení tvorby do institucionálních proměn doby. Specifické podkapitoly *Okupace v Moravské Ostravě* a *Volání na vlně 415 m* popisují válečné období. Jelikož se jednalo o dobu plnou náhlých politických zvrátů, kterým se přizpůsobila nejen organizace rozhlasu, ale reagoval na ně i Josef Kolář, oproti ostatním částem práce se zde obecné informace rozhlasu navzájem prolínají s biografickými údaji a Kolářovou tvorbou.

Samostatná podkapitola *Ostrava versus Praha* nastiňuje okolnosti, jež doprovázely Koláře při přestupu do pražské pobočky.

Čtvrtá kapitola diplomové práce *Kolářovo pražské období (1945–1983)* ve svém názvu zachovává formát stěžejní kapitoly práce, avšak její obsah přináší už jen významné životní a profesní okamžiky Kolářova života a kariéry. Ty jsou opět uvedeny podkapitolou zabývající se politickými a institucionálními proměnami prvních poválečných let. Podkapitola *Pražské milníky Josefa Koláře* se věnuje jeho nejvýraznějším momentům života, díla a pracovní dráhy. Podkapitola také prozrazuje okolnosti vzniku a fungování Mezinárodní výstavy rozhlasu (MEVRO), a to z pohledu Koláře. Rovněž nastiňuje situaci Kolářova odchodu z rozhlasu. Kapitola je záměrně zestručněna, jelikož její obsah nespadá do sledovaného období.

Závěr popisuje stručné kritické shrnutí týkající se osobnosti Josefa Koláře a jeho rozhlasové činnosti.

Kritika pramenů a odborné literatury, metodologie

Kapitola představí kritiku dobových pramenů a odborné literatury a zároveň si klade za cíl vysvětlit metodologický postup pozitivistické biografie podle Daniela Bertauxe, který je v předkládané diplomové práci použit. Badatelská činnost se bude upínat nejen na postavu Josefa Koláře, nýbrž i na osobnosti a aspekty, jež formovaly instituci rozhlasu, ale i samotného Koláře.

Základním pilířem práce se mi stala pozůstalost Josefa Koláře, jež je v současné době uložena v Archivu Českého Rozhlasu v Praze. Jako nedílnou součást faktograficky správné interpretace pramenů pozůstalosti považuji odbornou literaturu, která se tématu věnuje a prostřednictvím níž nalezené informace potvrzují, vyvracím či doplňuji. Slouží také jako neméně důležitý zdroj údajů v rovině institucionálních a organizačních proměn rozhlasu v tehdejší Československu. Nedílnou součástí předkládané práce je taktéž metodologie, tedy teoretické ukotvení nakládání s prameny a využitých postupů při strukturování textu.

Samotná práce s prameny nezahrnuje pouze jejich interpretaci jako faktografickou oporu, ale především jejich analýzu a kritické zhodnocení. To provádím ve dvou rovinách, a to vnější kritikou, tedy určením pravosti a autentičnosti, času, místa vzniku či autora a v druhé rovině vnitřní. Zde se pokouším posoudit zejména míru shody informací v nich obsažených s dějinnou skutečností a informační hodnotu, jež přináší odborná literatura.

Primárními písemnými prameny rozumíme takové dokumenty, které vznikaly v procesu historického vývoje, z činností lidí a z potřeb tehdejšího života. Mezi tyto prameny lze zařadit většinu položek pozůstalosti Josefa Koláře uložené v Českém rozhlase, odboru Archivních a programových fondů. Pozůstalost je v archivu uložena od roku 1984, rok po smrti Josefa Koláře. Dvacet čtyři kartonů archiválií obsahuje přes dva tisíce sto položek a z celkového počtu pak dvacet kartonů disponuje zběžnými seznamy jejich obsahu – pozůstalost tedy obsahuje daleko více materiálu, než je zaznamenáno. Tato nejasnost je zapříčiněna zejména skutečností, že uložené archiválie nejsou doposud řádně inventarizované. Proto se při práci s nimi budu pokoušet hledat určitou logickou a časovou posloupnost. Nedostatečné zpracování pozůstalosti a absence vlastní ustálené citační normy Archivu Českého rozhlasu jsou důvodem pro to, abych na jednotlivé archiválie aplikovat běžně používanou citační

normu.² Přesto jsou jednotlivé složky dokumentů i většina pozůstalosti v kartonech částečně tematicky uspořádány a vždy alespoň popsány či jinak pojmenovány. Tuto systematickosti přisuzuji samotnému Josefu Kolářovi, jenž si už za svého života značnou část písemností ukládal. Jako důkaz může posloužit složka, která je pojmenovaná „*Tisk o rozhlase i o mně v rozhlase*.“³

Uložené prameny nabízejí svým rozsahem téměř kompletní informace týkající se Kolářova osobního života, jeho tvorby i pracovních vztahů a závazků.⁴ Druhá kapitola diplomové práce je zaměřena na Kolářovo dětství a dospívání. Zde jsou nejpřínosnějšími prameny především osobní dokumenty, a sice křestní list, vysvědčení, vlastní životopisy, povolávací dekret či různé členské průkazy, které jsou souhrnně uloženy v jednom kartonu s pořadovým číslem sedmnáct.⁵ U většiny těchto dokumentů není třeba vnější kritiky, jelikož je většina z nich úředními originály. Nedílnou součástí rekonstrukce Kolářova mládí jsou pak vybrané archiválie, které poskytují jeho vzpomínky. Mezi ně řadím především texty s autobiografickými prvky či přepisy rozhovorů. Takovými jsou například *Vzpomínka na 28. říjen 1918*⁶ nebo rozhovor s Josefem Kolářem pro pořad *Znovu podepsáni*.⁷

Třetí stěžejní kapitola práce využívá prameny zvláště ve svých posledních podkapitolách, které nám přibližují okolnosti fungování jednotlivce i ostravské pobočky Radiojournalu v období nastolené nacistické okupace. Pomocí informací získaných z archiválií, jako je například text rozhlasové přednášky *Mládí bez domova*,⁸ se tak dozvídáme, jak Kolář vnímal první dny po březnovém vpádu německých vojsk na území protektorátu. Stejně přínosným je výběr z osobní korespondence,⁹ která poskytuje subjektivní názory Josefa Koláře na konkrétní

² ČSN ISO 690:2011, tedy ve formě: Název archivu. Název nebo značka fondu. Inventární číslo. Název nebo stručný popis. Datum a místo vytvoření dokumentu.

³ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 9. Složka *Tisk o rozhlase i o mně v rozhlase*.

⁴ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 11. Autorské smlouvy – rozhlas, televize, filmy, DILIA.

⁵ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Osobní doklady.

⁶ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 11. Neznačená složka. Text *Vzpomínka na 28. říjen 1918* pro dětské vysílání televize dne 25. října 1958.

⁷ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Neznačená složka. Originální přepis rozhovoru z roku 1968 pro pořad *Znovu podepsáni*.

⁸ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Neznačená složka. Text *Mládí bez domova*. Nedatováno.

⁹ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 6. Osobní korespondence, blahopřání k životním jubileím a životním úspěchům. Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 7. Složka Osobní korespondence od druhé poloviny roku 1966 až do roku 1982, Složka Osobní korespondence od roku 1954–1958. Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 8. Složka Osobní korespondence od roku 1944–1952.

historické události či poodhaluje fungování ostravské rozhlasové pobočky během tohoto období – *Ostravská pobočka Radiojournalu jako nejvýznamnější kulturní středisko kraje*.¹⁰

Zvláštní pozornost je poté věnována složce *Praha volá na vlně 415 m*,¹¹ která se stane důležitou pro stejnojmennou podkapitolu. Jedná se o autorský šedesátistránkový rukopis, který Kolář sepsal bezprostředně po osvobození Československa v roce 1945. Vycházel přitom z průběžného kolektivního záznamu dění ostravské pobočky. Ve své úvodní části detailně nastiňuje situaci pobočky před osvobozením Moravské Ostravy rudoarmějci, likvidaci rozhlasové stanice ustupujícími německými vojsky a popis znovuoobnovení provizorního vysílání. Následující části rukopisu jsou rozděleny podle dní pražského květnového povstání a obsahují detailní záznamy pražského vysílání. Mezi těmito záznamy, jež jsou opatřeny i časy jednotlivých vstupů, Kolář popisoval situaci uvnitř vysílacího studia. Zmíněný rukopis nebyl nikdy ve své podobě publikovaný, přesto se stal cenným zdrojem informací především pro Vladimíra Ježka. Ten ve své knize *Voláme všechny*¹² sestavil nejucelenější přehled tehdejšího vysílání, a to včetně časových údajů. Autor publikace vycházel ze zvukových nahrávek, ale především z písemných dokumentů, jež nazýval „písemné monitory.“ Mezi nejcenější a nejúplnější pak zařadil Kolářův rukopis. „*Spolehlivě zachycuje jak obsah zpráv, tak i jejich časové zařazení.*“¹³ Zmíněný rukopis mi v diplomové práci poslouží zejména k popisu situace ostravské pobočky po zničení výbuchem a k nastínění situace fungování v provizorních podmínkách a znovuoobnovení dočasného vysílání v Moravské Ostravě.

Poslední podkapitola stěžejní části práce *Ostrava versus Praha* má své základy ve výběru z osobní korespondence Koláře, především v dopisování s Františkem K. Zemanem.¹⁴ Z korespondence se dozvídáme o situaci v Moravské

¹⁰ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Text *Ostravská pobočka Radiojournalu jako nejvýznamnější kulturní středisko kraje*. Dopis pro Svaz protifašistických bojovníků při Československé akademii věd (ČSAV) ze dne 12. března 1969.

¹¹ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 12. Složka *Praha volá na vlně 415 m*. Originál strojopisu z května 1945.

¹² JEŽEK, Vladimír. *Voláme všechny: Čs. revoluční vysílač na vlně 415,5 metru ve dnech 5.–9. května 1945*. Praha: NPL, 1966.

¹³ Tamtéž, s. 70.

¹⁴ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 8. Složka Osobní korespondence 1944–1952. Originál dopisu od F. K. Zemana ze dne 13. března 1945.

Ostravě bezprostředně po válce a soukromé dopisy nám představují okolnosti, s nimiž se Kolář potýkal při přestupu do pražské rozhlasové pobočky. Korespondenci lze analyzovat pouze v rovině vnější, tedy posoudit její míru autentičnosti, proto kapitola obsahuje značné množství přímých citací, které nám přinášejí nejen informace, ale nastiňují také situace.

Čtvrtá kapitola diplomové práce, jež uzavírá hlavní text a přibližuje čtenáři Kolářovy osudy po roce 1945, využívá prameny k představení jednotlivých momentů osobního i pracovního života. Přináší informace o Kolářových příspěvcích na poradách Československého rozhlasu například k výstavě MEVRO.¹⁵ Archiválie také obsahují informace z Kolářova osobního života či o jeho zdravotním stavu,¹⁶ který byl jedním z důvodů jeho odchodu z rozhlasu.¹⁷

Pozůstalost nabízí také velké množství Kolářovy tvorby. V osmi kartonech jsou uloženy originální texty přednášek, pásem, stylizovaných rozhovorů¹⁸ nebo také originální strojopisy beletristické činnosti.¹⁹ Z tohoto bohatého souboru budou pro práci využity pouze ukázky tvorby, kterými doplním zkoumané období.

Další neméně důležitým prvkem diplomové práce je odborná literatura, kterou budu následně řadit chronologicky, a to s krátkým kritickým vyhodnocením a rozdělením do dvou skupin. První obsahuje publikace, které se věnují obecné a institucionální historii a dopomáhají zasadit Kolářovo rozhlasové působení do širšího kontextu. Patří sem publikace *Prvních deset let československého rozhlasu*²⁰ autorky Anny Jandové-Patzakové, která se věnuje vzniku a vývoji rozhlasového média na našem území. Kniha byla vydána v roce 1933 a vzhledem k tomu, že se stále ještě jednalo o období, kdy historie rozhlasového média teprve vznikala, je založena převážně na vzpomínkách jednotlivých pracovníků. Text Patzakové se mi stal přínosným zejména v podkapitolách, které se soustředí na prvopočátky rozhlasu. Uvedené informace je nutné komparovat se současnými

¹⁵ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Neznačená složka. Text *Úryvky z referátu o MEVRO na programových poradách Československého rozhlasu ve Zlíně 13.–17. 7. 1948.*

¹⁶ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Neznačená složka. Lékařská zpráva Lázní Jeseník ze dne 10. července 1950.

¹⁷ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 11. Neznačená složka. Oficiální potvrzení o zrušení pracovního poměru ze dne 22. června 1951.

¹⁸ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 1. Přednášky, pásma, články.

¹⁹ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 15. Soubor beletrie.

²⁰ PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935.

texty, jež nabízejí odstup a kritické zhodnocení, jelikož v některých etapách se orální historie zaznamenaná Patzakovou rozchází s nově interpretovanými fakty například v publikacích Evy Ješutové²¹ či kolektivu Petra Bednaříka, Petra Jiráka a Barbary Köpplové.²²

Přínosnou literaturou reflektující vznik vysílání pro děti a pozdější vývoj školského rozhlasu se mi stala stať Miloslava Dismana *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*,²³ jež vydalo Výzkumné oddělení Československého rozhlasu v roce 1978. Disman se věnuje úzce vymezené problematice v kontextu dobových proměn rozhlasového média, které ve značné míře přebírá ze zmíněné publikace Jandové-Patzakové. Dismanův text je nutné číst kriticky a pro diplomovou práci se stávají přínosné pouze informace zaměřené na dětské vysílání či na školský rozhlas. Ty jsou stěžejním prvkem podkapitol, jež vysvětlují institucionální dějiny s fokusem na vzdělávací funkci rozhlasu, a to například *První vysílání pro děti* či *Zdokonalení školského rozhlasu*.

Druhou skupinou odborné literatury jsou publikace a texty, které se věnovaly přímo Josefu Kolářovi. Jako první se Kolářovým životem a dílem zabýval publicista, rozhlasový teoretik a Kolářův blízký kolega Josef Branžovský. Publikace z roku 1966 s názvem *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*²⁴ obsahuje autobiografické statě *Cesta k člověku*²⁵ a *Můj život v rozhlase*, které jsou pro práci klíčové především sepsanými vzpomínkami Koláře, díky nimž dokreslují jeho životní i profesní dráhu. S memoáry operují zvláště v druhé kapitole *Cesta Josefa Koláře k mikrofonu*. Branžovský stěžejní část knihy zahrnující jednotlivé příklady pásmem, úvah, proslovů a ostatní tvorby vykládá prizmatem teoretika a zaměřuje se na strukturu a stylistické prvky vybraných děl. Tato kapitola publikace přináší detailní údaje ke vzniku jednotlivých příspěvků, jež využívám ve sledovaném období diplomové práce. Autorkou poslední části sborníku *Cesta s člověkem: sborník*

²¹ JEŠUTOVÁ, Eva. *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů*. Praha: Radioservis, 2013. ISBN 978-80-87530-31-3.

²² BEDNAŘÍK, P., J. JIRÁK, B. KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých medií: Od počátků do současnosti*. Praha, 2011. ISBN 978-80-247-3028-8.

²³ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978.

²⁴ KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966.

²⁵ Stať *Cesta k člověku* není původním textem sborníku. Poprvé vyšla jako článek v Rozhlasové práci 1947, č. 2, s. 74–81.

rozhlasových pásem Josefa Kolář je Myslena Lomská,²⁶ která sestavila podrobnou bibliografii rozhlasových dramatických prací Koláře, jež obsahuje pásma, hry, stylizované rozhovory a stylizované reportáže. Chronologicky sestavený a podrobně popsáný seznam je dělen do tří sloupců na stránku. První sloupec obsahuje název a krátký popis. Druhý sloupec slouží pro jednoduchou orientaci a zahrnuje pouze charakteristiku útvaru (zda se jedná o psaný rozhovor, scénické pásmo a podobně). Poslední sloupec představuje popis, dataci a čas vysílání nebo v rámci jakého programu text zazněl, lokaci archivu a rozsah stran. Takto zpracovanou bibliografii využívám především k popsání a zařazení jednotlivých ukázek tvorby Josefa Koláře do vysílání. Může se zdát, že jde o neaktuální bibliografii, nicméně se jedná o nejzdařilejší a pravděpodobně i jedinou doposud zpracovanou.

Po poslední zmíněné literatuře se nikdo z řad teoretiků nevěnoval Josefu Kolářovi bezmála čtyřicet let. Pozornosti se mu dostalo pouze v krátkých a značně útržkovitých článcích v odborných periodikách v polovině osmdesátých let. Až začátkem nového tisíciletí se Kolářem více zabývá populárně-naučná publikace *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*,²⁷ jejíž kolektiv autorů popisuje historické etapy Československého potažmo Českého rozhlasu. Kolář je zde zmíněn u konkrétních událostí. Pohled na jeho osobu se však od již zmíněných publikací liší. Nahlíží se na něj z pozice instituce, což doposud žádná publikace nenabídla. Tento úhel pohledu se mi stal pro práci stěžejním, především pro správné zasazení jedince do instituce.

Drobné satisfakci se většině významným rozhlasovým tvůrcům dostává v podobě publikace *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů*.²⁸ V abecedně seřazených medailonech se nachází i Kolářova stručná třístránková biografie. Obsahuje jeho pracovní úspěchy, zmiňuje více či méně známá pásma a v neposlední řadě se vyjadřuje i k jeho osobnímu životu. Autorka Milena Hurtová čerpá především z publikací a dobových článků odborných periodik a částečně z rozhlasového archivu. Tento krátký medailon obsahuje řadu nejasností a přesto, že v textu předkládané

²⁶ I v pozdějších letech Lomská, především po Kolářově smrti v roce 1983 pohotově aktualizuje bibliografii rozhlasových dramatických prací Josefa Koláře na vyžádání autorů Lexikonu české literatury.

²⁷ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 8086762009.

²⁸ JEŠUTOVÁ, Eva. *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů*. Praha: Radioservis, 2013. ISBN 978-80-87530-31-3.

informace mají základ v pramenech, ne vždy jsou vyloženy správně. Za všechny mohu zmínit moment, kdy Josef Kolář v roce 1951 odchází po dlouhodobém působení v rozhlase učit na žižkovské gymnázium. Důvodem však nejsou politické čistky, jak uvádí Hurtová, nýbrž jeho zdravotní stav.

V diplomové práci jsem užil metodologický přístup pozitivistické biografie francouzského teoretika a sociologa Daniela Bertauxe. Výchozím předpokladem biografického přístupu k tématu je přesvědčení, že výzkum života jedince badateli umožňuje pochopit společnost. Biografie zároveň klade na badatele nároky, především z důvodu, že jejím zkoumaným předmětem je život jedinců a je tak obtížné si ke zkoumané látce vytvořit odstup. A to zejména z důvodu, že mimo vědecké kruhy jsou biografie všudypřítomné (nalezneme nepřeborné množství biografii v knihách, novinách či televizi). S otázkami epistemologického zlomu také souvisí pojem biografické iluze. Tu lze chápat jako přesvědčení, že život jedince je možné zachytit jen ve své úplnosti. Člověk, který svůj život vypraví či jej zapisuje, tak vždy zdůrazňuje jen ty události, jež pro něj zpětně mají nějaký smysl a tím se dopouští umělého vytváření smyslu. Stejně tak je to i u badatele, který život jiného člověka interpretuje. Jedinec se totiž v průběhu času proměňuje po biologické i psychické stránce. Jednotlivé životní události pak lze definovat jako přesuny na různá místa v soudobém společenském prostoru. Bourdieu pak tyto přesuny chápe jako „*soubor objektivních vztahů spojujících jedince (...) se souborem ostatních jedinců, kteří byli vtaženi do stejného pole a potýkali se se stejným obzorem možností.*“²⁹ V tomto duchu diplomová práce obsahuje značné množství medailonů ostatních rozhlasových osobností, jelikož se stejně jako jedinec Kolář nacházely ve stejném společenském prostoru a měly stejné možnosti.

Bertaux ve knize *Le récit de vie*³⁰ připouští, že vědec neboli biograf se může zajímat pouze o určitý úsek života, který souvisí s tématem jeho výzkumu. Celistvost zkoumaného života se tak vědomě naruší a biografická iluze se značně eliminuje.

Pozitivistická biografie se snaží získávat především informace ze života sledovaného jedince skrze jeho převyprávění. Připouští, že mezi reálným a vyprávěným životem existuje rozdíl, přesto se v bádání opírá výhradně o žité

²⁹ BOURDIEU, Pierre. L'illusion. In: *Raisons Pratiques. Sur la théorie de l'action*. Paris: Seuil, 1994, s. 81–89.

³⁰ BERTAUX, Daniel. *Le récit de vie*. Paris: Armand Colin, 2005. ISBN 10:2200601611.

zkušenosti. Biograf proto během výzkumu nezasahuje svými interpretacemi do příběhu, čímž nechává fakta hovořit sama za sebe. Zároveň se však snaží odhalovat rozdíly mezi skutečným životem a jeho převyprávěnou formou.³¹

Bertaux upozorňuje, že biografie je diachronní, což znamená, že sleduje proměny v delším časovém úseku nikoli v jednom určitém historickém okamžiku. Proto je pro práci důležitá například kapitola *Cesta Josefa Koláře k mikrofonu*, kde jsou naznačeny Kolářovy dispozice ke vzdělání dětí. Důležité jsou rovněž podkapitoly, jež se věnují vzniku a ustálení školského rozhlasu či instituce samotné.

³¹ BERTAUX, Daniel. *Le récit de vie*. Paris: Armand Colin, 2005. s. 31.

Cesta Josefa Koláře k mikrofonu (1905–1932)

Z Loun do Beskyd

První léta dvacátého století se nesla v duchu pokračující politické krize v obou částech rakousko-uherské monarchie. Ekonomický a společenský vývoj se však navzdory tomu rozvíjel nadále. Rostla nejen populace, ale i průmysl. Mezi taková města v českých zemích patřily Louny. V Lounech nastal hospodářský rozmach již v druhé polovině devatenáctého století, kdy se budovaly železniční opravy, pivovar nebo finanční ústavy. Od roku 1872 město protнула železniční síť s hlavními směry na Prahu, Most, Žatec nebo Rakovník. S industriálním rozvojem souvisela také výstavba rodinných domů. Obytnými zónami se tak stala i místa, která původně sloužila jako zemědělská půda. V takovém domě č. p. 748 se Boženě Kolářové (rozené Malcové), ženě v domácnosti, a Jaroslavu Kolářovi, výpomocnému topiči a zkušenému strojvůdci státních drah, narodilo 21. dubna 1905 půl hodiny před půlnocí druhorozené dítě, syn Josef.³²

Předškolní léta Josef Kolář strávil u své prababičky Anny Petržilové v Tuřanech u Slaného.³³ Naturalistické vyprávění pohádek, které od ní často slychával, v něm postupně utvářelo vypravěčské schopnosti. Nejen vyprávění prababičky měla vliv na malého Koláře, jeho dětskou fantazii formovala také výchova rodičů. Přestože byl Kolářův otec značně vytíženým zaměstnancem státních drah, svému synovi věnoval dostatek času. Pro Koláře byl nezapomenutelným zážitkem jeho první výlet do Prahy, kam jeli společně s otcem navštívit Národní muzeum. Jako devítiletý naslouchal vyprávění svého otce o zdejší velrybě: „*Dodnes tátu vidím, jak chodí pod kostmi mořského kolohnáta, vzrušeně vypráví, prudce gestikuluje.*“³⁴ Otec Kolářovi nevyprávěl o velrybě samotné, nýbrž o železné

³² Josef Kolář nebyl jediným potomkem Boženy a Jaroslava Kolářových. Rok před narozením Josefa, dne 25. února 1904, se v lounském domě č. p. 748 narodila jeho sestra Jaroslava Marie Kolářová. In: SOA v Litoměřicích – archivní odbor, Sběrka matrik Ústeckého kraje, 1903–1905, i. č. 9975, sign. 100/47, Louny, římskokat. f. ú., Louny N 19.02.1903-18.08.1905 I-N 1903-1905, snímek č. 85.

³³ Prababička Anna Petržilová, rozená Suchopárková, byla babičkou matky Josefa Koláře. In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Neznačená složka. Křestní list.

³⁴ Příspěvek *Kdybych byl mladý...* ve vysílání pořadu *Mikrofon mladých* dne 6. ledna 1959. In: KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 225.

konstrukci, na které byla velryba zavěšena. Tu totiž jako mladý zámečnický tovaryš pomáhal vyrábět. Už tehdy se formovalo Kolářovo vnímání detailů a různých souvislostí, jež později dalo předpoklad ke vzniku jeho vynikajících pozorovatelských dovedností.

Dětství prožil v klidné době hospodářského a průmyslového rozmachu Rakouska-Uherska. Rozšiřující se etnický nacionalismus v zemích přispěl k prohloubení politické krize, jež nakonec vyústila v první světovou válku. Koláře toto období silně poznamenalo. Pozorování lidského utrpení a bída v něm vyvolávaly rozhořčení nad autoritami. V roce 1916 postoupil z obecné školy na osmiletou lounskou reálku,³⁵ kde jako primán vstoupil do levicově zaměřeného skautského spolku *Psohlavci* vycházejícího z woodcrafterského hnutí Ernesta Thompsona Setona.³⁶ Spolek organizoval výlety do přírody a taktéž vydával vlastní časopis *Vatra*, do něhož Kolář přispěl svými texty, například povídkou *Jak se jsem lovil sviště*.³⁷ Woodcrafterská skupina ho ovlivnila natolik, že během dospívání chtěl být lesníkem. „Rozmluvil mi to lesní adjunkt otrávený z věčné samoty a nekonečné evidence plnometrů smrkové kulatiny,“³⁸ jak sám vzpomíná. Zájem o přírodu ho však nikdy neopustil. Rozhodl se proto studovat přírodní vědy.

Než ukončil lounskou reálku, prožil Josef Kolář přerod monarchie v první československý demokratický stát. Na tuto dobu výrazných dějinných milníků české historie vzpomínal s nelibostí. „*Ten podzim roku 1918 byl už velmi zlý. Pamatuji se, jak jednou moje maminka dávala na cestu do služby tatínkovi do tašky jako jediné jídlo pět jablíček. Tehdy v tom roce osmnáctém už ve žních za každou fúrou s obilím*

³⁵ Dnes se škola nazývá Gymnázium Václava Hlavatého.

³⁶ Český skauting vznikl mezi lety 1911–1915. Mezi hlavní iniciátory patřil Antonín Benjamín Svojsík (1876–1938), který převzal myšlenky anglického zakladatele woodcrafterského hnutí Ernesta Thompsona Setona (1860–1946). Základní ideou byl woodcraft, což ve volném překladu znamená přežití ve volné přírodě neboli lesní moudrost. České junáctví pak spojilo tyto indiánské vzory se staroslovanskou tradicí. Spolek měl rovněž prohlubovat vlastenecké cítění a službu českému národu. Skautský spolek *Psohlavci* vznikl v roce 1913. Později, v roce 1915, byl ustanoven za první českou woodcrafterskou organizaci. V roce 1922 se na základě rozdílného pojetí přírody oddělil od skautingu a přiklonil se k woodcraftingu. Přejmenoval se na Ligu lesní moudrosti (LLM). Pod tímto názvem funguje dodnes. In: *Liga lesní moudrosti* [online]. © Pavel Spálený [cit. 15.5.2020]. Dostupné z: https://www.woodcraft.cz/index.php?right=infostudna_napsali&sid=&cl=ped_se_tonova_woodcraftu&odd=woodcraft&page=6

³⁷ Povídka *Jak jsem lovil sviště* byla jeho první literární tvorbou. In: KLÍR, Jiří. *Publicistická činnost Dr. Josefa Koláře*. Praha, 1969. Diplomová práce. Fakulta sociálních věd a publicistiky Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Vladimír Kovářík, s. 4.

³⁸ KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 46.

chodil voják s puškou, aby hladoví lidé snopy nerozebrali. (...) Pamatuji se přesně, že to bylo 21. října před jedenáctou hodinou. Byl sychravý, zamžžený den, chvílemi už poletoval sníh a já jsem se s několika kamarády krčil v příkopu u řepného pole. (...) Náhle nad lounskými železničními dílnami vyrazil povědomý obláček bílé páry a hned za ním k nám dolehl známý zvuk houkačky. A houkačka houkala podivně. Nepravidelně, zběsile, dlouho. Od města na pole běžel panský kočí. Rozčileně mával rukama a cosi křičel. (...) A pak jsme ho slyšeli, jak volá: „Je mír. Je konec války. Rakousko je pryč. Je svoboda. Všecko si to vemte.“ Nikdo si nic nebral. Utíkali jsme domů. (...) Ze státních úřadů s řinkotem padaly na dlažbu plechovi dvouhlavi orlové. Dlouho do noci zněla ulicemi hymna Kde domov můj.“³⁹ Názor mladého Koláře na nově vznikající demokratickou společnost nebyl nijak optimistický. Proměna monarchie v demokratickou republiku s sebou nesla počáteční problémy. Za nešťastné okolnosti považoval především kontinuitu rakousko-uherských zákonů, které byly prosazeny nově vzniklým Národním výborem⁴⁰ v zájmu uchování veřejného pořádku. Josef Kolář vzpomínal na vznik Československa jako na den, kdy „...vyšel první zákon nové československé vlády, ve kterém nebyli zastoupeni ti, kteří chtěli se starým režimem úplně zúčtovat, a ten zákon zněl: „Vyhláší se samostatný československý stát. Všechny dosavadní zákony až do odvolání zůstávají v plné platnosti.“ (...) Jenže za nějaký čas z Loun vyhnaný hejtman dostal významné místo na pražském policejním ředitelství, boháči se přestali třást a vše se pomalu vracelo do starých kolejí. Kdo byl chudý, byl chudý dál, kdo byl bohatý, snažil se zbohatnout ještě víc.“⁴¹

Ve vyšších ročnících reálky jeho studijní výsledky upadaly.⁴² Maturitní zkoušku (t. č. Zkoušku dospělosti) složil 11. června 1924,⁴³ na jejím základě byl uznán ke studiu přírodopisu a zeměpisu na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od listopadu téhož roku na univerzitu nastoupil na obory se zaměřením na vyučování na středních školách. Vedle studia se Kolář aktivně

³⁹ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 11. Neznačená složka. Text *Vzpomínka na 28. říjen 1918* pro dětské vysílání televize dne 25. října 1958.

⁴⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). Praha: Libri, 2000, s. 268.

⁴¹ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 11. Neznačená složka. Text *Vzpomínka na 28. říjen 1918* pro dětské vysílání televize dne 25. října 1958.

⁴² Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Neznačená složka. Vysvědčení pololetní z 31. ledna 1923.

⁴³ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Neznačená složka. Vysvědčení dospělosti.

věnoval i sportu. Působil jako závodník a instruktor ve Svazu lyžařů Klubu československých turistů. Pravidelně se účastnil zimních a letních běhů pořádaných klubem.⁴⁴ Mimo sport se také zajímal o tehdejší nové pedagogické praktiky. Sledoval různé pokusy o takzvanou pracovní školu v Bakulově ústavu pro výchovu životem a prací nebo v Legii malých.⁴⁵ V praxi své invence ve speciální pedagogice realizoval v prázdninových rekreačních ozdravovnách *Svépomoci* (později *Zdravá generace*). Nejprve jako průvodce, později jako ředitel. V rámci této pracovní zkušenosti měl možnost poprvé vycestovat do italského Grada k Jaderskému moři. Díky Kolářovu detailnímu vnímání a barvitému vyprávění mohli o třicet pět let později posluchači rozhlasu slyšet, jak toto své první setkání s mořem prožíval. „*Rámem okna jsem viděl prostor zářivě modrý. Spodní polovina té jiskřící modři bylo moře, horní polovina obloha. (...) Poprvé jsem uviděl moře. Seděl jsem na lůžku a říkal jsem: „Tenhle obraz mi do nejdelšího stáří nesmí vymizet z paměti.*“⁴⁶

Netradiční výchovné metody aplikoval i na volnočasových táborech, kde uplatnil woodcrafterské postupy a zároveň se projevil jeho citlivé a hluboké sociální cítění, jež pramenilo ze vzpomínek z válečných let. Neustále vyhledával prostředí obyčejných pracujících lidí, a to takových, mezi kterými vyrůstal.

V roce 1926 se stal pomocnou vědeckou silou v Botanickém ústavu Univerzity Karlovy. Na základě získaných zkušeností se rozhodl pokračovat ve studiu doktorátu přírodních věd s vidinou akademické kariéry.⁴⁷ Výsledkem byla disertační práce

⁴⁴ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Složka Vysoká škola. Seznam přednášek (Index lectionum).

⁴⁵ Legie malých byla součástí takzvaného Dorostového odboru Československého červeného kříže. Soustředovala se na sdružování mládeže v době po školním vyučování. V Legii malých se děti věnovaly zejména rukodělným pracím. V době, kdy Josef Kolář jako student do Legie malých docházel hospitovat, sídlilo středisko na Plynární ulici č. 1274 v Praze. In: ANON. *Soupis zařízení sociální péče o mládež v republice československé*. Praha: Ministerstvo sociální péče, 1925, s. 30.

⁴⁶ Příspěvek *Kdybych byl mladý...* ve vysílání pořadu *Mikrofon mladých* dne 6. ledna 1959. In: KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 225.

⁴⁷ Na filozofických a přírodovědeckých fakultách univerzit většina studentů zakončovala čtyřleté (ve skutečnosti čtyř a půl leté až pětileté) studium složením státních zkoušek, jež dávaly způsobilost vyučovat na středních školách. Titul „profesor“ byl dříve pracovním označením středoškolských učitelů, kteří jej získali při ustanovení na funkční místo. Vedle toho bylo možné ukončit studium na zmíněných fakultách také doktorátem (PhDr., RNDr.). Studenti titul získali na základě písemné disertační práce a vykonáním ústních zkoušek – rigoros. Tento způsob ukončení volili především absolventi oborů, jež nebyly zastoupeny jako vyučovací předměty na středních školách, například dějiny umění, dějiny hudby či antropologie. Absolventi, kteří zakončili studium státními zkouškami, mohli taktéž dosáhnout titulu

*Anatomická stavba listů trav a její systematický význam.*⁴⁸ V květnu 1930 Josef Kolář definitivně ukončil vysokou školu absolutoriem zoologie a botaniky. Na základě své vědecké práce získal první zaměstnání v botanickém oddělení Národního muzea v Praze, kde se stal pomocnou vědeckou silou a osobním asistentem univerzitního profesora doktora Františka Antonína Nováka. V červenci 1930 absolvoval Kolář po boku profesora Nováka měsíční vědeckou botanickou cestu do Jugoslávie, do oblasti Sandžak – Novi Pazar.⁴⁹ Po návratu ze zahraničního výzkumu neminula Koláře povinná vojenská služba, do níž nastoupil počátkem října 1930 a ukončil ji za necelý rok a půl.⁵⁰ Po propuštění z vojenské služby se už nemohl vrátit ke své práci v botanickém oddělení, jeho pozice byla již obsazena. V marné naději na vědeckou dráhu a z nedostatku volných míst nejen v Národním muzeu, ale i na středních školách, na něž byl aprobován, byl nucen přijmout místo výpomocného učitele na smíšené měšťanské škole v Horní Bečvě.

Pozici měšťanského učitele Kolář dostal čirou náhodou. V té době obepisoval školní inspektory nejméně dvacetí okresů. Kladnou odpověď získal pouze z Horní Bečvy.⁵¹ Po návratu do civilu nastoupil 10. března 1932 na místo pomocného učitele. Už při této první pedagogické zkušenosti začal ve výuce postupně aplikovat své netradiční metody. Kupříkladu se svými žáky vytvořil velkou plastickou mapu obce. V Horní Bečvě se střetával se společností pracujících, ale i výrazně chudých rodin. V podhůří Beskyd šlo o setrvalý stav, jelikož zdejší poměry byly, co se týče

doktor filozofie nebo přírodních věd. To mělo význam zejména pro středoškolské učitele, kteří se rozhodli habilitovat a přejít jako učitelé na vysokou školu. In: *Důvodová zpráva Národního shromáždění Československé socialistické republiky 1964–1968* [online]. Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, ©2021 [cit. 16.5.2020]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1964ns/tisky/t0070_03.htm.

⁴⁸ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 9. Složka diplomových prací. Originál disertační práce.

⁴⁹ Též vědecké cesty se znovu zúčastnil i o dva roky později v roce 1932, po skončení prezenční vojenské služby.

⁵⁰ Prezenční vojenskou službu vykonával u *Leteckého pluku I. „T. G. Masaryka“* v pražských Kbelích.

Povolávací rozkaz do vojenské služby dostal již v roce 1925, kdy ukončil lounskou reálku. Kvůli nástupu na vysokou školu zažádal u odvodní komise o odklad do prezenční služby. Po ukončení vysokoškolských studií nastoupil na vojenský výcvik pouze na jeden rok, pět měsíců a devět dní. Dle branného zákona byla pro mladé muže vojenská služba stanovena na dva roky. Vrchní věkový limit byl do dvaceti šesti let. Kolář tudíž dokončil službu dříve (1932) s hodností poručíka – proviantnictva. *Branný zákon republiky Československé ze dne 19. 3. 1920* [online]. Epravo.cz, ©2020 [cit. 17.5.2020]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1774&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.

⁵¹ Pozici výpomocného učitele v Horní Bečvě získal Kolář údajně proto, že v žádosti uvedl, že je aktivní lyžařský závodník a instruktor Svazu lyžařů. Shodou okolností byl okresní školský inspektor také lyžař. Vybral proto z mnoha možných uchazečů právě Koláře. In: KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 46.

kulturního života, životní úrovně i vzdělanosti, mizerné vřdy. Tentokrát však byly ještě více umocněny důsledkem celosvětové velké hospodářské krize z roku 1929. „V období krize se několikrát stalo, že mi děcko omdlelo hlady ve třídě a mým nejsilnějším zážitkem z bečvanské školy byly děti přiotrávené „kvitem“ (denaturovaným lihem), do kterého jim ráno namáčeli kousky chleba, aby přes den necitily hlad.“⁵² Měšťanskou školu opustil v červenci roku 1932. Přednost dal své vědecké kariéře. Opět se zúčastnil těžé cesty do Jugoslávie s profesorem Novákem.

Dvacátého sedmého srpna 1932 se Kolář oženil s Boženou Herfurtovou,⁵³ tou dobou profesorkou na reálném gymnáziu v Místku. Od září téhož roku nastoupil na místo zatímního učitele na dívčí měšťanské škole ve Frýdku. Zde vyučoval veškeré možné předměty od tělocviku, psaní strojem, občanské nauky, češtiny až k přírodopisu, fyzice či chemii. Na dívčí měšťance se opět rozhodl experimentovat s netradičním pojetím výuky. Zavedl například psaní na psacím stroji se zavázanýma očima nebo v areálu školy se studentkami vystavěl alpinum a pokusnou zahradu, na kterých vyučoval základy botaniky. Ve Frýdku nabyt nových zkušeností, a to nejen z reálného školství, jež uplatnil v pozdějších letech ve své rozhlasové kariéře. V tomto období se rovněž účastnil hospitací na školách, které se snažily do výuky začlenit nové praktiky. Těmito institucemi byly například baťovské školy ve Zlíně.⁵⁴

Na podzim roku 1932 potkal v Moravské Ostravě Jaroslava Závadu,⁵⁵ jenž spolupracoval s ostravskou pobočkou rozhlasu. Závadu oslovily Kolářovy pedagogické invence. Požádal jej proto, aby pro ostravský rozhlas napsal pedagogickou přednášku, která by posílila program stanice. Šlo o první pracovní

⁵² KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 48.

⁵³ Božena Kolářová (rozená Herfurtová) se narodila 10. října 1907 v Rakovníku. Dochované prameny neobsahují zmínky o vztahu Josefa Koláře a jeho ženy. Přesto lze z archiválií vydedukovat některé informace. Například není známý přesný rok úmrtí Boženy Kolářové. Přičemž s určitostí víme, že svého manžela přežila minimálně o jeden rok. Tento údaj lze podložit korespondencí mezi Boženou Kolářovou a zaměstnankyní archivu Československého rozhlasu v Praze. In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 19. Obálka s výstřižky novinových článků o Josefu Kolářovi. Odesílatel Božena Kolářová. Datováno ke dni 17. června 1984.

⁵⁴ ANON. *Pokusná škola ve Zlíně*. Brno: Pokusná škola, 1932, s. 93.

⁵⁵ Jaroslav Závada (1907–1964) byl středoškolský profesor, prozaik, překladatel z polštiny, ruštiny, srbochorvatštiny a slovinštiny. Vystudoval slavistiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Působil jako profesor na středních a odborných školách a jako externí redaktor v ostravském rozhlasu. In: *Jaroslav Závada* [online]. ÚTRL FF UK a KAA FF MU, ©2020 [cit. 18.5.2020]. Dostupné z: https://www.databaze-prekladu.cz/prekladatel/_000003301.

zkušenost Koláře s rozhlasem. Od roku 1932 začal intenzivně spolupracovat s ostravskou stanicí Radiojournalu. V médiu viděl možnost, jak svým alternativním vzdělávacím přístupem oslovit co nejširší obecnost. Mohl tak projevit své vypravěčské nadání a poutavě promluvit o svých dosavadních pedagogických zkušenostech, v nichž se snoubily vychovatelské schopnosti a přírodovědecké vzdělání. Do té doby se vytvářely a formovaly pouze v přímém kontaktu s dětmi. Ať už v jeho volnočasových aktivitách v rekreačních ozdravovnách, nebo později v prostředí školních učeben. Kolář se se svým přístupem stal přínosným i pro regionální stanici. Výše zmíněné období patřilo k nejdůležitějším pro jeho budoucí rozhlasovou kariéru, protože se ke vzpomínkám z dětství a studijních let častokrát navracel ve svých výchovných a přírodovědeckých přednáškách školského rozhlasu. Například v roce 1959 zazněly éterem vzpomínky v pořadu *Mikrofon mladých*, tehdy už čtyřiapadesátiletého Koláře, a sice na první výlet do Prahy nebo když jel poprvé k moři.⁵⁶

⁵⁶ Příspěvek *Kdybych byl mladý...* ve vysílání pořadu *Mikrofon mladých* dne 6. ledna 1959. In: KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 225.

Kolářovo ostravské období (1932–1945)

Počátky rozhlasu

V průběhu pěti let po skončení první světové války, kdy české země sužovaly nepříznivé ekonomické a technické podmínky, se díky nadšení malé skupiny konstruktérů a zájmu prvních posluchačů mohlo uskutečnit první pravidelné rozhlasové vysílání v Československu určené veřejnosti. Bylo zahájeno 18. května 1923. Tehdy se ještě improvizované studio nacházelo v zapůjčeném skautském stanu ve Kbelích u Prahy. Kbelská vysílačka, jež původně sloužila pro telegrafní spojení, musela být nejprve technicky upravena pro rozhlasové vysílání. Technické zázemí sídlilo v malém dřevěném domku nedaleko silnice Praha – Mladá Boleslav ve Kbelích. Počáteční rozhlas vysílal kromě hudby především zprávy povětrnostní, burzovní a sportovní, později i zprávy vydané Československou tiskovou kanceláří (ČTK).⁵⁷ Již od počátku vysílal kbelský rozhlas neoficiálně. Až 7. června 1923 ustanovila valná hromada podílníků ryze soukromou společnost pod názvem Radiojournal, společnost s r. o. Avšak licenci na pořádání rozhlasového programu společnost obdržela až v červenci.⁵⁸ Kvůli přicházejícímu podzimu a klesajícím teplotám museli pracovníci rozhlasu řešit jiné umístění stanice. Zdánlivým řešením bylo přestěhování studia do továrny Elektra v Hloubětíně.⁵⁹ Zdejší nevyhovující technické zázemí však donutilo pracovníky k opětovnému návratu do Kbel. Tentokrát do předsíně dřevěného domku vysílače, kde vznikl takzvaný ateliér pro pracovníky rozvíjejícího se rozhlasu.⁶⁰ První studio československého rozhlasu fungovalo ve Kbelích do 1. prosince 1924. Od února následujícího roku měly být nové sídlem speciálně vybudované prostory ve vysílací stanici ve Strašnicích. Kvůli nedostatečnému prostoru pro techniku a programové pracovníky a účinkující

⁵⁷ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 4.

⁵⁸ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 21.

⁵⁹ Rozhlasoví pracovníci využili nabídky továrny na výrobu žárovek, avšak technické zázemí zde bylo ještě více nedostačující než v plátěném stanu ve Kbelích. In: JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 31.

⁶⁰ BEDNAŘÍK, P., J. JIRÁK, B. KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých medií: Od počátků do současnosti*. Praha, 2011, s. 178.

se ale musel na jaře 1924 Radiojournal přesídlit do nově vybudované budovy „Poštovní nákupny“ na Fochově třídě⁶¹ č. p. 58 v Praze. První vysílání zaznělo 2. prosince téhož roku. S modernizací strašnické vysílačky rostly nároky na techniku a vybavenost studia. Poštovní nákupna opět nenabízela dostatečné prostory, proto proběhlo v březnu 1925 stěhování studia do blízké nově dostavené budovy nakladatelství Orbis na Fochově třídě č. p. 62. V tamních prostorách studio sídlilo až do roku 1933, kdy se definitivně přestěhovalo na Vinohradskou třídu 12.⁶²

PRVNÍ VYSÍLÁNÍ PRO DĚTI

Po prvních čtyřech měsících (září 1923) rozhlasové činnosti přikročili pracovníci rozhlasového vysílání také k vydávání vlastního časopisu *Radiojournal*, jenž se zpočátku věnoval spíše technické stránce vysílání.⁶³ Již na začátku roku 1925 se v šestém čísle⁶⁴ objevil článek *Výchova rozhlasem*,⁶⁵ ve kterém ředitel Eduard Svoboda takřka předpověděl doposud neobjevené možnosti rozhlasu „*Možná, že v budoucnosti bude hráti rozhlas velkou úlohu i ve školách, při hromadném vyučování. Prozatím však nejsou naše přijímací stanice tak dokonalé, aby jich mohlo být užito pro veřejný poslech na školách.*“⁶⁶ První zmínky o budoucím školském rozhlase, se kterým je Josef Kolář spjat, tak nalézáme v samotných počátcích vysílání v Československu.

Původně měl být Radiojournal spíše institucí zpravodajskou než uměleckou a hudba ve vysílání měla sloužit pouze k doplnění. Záhy se však ukázalo, že právě hudba je pro posluchače tou nejatraktivnější složkou programu. Přes technické nedostatky vysílání a nedokonalou reprodukci hudební složka od prvopočátku ve vysílání převažovala. Stala se tak první složkou programu, která vybočila z původního záměru vysílání, jež udávala společenská smlouva „*rozšiřování zpráv*

⁶¹ Dnešní Vinohradská třída.

⁶² JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 31.

⁶³ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 24.

⁶⁴ Od 3. ledna 1925 se měsíčník Radio-Journal mění na týdeník, kterým je do dnešních dob. In: *Od Radio-Journalu k Týdeníku Rozhlas* [online]. Český rozhlas, © 1997-2021 [cit. 1.4.2021]. Dostupné z: <https://program.rozhlas.cz/od-radio-journalu-k-tydeniku-rozhlas-7612879>.

⁶⁵ SVOBODA, Eduard. *Výchova rozhlasem. Radiojournal: list Československého rozhlasu: Věstník Radiojournalu, společnosti s r.o., 1925, roč. III, č. 6, s. 7.*

⁶⁶ PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935, s. 91.

*hospodářských, meteorologických, bursovních, sportovních a zpráv rázu všeobecného*⁶⁷ a předpověděla brzký nástup i slovesného uměleckého programu.⁶⁸

Záhy tak v éteru zazněly příležitostné přednesy veršů, četba literárních ukázek a mimo jiné i vyprávění pohádek pro děti. Tohoto úkolu se nejprve zhostila Emilie Tučková,⁶⁹ následně pak první profesionální hlasatel Adolf Dobrovolný.⁷⁰ Ten také dvakrát v týdnu předčítal pohádky pro děti. Za přispění Dobrovolného a ostatních programových pracovníků se po pouhých patnácti měsících ustálil a rozšířil program pro děti ve formě „dětských besídek.“⁷¹

Při zahájení školního roku 1. září 1925 poprvé promluvil k dětem a mládeži rozhlasový „strýček Václav“ – učitel a zkušený redaktor Jan Vavřík,⁷² který pravidelně dvakrát týdně připravoval besídky pro dětské posluchače. Nejen svým obsahem a pravidelností, ale i okruhem Vavříkových spolupracovníků se staly besídky dalším krokem k vysílání pro školy. Dne 3. září 1925 Radiojournal začlenil

⁶⁷ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 39.

⁶⁸ „Hudba nabývá tudíž v rozhlase zvláštního výsadního domovského práva ještě dříve, než se mikrofonu zmocnil zpravodaj, reportér, básník a dramatik,“ In: PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935, s. 23.

⁶⁹ Celým jménem Emilie Tučková – Kočová (1901–1982) nastoupila v roce 1923 do Radiojournalu jako korespondentka, účetní a pokladní. Posléze ji Miloš Čtrnáctý oslovil, zda by nepůsobila jako hlasatelka. Stala se tak první pravidelnou ženskou hlasatelkou rozhlasu v Evropě. (In: *První hlasatelky pražského Radiojournalu* [online]. Český rozhlas, © 1997–2021 [cit. 4.4.2021]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/prvni-hlasatelky-prazskeho-radiojournalu-7985165>). Od listopadu 1923 hlásila tržní ceny zeleniny a masa, později se pak střídala u mikrofonu s prvním stálým rozhlasovým hlasatelem Adolfem Dobrovolným. In: JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 41.

⁷⁰ Adolf Dobrovolný (1869–1934) původním povoláním divadelní herec a divadelní režisér. Od 17. ledna 1924 navázal spolupráci s Radiojournalem, kde působil jako historicky první profesionální hlasatel. Stálým pracovníkem Radiojournalu se stal od 1. ledna 1925. Kromě hlášení denních zpráv, které si sám připravoval z denního tisku, pravidelně připravoval literární pořady. (In: JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 26.) Brzy po nástupu do Radiojournalu se stal oblíbeným nejen díky svým recitátorským dovednostem, ale i díky vzorovému vystupování, výslovnosti a bravurnímu ovládnutí češtiny. In: BĚHAL, Rostislav. *Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu*. Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, Praha, 1996, s. 60.

⁷¹ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 4.

⁷² Jan Vavřík (1874–?) působil od roku 1895 jako učitel na obecné, později na měšťanské škole v Plzni. Byl spoluzakladatelem Spolku ku pěstování her české mládeže, který se věnoval ochotnickému divadlu. Taktéž spoluzaložil Okresní péči o mládež v Plzni. Své první pisatelské zkušenosti získával od roku 1913, kdy začal spolupracovat s místním tiskem. Psal většinou články o učitelství či výchově mládeže. Od začátku školního roku 1921 zastával pozici odborného učitele na měšťance v Michli. Od roku 1923 navázal spolupráci s periodikem *Národní politika*, kde měl na starosti dětskou přílohu. Zde začal používat pseudonym Strýček Václav. In: SUK, Pavel: *Protektorátní časopisy a přílohy denních listů pro děti a mládež jako nástroj nacistické propagandy*. Praha, 2014. Disertační práce. Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Barbara Köpplová, s. 42.

do programu další vysílání pro mladé posluchače – takzvané divadlo pro děti. Jednalo se o přímého předchůdce pozdějšího odpoledního vysílání pro děti a podvečerního vysílání pro mládež (takzvaných sobotních her).⁷³ K zahájení nového vysílání zazněla hra *Pan Franc ze zámku* Matěje Kopeckého.⁷⁴

Na počátku roku 1926 se vedle divadla pro děti objevil v československém rozhlasu také první pokus o hudební výchovu. Dne 26. února vystoupili v Radiojournalu žáci pod vedením učitele Františka Holíka se svou hudební besídkou. Od 22. května pak vysílání zavedlo pod ustáleným názvem Hudební besídka do pravidelného programu. Tato nová rubrika měla „*děti vést k lásce a k porozumění pro dobrou hudbu, prohlubovat hudební zájem a učit naslouchání.*“⁷⁵ Repertoár tvořily lidové písně, ale i ukázky významných skladeb českých hudebních velikánů. Besídky zahrnovaly vystoupení dětských souborů, první výklady o hudebních formách nebo o samotných skladatelích. Vedení těchto pořadů měl na starosti Adolf Cmíral.⁷⁶ Během školního roku 1925/1926 již československý rozhlas odvysílal celkem 105 besídek „strýčka Václava,“ z nichž třicet dva napsal a sám přednesl Jan Vavřík.⁷⁷ Vavříkovy besídky lze považovat za další podnět k budoucímu pravidelnému vysílání pro školy. Obsahově a tematicky zahrnovaly náměty především z občanské výchovy (rodina, škola, obec, stát), dalšími

⁷³ Divadlo pro děti začínalo každou sobotu v 18:15 hodin. Podílel se na nich kolektiv umělců z divadla Umělecké výchovy, které vedli malíři Ota Bubeníček a Vít Skála a sochař Ladislav Šaloun. V sobotním divadle pro děti bylo možné také slyšet herce Národního divadla, hudební skladatele nebo absolventy pražské konzervatoře, členy Studentské scény i hosty nebo umělci z Městského divadla na Vinohradech. In DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 5.

⁷⁴ PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935, s. 91.

⁷⁵ PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935, s. 132.

⁷⁶ Adolf Cmíral (1882–1963) byl hudební skladatel, pedagog a publicista. Vystudoval skladbu, řízení sboru, hru na varhany a obřadní zpěv. První profesní zkušenosti nasbíral v různých pražských svatostáncích jako varhaník. Zároveň vyučoval na pražských obecných školách, na vinohradské pěvecké škole Umělecké výchovy, na reálném gymnáziu a na učitelském ústavu. Na pražské konzervatoři založil hudebně-pedagogické oddělení. V československém rozhlasu organizoval hudební akce, byl pracovníkem školského vysílání, kde přednášel o významných osobnostech české hudby. Na toto téma také napsal velké množství článků a referátů. In: *Biografický slovník českých zemí: CMÍRAL Adolf 12. 4. 1882 – 17. 9. 1963* [online]. Historický ústav Akademie věd, © 2021 [cit. 10.4.2021]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/CM%C3%8DRAL_Adolf_12.4.1882-17.9.1963

⁷⁷ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 7.

okruhy byly literatura, historie a přírodověda (z celkového počtu 105 Vavříkových besídek tyto okruhy zastupovaly zhruba 20 až 23 pořadů na jedno dané téma).⁷⁸

Školní rok 1926/1927 přinesl další a konkrétnější náměty k podobě budoucího programového vysílání školského rozhlasu, který měl sloužit k hromadnému poslechu ve vyučovací době. Výrazným počinem v tomto směru byla především studie *Výchova mládeže radiem*⁷⁹ technického ředitele Eduarda Svobody publikovaná v časopise *Radiojournal*. Svoboda zde predikuje možnou podobu vysílání. „Myslím totiž, že se rozhlasová přednáška stane integrující součástí vyučování... Mnoho ovšem záleží na schopnostech přednášejícího, aby udržel zájem, poněvadž je vyloučen přímý styk... Ve spojení se školou může být například vyučování cizím jazykům radiem velmi zjednodušeno a zlepšeno.“ V závěru článku také uvádí připomínku k výchově dětí rozhlasem: „Děti nejsou rády vychovávány, dávají přednost zajímavým vypravováním, vykládáme jim proto dobrodružnou povídku a na konec vysvětleme, že jde o skutečný příběh z dějin.“⁸⁰ Touto statí autor naznačil brzké založení školského rozhlasu a jeho úlohu při vyučování ve školách. Následný rozmach a větší dostupnost rozhlasové techniky mezi obyvateli znamenal také zvýšení zájmu dětí o poslech programu, a tím i podnět k rozsáhlejším úvahám o přípravě řádného vysílání pro školy.

Programoví pracovníci po nasbíraných zkušenostech již v této době upozorňovali na skutečnost, že vysílání pro školy se musí svým přístupem lišit od přístupu učitelů. Musí pracovat s jinými výchovnými prostředky a pořady vytvářet zábavnou formou, a tím vychovávat a přitahovat pozornost mladých posluchačů. Veškeré tyto invence však pocházely převážně od pracovníků rozhlasu, nežli od učitelů či školských úřadů. Na základě těchto úvah se začaly objevovat i připomínky z řad samotných učitelů na školách. Převládajícím požadavkem bylo, aby se vysílání pro děti přesunulo na vhodnější dobu (nejlépe mezi 11. až 13. hodinou, tedy na polední přestávku, nebo až po 15. hodině).⁸¹

⁷⁸ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 8.

⁷⁹ SVOBODA, Eduard. *Výchova mládeže radiem*. *Radiojournal: list Československého rozhlasu: Věstník Radiojournalu, společnosti s r.o.*, 1926, roč. IV, č. 26.

⁸⁰ PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935, s. 133.

⁸¹ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 8.

Koncem roku 1926 pořádal Radiojournal Propagační týden rozhlasu, kde byl poprvé zařazen pravidelný denní školní rozhlas od 10 do 11 hodin⁸² pro české školy a pro německé od 11 do 12 hodin. Opět se však jednalo o iniciativu rozhlasových pracovníků a stále bez spoluúčasti školské správy. Mělo se zde ověřit, jak bude program pro školy přijímán. Během tohoto vysílání se postupně rýsovalo rozdělení programového uspořádání pořadů školského rozhlasu, a to na dopolední rozhlas pro poslech hromadný ve škole a odpolední vysílání (besídky) pro poslech domácí.⁸³

Základ ke zřízení školského rozhlasu sahá již do roku 1925, kdy byl 6. června stanoven zmínkou v preambuli statutu Radiojournalu, jenž schválila československá vláda. Následující roky se konaly pouze informativní schůzky a zmíněné pokusné vysílání během propagačního týdne. V Praze byla intenzivnější pozornost školskému rozhlasu věnována až o několik let později, a to v roce 1928. Během těchto zdoluhavých příprav předběhlo pražskou pobočku i Ministerstvo školství a národní osvěty (MŠANO), nejmladší a nejuvýchodnější rozhlasová stanice v Košicích.⁸⁴ Zdejší šéf literárního oddělení a učitel Emil Rusko zavedl pravidelné vysílání pro školy od 17. dubna 1927,⁸⁵ tedy o rok dříve než hlavní pražská stanice. Původní program pro školy nebyl věkově rozčleněn a vysílal se pro všechny stupně škol. V Praze stejné rozhodnutí zaznělo až 26. října 1929. Úvodního slova vysílání se chopil Václav Patzak⁸⁶ a recitací jej doplnil Jaroslav Hurt.⁸⁷ Slavnostní půlhodinové vysílání také zahrnovalo několik lidových písní, jež zazpíval Alfons

⁸² Hodinový pořad byl rozdělen do tří dvacetiminutových částí – naučnou, hudební a literární. První přednáškový blok zaplnili svým vyprávěním cestovatelé Enrique Stanko Vráz, Josef Kořenský a ředitel zoologické zahrady Jiří Janda. V dalším hudebním bloku mohli slyšet mladí posluchači předeheru k Prodané nevěstě v provedení Orchestru Radiojournalu, dále Dvořákovy, Fibichovy či Sukovy skladby. Ve třetím literárním bloku, přednášeli Jaroslav Hurt a Adolf Dobrovolný z českých básnických sbírek a Petr Kříčka četl z vlastních veršů. PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935, s. 134.

⁸³ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 9.

⁸⁴ Tamtéž, s. 10.

⁸⁵ Dle dohody se šéfem literárního programu Emilem Ruskem jej připravil učitel Vojtěch Mládek jako ukázkou vzorné vyučovací hodiny na námět *Štúrova družina na Devíne*. In: DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 11.

⁸⁶ Václav Patzak (1891–1954) byl českým pedagogem, politikem a publicistou. Od roku 1925 do roku 1939 odborový rada MŠANO a zástupce jednatelského sboru Radiojournalu. In: PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935, s. 604.

⁸⁷ Jaroslav Hurt (1877–1959) se původně věnoval herectví a divadelní režii. Byl členem Národního divadla, vyučoval také herectví na pražské konzervatoři. Od roku 1927 pracoval v pražské pobožce Radiojournalu nejprve jako režisér a později jako šéfrežisér. In: JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 107.

Waissar.⁸⁸ Následovala další roční pauza, než se školský rozhlas v Praze znovu ozval. V té době Košice stále vysílaly nepřetržitě jednou týdně, a to vždy v pondělí od půl jedenácté do jedenácti.⁸⁹ Na košickém vysílání mezitím začala spolupracovat i školská správa a počátkem školního roku 1929/1930 zde vznikla Komise pro školský rozhlas (předchůdkyně oficiálního Sboru pro školský rozhlas později ustaveného MŠANO).⁹⁰

Josef Kolář pravděpodobně ještě netušil, že někdy stane před rozhlasovým mikrofonom formujícího se školského rozhlasu. Ke konci dvacátých let nicméně rozvíjel mimoškolní aktivity v oblasti speciální a pokusné pedagogiky, díky nimž nabyl dovedností, které později v rozhlase využíval.

Zřízení pravidelného vysílání školského rozhlasu bylo ohlášeno 1. srpna 1930 výnosem ministra školství a národní osvěty. Rozhlas se tak stal oficiální součástí vyučování. Výnosem byl taktéž položen základ Sboru pro školský rozhlas, jenž měl za úkol dohlížet na vysílání. Od tohoto momentu se měla na tvorbě programu podílet školská správa a Radiojournal. Samotný Sbor pro školský rozhlas vznikl až 20. listopadu, důvodem zpoždění byla zdlouhavá jednání.⁹¹ Sbor následně stanovil datum slavnostního zahájení školského rozhlasu na 19. prosince 1930 a pravidelné vysílání mělo začít od ledna následujícího roku, avšak první pravidelné relace pro první a druhý stupeň národních škol zaznívaly éterem až od 6. února 1931. Jubilejní vysílání prvního školního roku skončilo už po čtyřech měsících (29. května 1931), jelikož se pracovníkům rozhlasu podařilo zpracovat a přednést veškerá stanovená témata v celkové délce 19 hodin pořadů.⁹² Od této doby zaznívalo pravidelné vysílání pro školy z Prahy, Brna, Bratislavy, Košic a v neposlední řadě i z Moravské Ostravy.⁹³

⁸⁸ Alfons Waissar (1895–1971) byl hudební vědec, muzejní pracovník a koncertní zpěvák. Věnoval se též sbírání valašských folklorních písní. In: ČERNUŠÁK, G., B. ŠTĚDRŮN, Z. NOVÁČEK. *Československý hudební slovník osob a institucí*, Sv. 2: M–Ž. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965, s. 936.

⁸⁹ Mimo odpovědí na korespondenci dopisovatelů a zpravodajství určené dětem byly do programu začleňovány i pohádky, bajky nebo písničky či říkanky. In: DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 12.

⁹⁰ Tamtéž, s. 12.

⁹¹ PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935, s. 467.

⁹² Tamtéž, s. 472.

⁹³ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 13.

OSTRAVSKÉ STUDIO V HASIČSKÉ ZBROJNICI

V roce 1932 Josef Kolář vstoupil do poměrně nové a neustálené organizace. Ostravský rozhlas začal pravidelně vysílat až od 1. července 1929, avšak jeho historie sahá již do roku 1924. Prvotní myšlenka se zrodila v ostravském radioklubu, ve kterém se poprvé uvažovalo o zbudování rozhlasu. Hlavním důvodem byl špatný příjem signálu z brněnské a pražské pobočky. Původního záměru vybudování vysílače podporujícího lepší signál se ujala Kulturní rada pro Ostravsko.⁹⁴ Ta návrh modifikovala na zbudování samostatné rozhlasové stanice s vlastním programem. K výraznému posunu v jednání došlo až v roce 1926. Důvodem zájmu rady pro vznik Radiojournalu bylo nejen rozšířit kulturní, výchovné či vzdělávací programy v regionu, ale rozhlas měl plnit především zábavní funkci a jeho poslech měl lidem umožnit odpočinek od těžké práce. Popudem pro zřízení stanice byl i argument o nutnosti zvýšení národnostního uvědomění. V první třetině dvacátého století se na Ostravsku vedle sebe střetávaly tři národy, a to český, polský a německý. Bylo třeba posílit kulturní život českého obyvatelstva zejména proto, že za hranicemi již fungoval německý a polský vysílač.

V roce 1928 vedení společnosti Radiojournal vyčlenilo částku jeden milion korun ze svého rozpočtu na vybudování stanice v Moravské Ostravě. Od počátku následujícího roku probíhala pokusná vysílání až do července 1929, kdy ostravská pobočka začala vysílat pravidelný program, a to od 19 do 22 hodin.⁹⁵

V témže roce do Moravské Ostravy přišel Jaroslav Tyl,⁹⁶ aby tu přispěl svými dosavadními zkušenostmi z brněnské pobočky rozhlasu. Do ostravské stanice

⁹⁴ Kulturní rada pro širší Ostravsko byla založena roku 1921 v Ostravě jako krajová vzdělávací instituce, která se starala o kulturní a lidovýchovný program. Stala se organizačním střediskem. Sdružovala okresní osvětové sbory a jiné vzdělávací spolky. Jedním z hlavních důvodů zřízení rady bylo málo kulturního programu v kraji, přestože po stránce politické i hospodářské Ostrava vzkvétala. In: TLAPÁK, Rudolf. Desetileté jubileum kulturní práce na Ostravsku. *Černá země, 1929–30*, roč. VI., s. 6–8.

⁹⁵ KŘÍŽOVÁ, Barbora. *Slovesná dramatická tvorba v programu Radiojournalu Moravská Ostrava v letech 1929–1936*. Olomouc, 2015. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého. Vedoucí práce Tatjana Lazorčáková, s. 12–13.

⁹⁶ Jaroslav Tyl byl původně členem opery brněnského divadla. V roce 1927 se stal hlasatelem po boku nejstaršího hlasatele brněnské pobočky Jana Lišky. In: PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935, s. 361.

nastoupil nejen jako hlasatel, ale pražské vedení Radiojournalu ho jmenovalo správcem pobočky a zároveň řízením a organizováním programu. Hudební program nové stanice dostal na starost Bohuslav Tvrdý.^{97, 98}

Rozhlasové studio v Moravské Ostravě se zpočátku nacházelo v prvním patře bývalé německé hasičské zbrojnice na Antonínově náměstí.⁹⁹ Toto původně provizorní studio sloužilo k vysílání celých sedm let. Ostravský rozhlas se poté přestěhoval na novou adresu do Hviezdoslavovy ulice,¹⁰⁰ kde sídlí dodnes. Nelze však opomenout politickou situaci, ve které ostravská pobočka začínala vysílat. V letech 1929 a 1930 vrcholila velká hospodářská krize. Program vysílání se tak musel hned ve svých počátcích odklonit od pořadů věnujících se ekonomice. Hlavní akcent byl sice neustále kladen na zábavu, ale místní stanice také měla podle původních předpokladů a cílů Kulturní rady propagovat zejména slezský kraj a tím i šířit české lokálně patriotické tendence.

Programová skladba nově vzniklé stanice byla navržena tak, aby vysílala své vlastní hudební relace,¹⁰¹ jazykové kurzy či zprávy. Velkou měrou se měla věnovat i informačním pořadům ve formátu třiceti minut. Z toho polovinu času aktuálním tématům a populárně vědeckým přednáškám. Zbylá část se měla věnovat dětem, ženám a týdennímu kulturnímu přehledu.¹⁰² V počátcích vysílání se projednávala i možnost zavedení školského rozhlasu, jehož náplní měly být přednášky nebo slovesné a hudební umělecké programy s důrazem na jejich vzdělávací funkci.¹⁰³ Zatímco se v Ostravě o zavedení školského rozhlasu pouze uvažovalo, v ostatních pobočkách Radiojournalu byl tento koncept již plně rozšířen a od 1. srpna 1930

⁹⁷ Bohuslav Tvrdý (1897–1946) v roce 1921 započal kariéru jako dirigent a hudební skladatel. Krátce byl úředníkem MŠANO a od roku 1929 působil jako vedoucí pracovník hudební redakce Radiojournalu v Moravské Ostravě. Další rozhlasovou kariéru rozvinul v košické pobočce a od roku 1936 byl součástí pražské stanice Radiojournalu. In: TRATINA, Václav. *Velký slovník osobností vědy a kultury příbramského regionu: (1945 až současnost)*. Příbram: Knihovna Jana Drdy, 2001, s. 263.

⁹⁸ PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935, s. 238.

⁹⁹ Dnešní Smetanovo náměstí.

¹⁰⁰ Ulice se v současnosti jmenuje Šmeralova.

¹⁰¹ Mimo reprodukovanou hudbu, jež sloužila pouze k doplnění programu, operovala ostravská pobočka s vlastním šestnáctičlenným orchestrem, který zajišťoval hudební program dvakrát denně. In: PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935, s. 239.

¹⁰² KRÍŽOVÁ, Barbora. *Slovesná dramatická tvorba v programu Radiojournalu Moravská Ostrava v letech 1929–1936*. Olomouc, 2015. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého. Vedoucí práce Tatjana Lazorčáková, s. 17.

¹⁰³ Tamtéž, s. 19.

výnosem MŠANO sjednocen v rámci všech vysílacích stanic v celé Československé republice.

V ostravské stanici vznikly během prvních dvou let vysílání školského rozhlasu pouhé dva vzdělávací pořady,¹⁰⁴ protože v ostravské pobočce probíhala „krize programu“,¹⁰⁵ která započala v červenci roku 1931. Nevysílala žádný vlastní program a veškeré pořady přebírala ze stanic z Brna a Prahy. Slezští posluchači byli s touto situací velmi nespokojeni, jelikož jevíli zájem o pořady s regionálním zaměřením. Programová krize pokračovala až do následujícího roku 1932, kdy se stížnosti posluchačů začaly výrazně projevovat i snižujícím se počtem koncesionářů. K těmto problémům se ještě připojily potíže stran financování ostravské pobočky pražským vedením. Řešení problému přišlo na jaře 1933, kdy byl ostravský Radiojournal reorganizován, především v rovině personální. Byla založena i nová oddělení – hudební, přednáškové a reportážní, literárně dramatické a oddělení zabývající se programem pro děti a mládež.¹⁰⁶ Na základě těchto změn začala stanice opět pomalu plnit regionalistické požadavky posluchačů a její program začal dosahovat jisté umělecké úrovně.

Budování autorského zázemí Josefa Koláře

V roce 1932 se Josef Kolář dostal do nového prostředí, do programu pro děti a mládež, ve kterém viděl obrovské možnosti. Mohl zde rozšířit nejen své netradiční pedagogické přístupy, ale také mohl svými pedagogickými schopnostmi obohatit širší skupinu posluchačů. Když se poprvé postavil k mikrofonu, byla instituce ostravského Radiojournalu destabilizovaná.

¹⁰⁴ To je období od podzimu 1930 do konce roku 1931.

¹⁰⁵ KŘÍŽOVÁ, Barbora. *Slovesná dramatická tvorba v programu Radiojournalu Moravská Ostrava v letech 1929–1936*. Olomouc, 2015. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta, s. 45.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 49.

Vůbec první Kolářova přednáška napsaná pro rozhlas nesla název *Moc a meze výchovy*.¹⁰⁷ Osobně ji přednesl 27. listopadu 1932 ve vysílacím čase od 17:30 do 17:45 hodin.¹⁰⁸ Zamýšlel se v ní nad výchovnými problémy. „Každý učitel mi dá jistě za pravdu, tvrdím-li, že třebaže vrozené neboli zděděné schopnosti či neschopnosti jednotlivých dětí jsou základním kamenem jeho práce, přece jen by tato práce byla nepoměrně lehčí než je ve skutečnosti, kdy musí počítat ještě s několika činiteli jinými, z nichž jedním z nejvíce se uplatňujících ba často úplně rozbíjejících učitelovo úsilí, je sociální postavení svěřeného dítěte.“¹⁰⁹ Kolář v přednášce přistupoval k otázkám výchovy nejen z teoretické roviny, ale také kladl důraz na sociální vliv na jedince. Zamýšlel se především nad tím, jaký dopad na něj výchova může mít a zároveň, jak proces ovlivňuje samotný vychovatel či pedagog. V závěru přednesu de facto zformuloval a predikoval svůj celoživotní postoj ke vzdělávání dětí skrze rozhlas. „Dnes už všichni víme, že zavrhování výchovy je nesmyslem, a že by to nebylo ani přirozené, protože i zvířecí rodičové často pozoruhodným způsobem cvičí své potomstvo. Víme, že by to byl zločin na dítěti a lidstvu, protože každé dítě nám svou přirozenou zvědavostí, svou živelnou touhou po poznání přímo nabádá k tomu, abychom mu své životní zkušenosti sdělovali a zlepšovali tak jeho životní stezku a přispívali tak ke zvyšování kulturní úrovně všeho lidstva.“¹¹⁰

Příspěvek *Moc a meze výchovy* měl charakter přednášky, a to svou tematikou, užitými prostředky a formou, přestože se v Kolářově podání o přednášku jako takovou nejednalo. Byla vnímána spíše za neformální rozpravu s posluchačem, při níž mu bezprostředně sděloval své myšlenky. Již v tomto prvním přednesu

¹⁰⁷ Že se jedná o vůbec první tvorbu pro rozhlas, potvrzuje Kolářova zmínka v autobiografické stati *Můj život v rozhlase* (In: KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 47.). Dále se o své první přednášce zmiňoval v rozhovoru s Myslenou Lomskou (In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Neznačená složka. Originální přepis rozhovoru z roku 1968 pro pořad *Znovu podepsání*) a v neposlední řadě se dochoval originál ujednání (autorské smlouvy) (In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 20. Neznačená složka. Ujednání o přednesu přednášky *Moc a meze výchovy* ze dne 27. listopadu 1932.). Originální strojepis přednášky se nedochoval.

¹⁰⁸ Za přednášku *Moc a meze výchovy* obdržel honorář sto korun československých. In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 20. Neznačená složka. Ujednání o přednesu přednášky *Moc a meze výchovy* ze dne 27. listopadu 1932.

¹⁰⁹ KLÍR, Jiří. *Publicistická činnost Dr. Josefa Koláře*. Praha, 1969. Diplomová práce. Fakulta sociálních věd a publicistiky Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Vladimír Kovářík, s. 11.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 12.

se promítl Kolářův osobní postoj k posluchači, jenž teoreticky zformuloval až o patnáct let později ve stati *Cesta k člověku*. „*Tváří k člověku musí být rozhlasový autor vždy obrácen. Je sice pravda, že rozhlas je zaměřen k velikému množství neznámých a nesourodých jedinců, ale přitom musí v každém posluchači vzbudit pocit, že řeší právě jeho případ, že mluví zrovna k němu. To je základní podmínka dobré relace.*“¹¹¹ K rozhlasové prvotině se Kolář navrátil ještě v roce 1966, a sice ve stati *Můj život v Rozhlase*, kde ji kriticky zhodnotil. „*Neměl jsem tušení do čeho se pouštím. A tak jsem proslovil svůj první pokus „Moc a meze výchovy.“ Když dnes ty své moudrosti čtu, musím se smát. Jak tenkrát mě, kantorskému zelenáči bylo vše jasné. Posluchači mne kupodivu brali vážně. Tak to začalo.*“¹¹²

Od roku 1933 začal s rozhlasem spolupracovat intenzivněji. Od ledna připravoval přednášky s důrazem na výchovné metody dětí, přírodovědná témata či všeobecná témata. Pražské vedení Radiojournalu ho přijalo na pozici externího referenta školského rozhlasu při pobočce v Moravské Ostravě. Jeho pracovní úvazek byl stanoven smlouvou „*redigovat a ke konečné realizaci zajistit jeden pořad pro školy týdně.*“¹¹³ S postupně získanými zkušenostmi tvořil průměrně dva až tři pořady týdně.

Další práce v oblasti výchovy vznikla 5. dubna 1934. Jednalo se o první Kolářův stylizovaný rozhovor *Kamarád nebo představený*,¹¹⁴ který přednesl v ostravském vysílání pro dospělé v čase od 18:05 do 18:25 hodin.¹¹⁵ Autor opět poukazoval na důležitost autority ve výchově mládeže, tentokrát nejen ve školství, ale hlavně v rodině. Proto se v rozhovoru obracel zejména na rodiče, jež mají na výchovu dítěte ten největší vliv. K této problematice se častokrát navracel ve své

¹¹¹ KOLÁŘ, Josef. *Cesta k člověku. Rozhlasová práce*. 1947. č. 2, s. 75.

¹¹² KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 47.

¹¹³ Tamtéž, s. 49.

¹¹⁴ Na rozhlasovém stylizovaném rozhovoru *Kamarád nebo představený* Kolář spolupracoval se svojí manželkou Boženou. Nejedná se o jedinou spolupráci, ale pravděpodobně o první pro rozhlas. V pozdějších letech se podílela na řadě dalších Kolářových pracích například u pásma rozhovorů *Jste správně oblečení?* (1937), scénického pásma *Tvář v masce* (1941) nebo také u stylizovaného rozhovoru *O symbolech našeho státu* (1948). In: KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 245–282.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 245.

pozdější tvorbě, například v příspěvku *Porozumění* v rámci rozhlasového seriálu *Hovoříme s rodiči* z roku 1969.^{116, 117}

Kolářovy rozhlasové počátky ovlivnil především František K. Zeman,¹¹⁸ se kterým se znal již z mladických let z Loun. Později se setkali také v Praze na vysokoškolských studiích a jejich nejzásadnější společné setkání proběhlo v moravsko-ostravském Radiojournalu v roce 1933. Zeman do té doby působil jako externí referent brněnské pobočky a kvůli personálním změnám přešel na plný pracovní úvazek do Ostravy. Po svých dosavadních zkušenostech vnesl do instituce novou energii a nápady. Od té doby se Kolářův pracovní vztah se Zemanem plně rozvinul. „Začal mě zasypávat rozhlasovými úkoly. Po každé odvysílané práci jsme sedávali dlouhé hodiny a zaujatě diskutovali.“¹¹⁹ Kolářovy rozhlasové prvotiny „byly odborné, pedagogické, správné, zajímavé. Ale obyčejné,“¹²⁰ jak je Zeman charakterizoval. „Objevil jsem v Kolářovi poklady. Přednášky se změnily ve fejetony, vyprávění o přírodě a jejich tajemstvích. (...) Šťastně a vášnivě se třicetiletý Kolář do rozhlasu zamiloval, a že jsem byl kuplířem této lásky, je největší radostí z mého přátelství s ním.“¹²¹ Důležitou roli v Kolářově kariéře sehrál i v pozdějších letech, především po květnovém osvobození Československa v roce 1945, kdy se rýsoval Kolářův přestup do hlavní pražské pobočky rozhlasu.

V třicátých letech působil v Ostravě i Milan Rusinský,¹²² s nímž měl Zeman na starosti mluvené slovo, s výjimkou zpravodajství, které přebírali z pražské

¹¹⁶ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Neznačená složka. Text *Hovoříme s rodiči*. 1969.

¹¹⁷ Spolu s Kolářovými rozhlasovými projevy tvořila problematika rodičovské výchovy významnou část jeho obsáhlé korespondence.

¹¹⁸ František K. Zeman (1904–1979) se stal od roku 1930 externistou tehdejší brněnské pobočky Radiojournalu. O tři roky později přešel do Moravské Ostravy a následně po podzimní okupaci v roce 1938 nastoupil do pražské pobočky rozhlasu. Mezi lety 1945–1950 byl šéfredaktorem oddělení zvláštních služeb Československého rozhlasu. A od roku 1966 vedl čtyři roky hlasatelský sbor. Zemanovými přednostmi byly schopnost v organizování rozsáhlých akcí, tak i dokonalá improvizace. In: JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 218.

¹¹⁹ KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 47.

¹²⁰ ZEMAN, František K. Dr. Josef Kolář 60. *Rozhlasová práce*. 1965, č. 4, s. 71.

¹²¹ Tamtéž, s. 57.

¹²² Milan Rusinský (1909–1987) patřil mezi zakladatele ostravské pobočky rozhlasu, kde se od roku 1933 zabýval badatelskou prací, divadelní kritikou a publicistikou. V ostravské stanici pracoval téměř dvacet pět let. Během svého působení napsal pro rozhlas mnoho regionalisticky zaměřených relací. Byl vedoucím literárního oddělení a programu, a nakonec se dostal až na funkci správce ostravské pobočky rozhlasu. In: MÁLKOVÁ, Iva a Svatava URBANOVÁ. *Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945–2000)*. Olomouc: Votobia, 2001, s. 244.

pobočky a ta zase z Československé tiskové kanceláře. Hudební pořady zaštiťoval Vlastimil Musil.¹²³ Mezi další členy pobočky patřili kapelníci, hlasatelé, technici a administrativní pracovníci. Vlastního režiséra Ostrava neměla, proto pořady režíroval Zeman a někdy také sami externisté. Toto období bylo pro Koláře důležité, jelikož rozhlas a zejména jeho ostravská pobočka stály teprve na svém počátku. Všichni pracovníci byli téměř samouci, jejich zkušenosti byly malé a zprostředkovávané z novin. Specifičnost rozhlasové práce se teprve rýsovala. V té době zajišťoval provoz malé kolektiv pracovníků a převládalo přímé vysílání, jehož program se utvářel v krátkém čase mnohdy téměř přes noc. „*Pro malou stanici bylo samozřejmé, že duch úzké spolupráce byl nejen mezi koncepčním pracovníkem a uměleckými interprety, ale i mezi těmito a pracovníky techniky. To byli stejně tvůrčí lidé s velkým zaujetím pro zdar společného díla. A s velkým smyslem pro improvizaci a experiment.*“¹²⁴ Vznikala tak atmosféra plná napětí, která zvyšovala účinnost pořadů i celého vysílání. Kolář měl v té době možnost se naučit rychle reagovat a zakomponovat různé podněty a experimenty do své tvůrčí práce.

Kromě externí rozhlasové spolupráce dovršil čtyřleté pedagogické praxe. Došlo tak na něj i v pořadníku profesorských čekatelů a složením dodatečné zkoušky se od 1. září 1935 stal definitivním učitelem. Stále však setrval na dívčí měšťance ve Frýdku.¹²⁵ V této době také vstoupil do politické strany Československé sociální demokracie, kde působil jako vzdělavatel sboru dobrovolných hasičů.

Na vlastní žádost a s podporou vedení Radiojournalu mu však byl zkrácen vyučovací úvazek na polovinu, a to kvůli rozhlasové činnosti.¹²⁶ Zkrácený pracovní úvazek znamenal, že tři dny v týdnu pracoval v rozhlase.¹²⁷ Kolářova práce v novém atraktivním médiu přerostla rámcem redigování školských pořadů. Napsal desítky

¹²³ Vlastimil Musil (1905–1985) byl skladatelem, klavíristou, rozhlasovým hudebním redaktorem a dirigentem rozhlasového orchestru v Moravské Ostravě. Mezi lety 1938–1952 zastával funkci vedoucího programu hudebního vysílání ostravské pobočky a od roku 1952 přešel na stejnou pozici do Prahy, kde působil devět let. In: ČERNUŠÁK, G., B. ŠTĚDRŮN, Z. NOVÁČEK. *Československý hudební slovník osob a institucí*, Sv. 2: M–Ž. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965, s. 136.

¹²⁴ KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 50.

¹²⁵ Z politické strany Československé sociální demokracie vystoupil v roce 1937, kdy se přestěhoval s manželkou z Frýdku do Moravské Ostravy.

¹²⁶ Žádost o snížení učební povinnosti musel Kolář podávat každý rok. Dokud se nestal stálým zaměstnancem Československého rozhlasu v Praze.

¹²⁷ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 19. Složka životopisů. Originální strojopis životopisu pravděpodobně z roku 1968.

populárně vědeckých pásem s přírodovědnou a lékařskou tematikou, na kterých spolupracoval s předními odborníky z Ostravska. Začal se více věnovat i rozhlasové publicistice ve stále širším tematickém rozsahu. Mluvíme přitom o zcela novém žánru, který od roku 1931 rozvíjel například v Brně Dalibor Chalupa. Kolář byl pro pásmovou tvorbu – jako pedagog a všestranně vzdělaný člověk ideálně přízpůsoben.

Počátek třicátých let, období prvních rozhlasových příspěvků, bylo pro Koláře neméně důležité jako jeho pedagogická praxe. V této době se začaly obě jeho profese snoubit. Výhody svého působení jak ve škole, tak v rozhlase si uvědomoval především při tvorbě pořadů. Mohl si bezprostředně ověřovat využití metody nejprve u svých žáků ve škole. Pokud naznal, že žáci neudrží pozornost nebo tématu nerozumí, pořad následně přepracoval.

Zdokonalení školského rozhlasu

Počátek třicátých let 20. století se nesl ve znamení radiofikace Československa. Rádio se stalo nedílnou součástí běžných domácností, ale i řady škol. S tímto trendem přirozeně rostl i zájem o školský rozhlas. Vysílání pro děti, zvláště pak pro školy, mělo za sebou dlouhé období příprav a experimentů (od roku 1925), přesto se se zařazením školského rozhlasu do pravidelného programu Radiojournalu v roce 1931 objevily další slabiny.¹²⁸ S rostoucím počtem odvysílaných hodin bylo nutné hledat nové formy a žánry. Postupem času se tak ve vysílání školského rozhlasu objevily všechny typy pořadů, jež zaznívaly v běžném vysílání – reportáže, hrané reportáže, vyprávění, přednášky, dramatizace, koncerty, hudební výklady s ukázkami a podobně.¹²⁹ Ve školním roce 1931/1932 školský rozhlas přispěl do vyučování jedenaosmdesáti programovými jednotkami. Z celkového počtu se věnovalo dvaapadesát pořadů vlastivědným, literárním

¹²⁸ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 35.

¹²⁹ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 128.

a hudebním tématům. Odvysílalo se dvacet proslovů různých významných státních činitelů, šest odborných přednášek a pět divadelních inscenací.¹³⁰

V roce 1934 zazněl poprvé požadavek pedagogů i rodičů ke zřízení „středoškolského rozhlasu“, jenž by vedle školského rozhlasu přinášel podobné vysílání pro žáky středních škol. Tomuto volání široké veřejnosti bylo vyhověno o tři roky později. Rok 1934 přinesl ještě jeden významný počín pracovníků školského rozhlasu – od března začal vycházet měsíčník *Školský rozhlas*. Časopis obsahoval programový plán vysílání na celý měsíc dopředu a krátké anotace jednotlivých pořadů.¹³¹

V brněnské pobočce přispíval dramatizacemi pohádek a ukázkami moravských nářečí Josef Věromír Pleva.¹³² Zatímco z Prahy mladé posluchače se životem černošských dětí seznamoval například Jiří Baum¹³³ nebo František Alexander Elstner¹³⁴ se svým zvukovým pásmem *Pozor na každý krok!*, které zahrnovalo reportáž z londýnských ulic i pražského Můstku. Součástí byl také rozhovor s vítězem 1000 mil československých 1935. Přibližně ve stejném období v Moravské Ostravě za velmi krátkou dobu svého působení začal Josef Kolář experimentovat v oblasti přírodopisných pásem například *Jak vám thuče srdce* (1935).¹³⁵

V polovině třicátých let dosahovala síť rozhlasových přijímačů v domácnostech jednoho milionu koncesionářů, to odpovídalo jednomu rádiu

¹³⁰ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 31.

¹³¹ Tamtéž, s. 35.

¹³² Josef Věromír Pleva (1899–1985) byl český spisovatel především dětské literatury. Proslavil jej román *Malý Bobeš*. Plevův první příspěvek do rozhlasového vysílání vznikl již roku 1931. Naplno pak pro brněnskou pobočku Radiojournalu pracoval v letech 1936–1938 nejen jako autor, ale i redaktor a dramaturg. Od roku 1937 vedl brněnské vysílání pro děti a mládež i školský rozhlas. O rok později odešel do pražské redakce vysílání pro děti a mládež. Záhy byl z politických důvodů propuštěn a v roce 1939 se vrátil zpět do Brna. Po válce se stal krátce ředitelem zdejší rozhlasové pobočky. In: TENČÍK, František. *Josef Věromír Pleva*. Praha: Albatros, 1979, s. 148.

¹³³ Jiří Baum (1900–1944) byl významný český zoolog, cestovatel a v neposlední řadě spisovatel. Pravidelně přispíval přednáškami o cestování do vysílání Radiojournalu. In: HORÁK, Pavel et al. *České, slovenské a československé dějiny 20. století*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2012, s. 231.

¹³⁴ František Alexander Elstner (1902–1974) se proslavil jako československý motoristický cestovatel, novinář a spisovatel a celoživotní skaut. Do rozhlasového vysílání přispíval zejména v období, kdy učil na národních a odborných školách. In: OPELÍK, J., V. FORST, L. MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985, s. 661.

¹³⁵ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 37.

na patnáct Čechoslováků. Školský rozhlas si v porovnání s domácnostmi vedl lépe, poslechu vysílání se účastnila téměř polovina žáků z celé republiky.¹³⁶

Narůstající množství úkolů a rostoucí vliv školského rozhlasu se začaly čím dál více projevovat ve vysílání. Zaznívaly kritiky nejen z řad pedagogů, ale některé z nich byly publikovány i v denním nebo odborném tisku. Jednotliví pracovníci redakce museli zastávat více pracovních pozic, a tak plnit vícero úkolů najednou. Například Jan Kühn¹³⁷ byl režisérem školského rozhlasu, sbormistrem Českého pěveckého sboru a Kühnova dětského sboru. Tak i Miloslav Disman¹³⁸ musel příležitostně za Kühna přebírat režisérskou práci, ale současně plnil své reportéřské povinnosti na jiném oddělení rozhlasu.¹³⁹ Více než ve vysílání se tato zaneprázdněnost pracovníků projevila ve spolupráci se Sborem pro školský rozhlas. Vedení Radiojournalu proto přistoupilo k zásadnímu kroku, a to k reorganizaci

¹³⁶ Disman ve své publikaci uvedl: „Československý rozhlas provedl celostátní průzkum o poslechu školského rozhlasu k 22. prosinci 1936. Již tehdy měla možnost poslechu téměř polovina žactva (48, 8 %), a na středních školách (v době, kdy se o zavedení středoškolského rozhlasu teprve jednalo) dokonce již 75 %. Pravidelného nebo příležitostného poslechu se účastnilo v Čechách na 65, 7 % žactva, na Moravě a ve Slezsku 66, 6 %, na Slovensku 23 %. Z československého průměru (48, 8 %) poslouchalo pravidelně (soustavně) 15, 5 %, občas a podle výběru 21, 2 % a výjimečně (hlavně slavnostní pořady k výročím) 12, 1 %. V Čechách dosahoval pravidelný a příležitostný poslech 65, 7 %.“ In: DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 52.

¹³⁷ Jan Kühn (1891–1958) se řadil mezi významné české sbormistry 20. století. Působil také jako pedagog a pěvec. Byl zakladatelem nejen Kühnova dětského sboru, ale i Pražského filharmonického sboru. Po ukončení profesionální pěvecké dráhy nastoupil do Radiojournalu, kde působil nejprve jako režisér, později zastával funkci hudebního ředitele. Právě s rozhlasem započal svou sbormistrovskou kariéru. V roce 1932 založil Kühnův dětský sbor a o dva roky později Pražský filharmonický sbor. Důvodem zřízení sborů byla nevyhovující situace, kdy považoval za neefektivní opakované najímání externích souborů. Po úspěších sboru dospělých bylo toto seskupení ustanoveno za stálé těleso Radiojournalu pod názvem Sbor Radiojournal (dnes Pražský filharmonický sbor). In: POKORA, Miloš. *Jan Kühn a trvalý otisk jeho sborů v hudebním dění*. V Praze: Akademie múzických umění v Praze v Nakladatelství AMU ve spolupráci s Kühnovým dětským sborem, 2017, s. 17.

¹³⁸ Miloslav Disman (1904–1981) byl původní profesí pedagog, následně i divadelní a rozhlasový režisér a dramaturg. Učitelské činnosti se věnoval v severočeském pohraničí, kde také rozvíjel zájem dětí o umění pomocí dramatických a pěveckých kroužků. V roce 1931 začal externě spolupracovat s Radiojournalem. Po přestupu do Prahy se stal odborným učitelem na pokusných školách, kde stál u vzniku recitačního souboru mládeže. Již v roce 1931 se souborem nahrával první gramofonové desky se sborovou recitací. O čtyři roky později nastoupil do rozhlasu jako stálý pracovník a založil rozhlasový dětský soubor známý jako Dismanův rozhlasový dětský soubor (DRDS). V témže roce se stal stálým zaměstnancem rozhlasu jako dramaturg a režisér. Od roku 1937 začal spolupracovat i s reportážním oddělením Radiojournalu a od počátku následujícího roku vedl pořad *Okénko československého rozhlasu*. Na podzim 1938 převzal režisérskou pozici po Janu Kühnovi a na Dismanovo místo nastoupil Josef Věromír Pleva. Během druhé světové války se aktivně účastnil ilegální činnosti a při květnovém povstání patřil k neohroženým rozhlasovým hlasatelům. In: CHURAŇ, Milan et al. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Díl 2, N - Ž. 2. rozš. vyd. Praha: Libri, 1998, s. 105.

¹³⁹ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 52.

školského rozhlasu, kdy se z původní redakce stal samostatný odbor.¹⁴⁰ Ten nadále úzce spolupracoval se Sborem pro školský rozhlas a navázal také spolupráci s jeho nově vzniklou sekci pro připravovaný středoškolský rozhlas.¹⁴¹ Ministerstvo školství uvolnilo do čela odboru svého zaměstnance pedagogického odborníka Jindřicha Hellera,¹⁴² který ve funkci působil i po válce, kdy dopomohl Kolářovu přestupu z Moravské Ostravy do pražské pobočky. Společně s Hellerem nastoupil do školského rozhlasu Karel Hába¹⁴³ na pozici hudebního referenta a pro budoucí středoškolský rozhlas byl přijat jako externí referent Josef Plavec.¹⁴⁴

Od roku 1934 zaznívaly od široké veřejnosti podněty k rozšíření vysílání školského rozhlasu, a sice o vysílání pro střední školy. MŠANO tyto připomínky první měsíce ve svém počínání nezohledňovalo. Až 18. září 1935 odeslalo ministerstvo Radiojournalu dopis, ve kterém uvedlo „...aby – podobně jako se stalo kdysi pro žactvo škol národních – byl zaveden i pro střední školy školský rozhlas...“ Dále pak v dopise stálo, že „dovoluje si Sbor pro školský rozhlas doporučit Čs. rozhlasové společnosti, aby zaujala blahovlnné zásadní stanovisko k tomuto podnětu...“ a na závěr dopisu ministerstvo neopomnělo zmínit, že „předpokládá, že by středoškolský rozhlas mohl být uveden v život v průběhu roku 1936,

¹⁴⁰ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 128.

¹⁴¹ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 56.

¹⁴² Jindřich Bedřich Heller (1891–1957) byl původním povoláním učitel, jenž se proslavil zejména jako průkopník školského rozhlasu. Svou profesní dráhu vedl jako pedagogický odborník a spolupracovník ředitele Jeana Piageta na Mezinárodním pedagogickém institutu v Ženevě. V roce 1936 jej MŠANO pověřilo vedením školského rozhlasu. V letech 1956–1957 se stal tajemníkem hlavní redakce pro děti a mládež. Během svého působení v rozhlase se zasloužil o zavedení publikování brožur pro pedagogy a žáky a vypracoval metodiku vysílání pro školy. (In: JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 129.) Disman na Hellera vzpomíná slovy: „vynikající psycholog s velkým porozuměním pro umění a estetickou výchovu...Heller byl také pedagogickým atašé za Československo ve Společnosti národů, člověk vybroušeného společenského vystupování, taktního jednání, který však přesto své názory dovedl obhajovat neústupně, ne však tvrdě.“ In: DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 54.

¹⁴³ Karel Hába (1898–1972) byl činným skladatelem, pedagogem, sbormistrem a violistou. Po učitelské kariéře začal v roce 1929 pracovat jako redaktor v československém Radiojournalu. Díky této praxi se v roce 1936 stal hudebním referentem školského rozhlasu. In: ŠTĚDRŮŇ, B., Z. NOVÁČEK, G. ČERNUŠÁK. *Československý hudební slovník osob a institucí, Sv. 1: A-L*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, s. 386.

¹⁴⁴ Josef Plavec (1905–1979) se proslavil jako skladatel, sbormistr a muzikolog. V počátcích své kariéry zastával funkci středoškolského profesora na gymnáziích po celé Československé republice. V roce 1931 se přestěhoval do Prahy, kde navázal vztah k rozhlasu. Mezi lety 1938 a 1951 přispíval v Radiojournalu jako externí referent školského rozhlasu pro hudební výchovu. In: ŘÍMAN, Josef. *Malá československá encyklopedie*. Sv. 4, M-Pol. Praha: Academia, 1986, s. 916.

*pravděpodobně od 1. září...*¹⁴⁵ Středoškolský rozhlas nezazněl od počátku září 1936, nýbrž až od 11. února 1937, kdy se slavnostně zahájilo vysílání pro školy střední, odborné a učitelské ústavy. Vysílalo se z Prahy od 10:20 do 11:00 hodin, a to do všech stanic Radiojournalu.¹⁴⁶

Ve stejném období, začátkem roku 1937, se do vysílání školského rozhlasu zapojily samy děti. Připravily si rozhlasovou montáž *Žákovská shromáždění po celé republice*, která spočívala v zapojení všech stanic československého rozhlasu přes jednu hlavní pražskou reži. Ve vysílání děti hlásily povětrnostní zprávy a zasílaly informace do zpravodajství školského rozhlasu.¹⁴⁷ V jiném rozhlasovém cyklu *Děti dětem*, jenž pravidelně zazníval éterem školského rozhlasu, se podařilo uskutečnit telefonní hovor dětí z nejbližších rozhlasových poboček v pořadu *Haló, Praha, voláme Košice*. Do vysílání přispíval z Moravské Ostravy Josef Kolář s pravidelným pořadem *Klub zvědavých dětí*, ve kterém podněty a témata určovali dětská posluchači. Klub také vedl a vyřizoval svou vlastní korespondenci.¹⁴⁸

Od podzimu roku 1937 se rozhlasové vysílání věnovalo dětem každý den kromě neděle.¹⁴⁹

Josef Kolář – rozhlasový učitel

Od poloviny třicátých let po více jak tříletém působení za mikrofonem a pod vlivem F. K. Zemana Josef Kolář začal experimentovat s rozhlasovými žánry. Rozhlasové příspěvky, jež doposud psal, byly spíše besedy, scénky, scénická pásma nebo pásma stylizovaných rozhovorů. Rozhodl se proto vytvořit své první

¹⁴⁵ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 49.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 57.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 61.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 62.

¹⁴⁹ V pondělí vysílal školský rozhlas pro první stupeň od 10:15 do 10:40 hodin a pro třetí stupeň od 11:05 do 11:35 hodin. V odpoledním pondělním vysílání pak v čase 17:35 až 17:40 zazněla dětská besídka. V úterý od 8:00 do 8:05 se vysílalo Ranní hlášení školám a v 17:10–17:30 zazněla Besídka mládeže (Klub zvědavých dětí). Ve středu od 17:10 do 17:40 odvysílal Radiojournal Rozhlas pro dospělejší mládež. Ve čtvrtek zazněly v časech 10:20–11:00 a 17:10–17:40 Středoškolský rozhlas a Hudební besídka. Pátku patřil školský rozhlas pro druhý stupeň, a to v 10:40–11:00, a pro třetí stupeň potom v čase 11:05–11:35. V sobotu Radiojournal vysílal opět od 8:00 do 8:05 Ranní hlášení školám a 16:50–17:35 Divadlo pro mládež. In: Tamtéž, s. 63.

přírodovědné pásmo *Jak vám tluče srdce*, které se záhy dostalo do celostátního vysílání. Posluchači jej mohli poprvé slyšet 15. listopadu 1935 v čase od 10:50 do 11:00 hodin.¹⁵⁰ Námět pásma vznikl na frýdecké měšťance, kde působil jako učitel. Kolář do hodiny tělesné výchovy přinesl žákům stetoskop k poslechu tlukotu vlastního srdce. Tento pokus byl pro děti tak fascinující, že se učitel rozhodl zpracovat téma i pro školský rozhlas, aby zprostředkoval tento zážitek více dětem.

Původní verze díla¹⁵¹ z roku 1935 byla spíše pásmem reportáží a rozhovorů. Postavy¹⁵² v něm hovořily o lidském zdraví a o sportu. Za odborné spolupráce s lékařem Františkem Schönem, který se specializoval na plicní choroby a tuberkulózu, ukryl Kolář do krátkých zábavných dialogů základní informace o lidském srdci. Již při tvorbě prvního pásma s přírodovědnou tematikou se začaly projevovat Kolářovy popularizátorské sklony. Stal se tak prostředníkem mezi vědou a posluchačem. Odborníci z různých vědních disciplín tehdy ještě nebyli příliš ochotní předstupovat před mikrofon – někteří z obav, že by problematika nebyla dostatečně laicky interpretována, tudíž by ji posluchači špatně pochopili.¹⁵³ Proto bylo ideální kombinací, když látku zprostředkoval odborně kvalifikovaný a poučený laik, který měl schopnost odborníkův výklad přeložit do srozumitelného jazyka. Kolář byl pro roli popularizátora ideálně uzpůsoben svým vzděláním i entuziasmem pro rozhlasové médium. Využíval k tomu všech specifických rozhlasových možností. Pásmo začínalo zvukem srdečního tlukotu, jenž následně podkresloval půlminutový dialog, kterým Kolář posluchače uvedl do probírané látky. Jedinečnost díla se vyznačovala svým technickým zpracováním. Jednalo se o vůbec první přímý přenos různých druhů srdečního tlukotu v Československém rozhlase.

¹⁵⁰ Z dochovaných archiválií lze předpokládat, že se příspěvek dostal do celostátního vysílání školského rozhlasu na základě novinového článku v *Lidových novinách*, který vyšel 21. listopadu 1935.

¹⁵¹ Název rozhlasového pásma *Jak vám tluče srdce* nesla pouze původní verze z roku 1935. Ve stejném znění byla pouze jednou reprízovaná o rok později, a to v úterý 29. září 1936 v odpolední Besídce mládeže od 17:10 hodin. In: KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 67–75.

¹⁵² V souhrnné bibliografii rozhlasových dramatických prací Josefa Koláře Myslena Lomská uvádí u verze pásma z roku 1935 poznámku, že se původní text nedochoval. Dle *Sborníku rozhlasových pásem Dr. Josefa Koláře* od Josefa Branžovského, ve kterém se nachází ukázka verze pásma z roku 1939, lze však usuzovat, o jaké promlouvající postavy se mohlo jednat. Z roku 1939 mezi nimi byli lékař, žena a žák – je pravděpodobné, že původní obsazení mohlo být obdobné.

¹⁵³ KLÍR, Jiří. *Publicistická činnost Dr. Josefa Koláře*. Praha, 1969. Diplomová práce. Fakulta sociálních věd a publicistiky Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Vladimír Kovářik, s. 19.

Živé natáčení probíhalo v ostravském studiu,¹⁵⁴ kde Kolář se svými rozhlasovými kolegy pomocí tehdy nedokonalé techniky¹⁵⁵ dokázal zachytit srdeční tlukot osmiměsíčního plodu v těle matky. Pásmo rovněž obsahovalo i zvuk srdce muže trpícího tachykardií¹⁵⁶ nebo ženy se stenózou¹⁵⁷. Tyto nahrávky pak porovnával se zvukem zdravého srdce mladého sportovce.¹⁵⁸ Právě tlukoty srdcí, které v pásmu zaznívaly, dodávaly na celkové reportážní atmosféře.

Součástí kompozice pásma byla autorova snaha vytvořit poslech co nejzábavnější, a tak do příběhu zakomponoval výzvu, aby dětští posluchači ověřili zvuk srdce na svých spolužácích. U pozdějších verzí Kolář od této výzvy upustil, jelikož se děti přestávaly soustředit a ve třídách vznikala ruch.¹⁵⁹ Josef Kolář na tvorbu rozhlasového pásma *Jak vám thuče srdce* zavzpomínal o třicet tři let později. „*Tím vším jsme byli vzrušeni. Přesto, že jsme byli prostě amatéři. My jsme všechny možnosti teprve objevovali.*“¹⁶⁰

Pásmo z roku 1935 se stalo natolik výrazné a populární, že se v lednu následujícího roku ve vysílání objevilo znovu pod novým názvem *O lidském srdci*. Jednalo se o přepracovanou verzi obohacenou o písně a recitace. Nebylo postaveno na vyprávění o zdraví a o sportu, ale jednalo se o rozhovor mezi lékařem a přírodovědcem. Opět se na něm podílel doktor František Šhön. Kolářovo pásmo bylo tentokrát zařazeno do běžného večerního vysílání od 20:25 do 21:00 hodin, a to hned 31. ledna 1936. Do školského rozhlasu se vrátila až jeho následná

¹⁵⁴ KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 67–75.

¹⁵⁵ K zaznamenání srdečních šelestů, srdečních vad a různých druhů tlukotů srdce využili pouze studiový mikrofon, kterému se přezdívalo „granát“. In: Tamtéž, s. 75.

¹⁵⁶ Tachykardie je zvýšená tepová frekvence. In: VOKURKA, Martin a Jan HUGO. *Kapesní slovník medicíny: výkladový slovník lékařských termínů pro širokou veřejnost*. Praha: Maxdorf, 2005, s. 150.

¹⁵⁷ Stenóza je zúžení či zhoršení průchodnosti cév. In: Tamtéž, s. 25.

¹⁵⁸ Kolářův rukopis *Praha volá na vlně 415 m* z roku 1945 prozrazuje, že zvuk zdravého srdce mladého sportovce z nahrávky patřil pravděpodobně Jiřímu Hajdukovi, zaměstnanci ostravského rozhlasu. Kolář v rukopise naznačil spojitost s přírodovědným pásmem: „*Rozhlas hoří! Vzpomínáme, že tam v gramofonovém archivu je deska s tlukotem srdce krásného mladého člověka, dobrého člověka sportovce Jiřího Hajduka.*“ Hajduk byl 5. května 1945 zastřelen ze zálohy „*když vedl první sledy Rudoarmějců na německá kulometná hnízda.*“ In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 12. Složka *Praha volá na vlně 415 m*. Originál strojopisu z května 1945.

¹⁵⁹ KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 75.

¹⁶⁰ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Nezačtená složka. Originální přepis rozhovoru z roku 1968 pro pořad *Znovu podepsání*.

listopadová repríza.¹⁶¹ Kolář se v průběhu své tvorby k tématu srdce vracel ještě několikrát, například v roce 1939, kdy pásmu opětovně změnil název – *Co víte o svém srdci*.¹⁶² Zaznělo 16. února 1939 od 10:35 do 11:00 hodin v již zavedeném středoškolském rozhlasu pro nižší stupeň. Na této verzi spolupracoval nově s doktorem Raimundem Šrámkem. Kolář opět využil jednoduché a hravé formy, která měla rozhlasový a zároveň edukativní přesah, čímž donutil posluchače k bezprostřední interakci, například k provádění dřepů při poslechu.¹⁶³ Tato verze se beze změny vysílala i o tři roky později, a to 2. října 1942 od 10:00 hodin na vlnách středoškolského rozhlasu pro nižší stupeň.

Další přepracování díla nastalo až v roce 1950, kdy už Kolář působil v pražské pobočce Československého rozhlasu a použil nové nahrávací techniky, kterou detailněji zachytil srdeční šelesty a ozvy krční tepny. Přepracované pásmo zaznělo 2. prosince 1950 od 10:10 hodin v rámci vysílání středoškolského rozhlasu pro vyšší stupeň. Tato verze byla dvakrát reprízovaná, nejprve 5. února 1951 ve večerním celostátním vysílání pro dospělé od 21:30 hodin. Další repríza proběhla 27. srpna tentýž rok v dopoledním vysílání *Hodinky pro děti* od 10:40 hodin. V roce 1953 se Kolář opět k pásmu vrátil a znovu jej přepracoval, tentokrát za účasti internisty a kardiologa Jiřího Krále. Tato verze byla poprvé vysílána v rozhlasu po drátě 19. října 1953 v čase od 15:55 hodin v pořadu *Věda a technika dětem* a poté v její reprízách 19. února 1954 od 14:15 hodin a 30. srpna od 17:00 hodin. Poslední čtvrtou verzi *Co víte o svém srdci* vypracoval na počátku roku 1959 a do vysílání školského rozhlasu se dostala 24. února od 10:10 hodin. Ta v nezměněné formě zazněla ve školském rozhlasu, ve stejném čase od 10:10 hodin 12. ledna 1961, 24. května 1962 a naposledy 28. února 1963.¹⁶⁴ Nahrávka poslední verze pásma *Co víte o svém srdci* se jako jediná dochovala a je v současné době uložena v archivu Českého rozhlasu.

¹⁶¹ Rozhlasové pásmo *O lidském srdci* mělo pouze jednu reprízu, která byla vysílána ve školském rozhlasu 15. listopadu 1936 od 10:50 hodin. In: LOMSKÁ, Myslana. Bibliografie rozhlasových dramatických prací J. Koláře. (Pásmo, hry, stylizované rozhovory a reportáže). In: KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem. Sborník rozhlasových pásem dr. Josefa Koláře*. Praha: Studijní odd. Čs. rozhlasu, 1966, s. 246.

¹⁶² Tento titul pásma nesly i jeho následné přepracované verze a reprízy.

¹⁶³ KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 20.

¹⁶⁴ LOMSKÁ, Myslana. Bibliografie rozhlasových dramatických prací J. Koláře. (Pásmo, hry, stylizované rozhovory a reportáže). In: KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem. Sborník rozhlasových pásem dr. Josefa Koláře*. Praha: Studijní odd. Čs. rozhlasu, 1966, s. 246.

V malé ostravské pobočce rozhlasu měl Kolář možnost se seznámit s tamními divadelními herci. Byli jimi například Blanka Valeská, Rudolf Dejl, Karel Palouš či Jiří Myron. Kolář psal pro rozhlas pořady, ve kterých zmiňovaní herci účinkovali. Díky tomu, že se s nimi přátelil, jim mohl utvářet postavy takzvaně na tělo. Jelikož byli herci schopni experimentu a improvizace a práci v rozhlase byli zaujatí, vznikaly ojedinělé rozhlasové relace nejen s regionální tematikou. Také Kolářova pásmová tvorba nabývala díky jejich účinkování bezprostředního dojmu. Jako autor nebo alespoň jako dramaturg většiny textů měl Kolář možnost již při prvním čtení hercům říct daleko víc, než bylo v textu, a zainteresovat tak interprety do celé problematiky. Často se zkoušky změnilly na dlouhé besedy nad naukovými tématy, které Kolář mohl důkladně rozvinout.¹⁶⁵

Na frýdecké měšťance učil Josef Kolář do konce školního roku 1936. Vzhledem k již dosažené praxi a splnění doplňovacích zkoušek měl možnost postoupit ve své pedagogické kariéře. Toho využil v září 1936, kdy opustil měšťanku a přestoupil na Státní československé reálné gymnázium do Českého Těšína. Na gymnáziu pracoval jako prozatímní státní profesor. V Českém Těšíně setrval pouze jeden školní rok. Poté přišla nabídka učit přímo v Moravské Ostravě. Tu přijal a od 1. září 1937 se stal členem profesorského sboru na Státním československém gymnáziu Moravská Ostrava – Přívoz. Lákavou součástí přestupu byla také možnost získat služební byt. Z dostatku hmotných prostředků přijal Kolář s manželkou Boženou do opatrovnictví pětiletá dvojčata Bohuslava a Vladimíra Petržílovy.¹⁶⁶ Po zkušenostech se životem v Horní Bečvě viděl Kolář obrovské sociální rozdíly mezi venkovem a „bohatým“ městem. Jako vnímavý člověk nemohl tuto sociální

¹⁶⁵ KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 50.

¹⁶⁶ Bohuslav a Vladimír Petržílovi byli sirotci po prvorepublikovém stíhacím letci Bohuslavu Petržílovi. Letec Bohuslav Petržíla a Josef Kolář byli s největší pravděpodobností vlastníci a zároveň i nejbližší žijící příbuzní. Toto tvrzení lze doložit křestním listem Josefa Koláře, kde se příjmení Petržílová objevuje u jeho prababičky, u které taktéž prožil dětství. Jako pilot přežil Petržíla několik leteckých nehod. Nakonec se mu stal osudným kondiční let nad kbelským letištem 22. ledna 1934. Ještě téhož dne podlehl mnohačetným zraněním. Se svou manželkou Emílií, rozenou Čepelákovou, měli dvojčata narozená 1. července 1933. Bohužel zanedlouho po smrti jejich otce zemřela 28. prosince 1936 i jejich matka Emílie. Nejprve sirotci vyrůstali u své babičky v Tuřanech a od roku 1938 u manželů Kolářových v Moravské Ostravě. (In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Neznačená složka. Křestní list.) Ještě za života si možnost opatrovnictví dvojčat pravděpodobně dohodl Bohuslav Petržíla starší s Josefem Kolářem pro případ nějaké mimořádné události. Kolářovi si je z tohoto důvodu také nikdy neosvojili, ale byli pouze jejich pěstouny. In: BARTONÍČEK, Pavel. Zapomenuté osudy, zapomenuté události. In: *Slaný a Slánsko ve XX. století: sborník z historické konference*. Slaný: Knihovna Václava Štěcha, 2013, s. 92.

propast nechat bez povšimnutí. Proto v jednom svém výstupu pro školský rozhlas vyprávěl ostravským dětem o tom, jak to vypadá na Valašsku. Vyzval je, jestli by se mohly s dětmi z Beskyd podělit o své hračky. Během jednoho týdne přišlo do ostravského studia téměř deset tisíc dárců. Průvody dětí z okolí a Ostravy odevzdávaly své hračky. Ne však své odložené a opotřebované, nýbrž své nejmilejší. Kolář tak jednou neplánovanou akcí *Darujte hračky chudým beskydským dětem*¹⁶⁷ zdvihl vlnu lidské solidarity v celém Československu, ale zároveň ukázal, jaké organizační možnosti rozhlas nabízel. Akce se dala svým dopadem přirovnat k pozdějším apelujícím pořadům Františka K. Zemana, jež zaznívaly éterem po květnovém povstání v roce 1945. Kolář svou naléhavostí, která byla jednak v obsahu, jednak i v samotném tónu sdělení, dokázal sjednotit velké množství lidí k jednomu společnému úkolu. V promluvě cílil na emoce posluchačů a na jejich vrozený smysl pro pomoc bližnímu a v neposlední řadě lásku k dětem. Především však dovedl vyvolat pocit odpovědnosti u každého posluchače, že právě on musí pomoci a že právě k němu rozhlas hovoří.

V roce 1939 se na Státním československém gymnáziu v Moravské Ostravě Kolář apomboval na definitivního státního profesora. Zároveň však začínala druhá světová válka a náročné životní období mladé rodiny Kolářových s osvojenými dětmi v okupované zemi.

Ohrožený rozhlas

V období první republiky během druhé poloviny třicátých let dosahoval školský rozhlas pravděpodobně největšího rozvoje ve své historii. Nejen v oblasti personální, ale i v programové se rýsovala slibná perspektiva k odbornému růstu. Politická situace let 1938 a 1939 měla dopad na změny jak ve fungování, tak i ve vysílání Radiojournalu.

Organizace školského rozhlasu se po zavedení vysílání ve středních školách v roce 1937 ještě upravila, čímž se více věkově diferencovala. Od 31. ledna 1938 se vysílání pro školy střední, odborné a učitelské ústavy rozdělilo na dva stupně –

¹⁶⁷Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Neznačená složka. Originální přepis rozhovoru z roku 1968 pro pořad *Znovu podepsání*.

vyšší, které vysílalo od 10:10 do 10:35 hodin a nižší, jež probíhalo od 10:35 do 11:00 hodin.¹⁶⁸ Významným programovým počinem rozhlasu bylo také zařazení *Okénka československého rozhlasu* do pravidelného vysílání, které zaznívalo od 8. května 1938 denně po zprávách ČTK. Jednalo se o desetiminutové aktuality s „výrazně brannou a protifašistickou tematikou.“¹⁶⁹ Rovněž i náměty pořadů školského rozhlasu se podstatně více vztahovaly k ohrožení republiky, kde významnou roli hrála branná tematika (*Děti na manévrech*, *Protiletecká ochrana*).¹⁷⁰ Do programu byla čím dál tím častěji zařazována témata s vlasteneckými motivy (například dílo Jana Amose Komenského). V Praze nadále vedl školský rozhlas Jindřich Heller, brněnské vysílání školám řídil Josef Věromír Pleva a v Moravské Ostravě aktivně působil Josef Kolář.¹⁷¹ Pleva a Kolář byli 19. května 1938 navrženi Sborem pro školský rozhlas na pozici důvěrníků.¹⁷² Do této funkce je mohl jmenovat ministr MŠANO, který jejich návrh 17. června 1938 schválil.¹⁷³

Podepsání mnichovské dohody 30. září 1938 představiteli čtyř evropských velmocí (Německo, Itálie, Velké Británie a Francie) znamenalo pro Československo ztrátu území. Německo přebralo vládu nad pohraničím českých zemí, kde značnou většinu obyvatelstva tvořili Němci. Polsko 1. října 1938 zabralo Těšínsko a část Opavy.¹⁷⁴ Pomnichovský stát čelil značným obtížím. Musel se vypořádat nejen s hospodářskými problémy, ale mnichovský diktát způsobil i změny ve společenském a politickém životě. Veřejnost začala vinit první republiku a její představitele ze selhání. Kromě nacisty zabraného pohraničí se změnilo i vnitřní uspořádání republiky. Žilinská dohoda ze dne 6. října zajistila Slovensku autonomii, která se odrazila i v organizaci rozhlasu. Radiojournal okupací přišel nejen o přibližně 370 tisíc posluchačů, ale především ztratil vysílače v Moravské Ostravě a v Košicích. Moravsko-ostravské pobožce zůstala pouze administrativní budova

¹⁶⁸ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 65.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 64.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 67.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 64.

¹⁷² „V každé odbožce ustanoveni byli dva důvěrníci, schvalovaní ministerstvem školství, kterým náleželo pečovati o látku školského rozhlasu i dozírati při studování relací.“ In: PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935, s. 471.

¹⁷³ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 65.

¹⁷⁴ KONČELÍK, Jakub, P. VEČEŘA, P. ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 75.

a studia. Náhradní vysílání stanice zajistil vysílač v nedalekých Mariánských Horách.¹⁷⁵

Necelých čtrnáct dnů před valnou hromadou Radiojournalu (28. prosince 1938) proběhla 15. prosince redakční rada školského rozhlasu. Vedoucí odboru Jindřich Heller na ní charakterizoval politické okolnosti podzimu roku 1938 a jejich vliv na vysílání. Podobu tehdejšího programu vystihla Hellerova slova: „...s jakými potížemi pracuje a musel pracovati školský rozhlas zejména v pohnutých dnech měsíce září a října. Nejasná situace si vymutíla, že program musel být často měněn, redukován a muselo být zařazováno mnoho repris. Důvody úsporné, cenzurní a nemožnost spolupráce s odbočkami působily rovněž mnoho potíží. Mnoho autorů nastoupilo vojenskou službu a nebylo s nimi styku. Dnes je situace podstatně lepší; od repris se upouští, ale zřetel úspornosti zůstává. Slovenský rozhlas se z 90 % osamostatňuje, ale je vyslovována naděje, že dojde k spolupráci, jaká byla.“¹⁷⁶

Vysílání školského rozhlasu pro následující období zajišťovaly tři pobočky – Praha, Brno a Moravská Ostrava – v poměru příspěvků do vysílání 6:3:2.¹⁷⁷

Zmiňovaná valná hromada Radiojournalu z 28. prosince 1938 reagovala na vyhlášenou autonomii Slovenska a tamního rozhlasu. Žilinská dohoda osamostatnila slovenské stanice programově a po prosincovém jednání v Bratislavě i organizačně. Valná hromada se tak usnesla nad změnou názvu rozhlasové společnosti na Česko-Slovenský rozhlas, a. s.^{178, 179} Kromě názvu nastala změna ve vlastnických právech rozhlasové společnosti. Rozhlas se stal státním podnikem a měl sloužit československé vládě k propagandě.¹⁸⁰

V brzkých ranních hodinách 15. března 1939 rozhlas informoval obyvatelstvo o vstupu německých jednotek na české území. Než kolony německých vojáků

¹⁷⁵ KONČELÍK, Jakub, P. VEČEŘA, P. ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 78.

¹⁷⁶ DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978, s. 66.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 154.

¹⁷⁹ Název Česko-Slovenský rozhlas byl ustanoven dne 28. prosince 1938 na valné hromadě Radiojournalu, organizace nadále zůstávala společností s r. o. Změna názvu nikdy nevstoupila v platnost, poněvadž než se jí podařilo zapsat do rejstříku společností, byl proces přerušen březnovou okupací Čech a Moravy. In: ČÁBELOVÁ, Lenka. *Radiojournal: rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923-1939*. Praha: Karolinum, 2003, s. 62.

¹⁸⁰ JEŽEK, Vladimír. *Voláme všechny: Čs. revoluční vysílač na vlně 415,5 metru ve dnech 5.–9. května 1945*. Praha: NPL, 1966, s. 16.

dorazily do Prahy, budovu československého rozhlasu obsadili přívrženci nacistů z řad německých vysokoškoláků. V momentě, kdy studenty střídali uniformovaní příslušníci wehrmachtu, „ozval se na vnitřním dvoře výkřik a temný úder. Na kamenném dláždění ležela první oběť nacismu z řad rozhlasových pracovníků – slovenský hlasatel Pavel Donner...“¹⁸¹

Okupace v Moravské Ostravě

Po vyhlášení Slovenského státu dne 14. března 1939 začala následujícím dnem okupace Čech a Moravy německou armádou. Nacisté okupované území vyhlásili jako Protektorát Čechy a Morava, jehož autonomie tímto krokem postupně upadala. Nacistická nadvláda zrušila česká ministerstva obrany a zahraničních věcí, čímž bezprostředně způsobila změny v organizaci rozhlasu.¹⁸² Od této chvíle rozhlas podléhal skupině pro rozhlas v oddělení kulturně politických záležitostí náležejících Úřadu říšského protektora. Veškeré pořady ve vysílání musely být nejdříve ohlášeny německy a pak až česky. Nově také byla zavedena cenzura, která spočívala v předkládání mluvených i zpívaných textů předběžné kontrole cenzurnímu oddělení. Jakýkoliv text bez předchozího schválení se nesměl vysílat. Orgány, jež na cenzuru rozhlasových pořadů dohlížely, byly Cenzurní oddělení Českého rozhlasu a německá rozhlasová cenzura. Ve výjimečných případech se do procesu schvalování zapojovala i německá tisková cenzura, nadřazená oběma oddělením.¹⁸³

S okupací Moravské Ostravy se Josef Kolář setkal se zpožděním kvůli povolání do zbraně v rámci vyhlášené mobilizace. Po mnichovské dohodě byla mobilizace zrušena a Československo se stalo součástí Třetí říše. Moravská Ostrava byla obsazena nejdříve ze všech částí Československé republiky, a to o den dříve, tedy 14. března 1939. Ihned po vpádu nacističtí vojáci ukvapeně přejmenovali Sokolskou třídu na Třidu 14. března, což později museli opravit na Třidu 15. března. Tyto

¹⁸¹ JEŽEK, Vladimír. *Voláme všechny: Čs. revoluční vysílač na vlně 415,5 metru ve dnech 5.–9. května 1945*. Praha: NPL, 1966, s. 17.

¹⁸² KONČELÍK, Jakub, P. VEČEŘA, P. ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 87.

¹⁸³ BEDNAŘÍK, P., J. JIRÁK, B. KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: Od počátků do současnosti*. Praha, 2011, s. 208.

specifické ostravské detaily související se vznikem protektorátu měly značný vliv na formování ducha odporu proti nacistům na Ostravsku.

Když se Kolář vracel ke svému občanskému zaměstnání a přijížděl do Ostravy, visely již za řekou Odrou vlajky s hákovými kříži. Reálné gymnázium se stalo útočištěm pro děti z Příbora, Opavy, Hlučína, Orlové, Karviné, Těšína, Fryštáku i z Bohumína. Škola pro tři sta dětí měla najednou skoro tisíc žáků. Kolář se s touto situací těžko vyrovnával a vyučování v těchto těžkých momentech se velice obával. V jednom svém rozhovoru Kolář přiznal, že síly čerpal naopak od dětí, které neměly domov. „*Ptáte se, proč nás západní zrada nezkrušila?*“ Byla otázka jednoho žáka na Josefa Koláře. „*Je vidět, že nejste z kraje, že nejste z Ostravska. Víte, naši jsou zvyklí žít v nejistotě. Rvát se o práci s hrabětem Wiltschkem nebo Larish-Mönichem či Rotschildem, kterým ostravské doly patří, to není lehké. A náš táta říká, že ostatně tohle, to je začátek jejich konce. A to stojí za trochu toho trápení.*“¹⁸⁴ Právě děti mu byly v tomto období velkým příkladem, jak březnové dny přežít a nenechat se zlomit.

Ostravská pobočka Radiojournalu měla vysílačku na Svinově, který připadl po Mnichovu do takzvaného zabraného území. Tím byla podchycena činnost této pobočky a v prvních měsících okupace se uplatňovala tendence likvidovat ostravskou rozhlasovou stanici. Byl téměř rozpuštěn i rozhlasový orchestr. Hlasatelé a programoví pracovníci byli přeloženi do jiných rozhlasových stanic.

Po osamostatnění slovenského rozhlasu v březnu 1939 se Česko-Slovenský rozhlas na chvíli vrátil k prvorepublikové organizaci i názvu Radiojournal. Valná hromada Radiojournalu, která se konala 10. června 1939, však opětovně změnila název rozhlasové společnosti, tentokrát na Český rozhlas, spol. s r. o.¹⁸⁵ Německá správa si podrobila tři pobočky rozhlasu, a sice v Moravské Ostravě, Brně a stanici Praha II – Mělník.¹⁸⁶ Poslední zmíněná se kvůli své poloze stala říšským vysílačem Reichssender Böhmen (Říšský vysílač Čechy). Brněnská pobočka byla Radiojournalu navrácena 1. května s podmínkou vysílání třiceti procent programu německy. Do českého vysílání se vrátil i vysílač v Moravské Ostravě a od 8. dubna

¹⁸⁴ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Neznačená složka. Text *Mládí bez domova*. Nedatováno.

¹⁸⁵ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 607.

¹⁸⁶ BEDNAŘÍK, P., J. JIRÁK, B. KÖPPOVÁ. *Dějiny českých medií: Od počátků do současnosti*. Praha, 2011, s. 208.

směl zase vysílat pouze česky. Nacisté si od první chvíle své vlády uvědomovali, jaký vliv toto rozhlasové médium má, a proto po vzoru Goebbelsových zásad propagandy věnovali rozhlasovému vysílání značnou pozornost.¹⁸⁷ Rozhlas měl sloužit primárně kulturním potřebám Čechů v rámci Velkoněmecké říše, ale přitom měl „*prováděti zvláštní příkazy udělené říši, zastoupenou říšským protektorem.*“¹⁸⁸

Ve druhé polovině roku 1939 došlo k regeneraci ostravského studia. Do Moravské Ostravy přijel tehdejší vedoucí rozhlasové skupiny Čechy a Morava Hubert Masařík. Na důvěrné poradě, které se účastnil Milan Rusinský, Vlastimil Musil a Josef Kolář, si uvědomili, že v blízké budoucnosti bude nutno počítat i s odstoupením území třetí říši na Příborsku, Hlučínsku, Opavsku, Karvinsku a Bohumínsku a také na Těšínsku. V pohraničí žilo téměř milion českých lidí a ostravské vysílání pro ně bylo jediným zdrojem české kultury a českého slova. Proto bylo zapotřebí udržet ostravské vysílání za každou cenu. Ostravská stanice byla již předtím středem tvůrčího zájmu kulturních pracovníků kraje a v období Háchovy druhé republiky se stávala stále výraznějším a všestrannějším centrem kulturního života.

Březen 1940 přinesl zpřísnění v oblasti rozhlasové cenzury. V Českém rozhlase se ustanovila intendatura, která měla za úkol řídit a kontrolovat program a plně podléhala Úřadu říšského protektora. V rozhlase, stejně jako v ostatních médiích, probíhaly touto dobou rasové čistky, zaměstnanci neárijského původu museli odejít. Stejně tak mnozí rozhlasoví pracovníci zůstali nezlomní a inklinovali k ilegální činnosti proti nastolenému režimu. V rozhlase se tak vytvořily skupiny, které byly napojeny na protifašistický odboj.¹⁸⁹

Na jaře 1942 nastala další změna. Český rozhlas v té době přešel plně do majetku Říšské rozhlasové společnosti (Reichsrundfunkgesellschaft – RRG). S tím souviselo začlenění českých stanic v Praze, Brně a Moravské Ostravě do německé rozhlasové organizace pod názvem Sendergruppe Böhmen und Mähren (Vysílací skupina Čechy a Morava), kterou vedl Němec Ferdinand Thürmer.¹⁹⁰ Vedle Vysílací skupiny Čechy a Morava vznikla ještě jedna fiktivní společnost

¹⁸⁷ BEDNAŘÍK, P., J. JIRÁK, B. KÖPPOVÁ. *Dějiny českých medií: Od počátků do současnosti*. Praha, 2011, s. 208.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ Tamtéž.

Rundfunk Böhmen und Mähren, jež po celé následující období odváděla téměř polovinu zisků především z koncesionářských poplatků do pokladny RRG.¹⁹¹

Protektorátní rozhlas se postupně stal součástí rozhlasu říšského a pro Ostravu ještě s dodatkem Sender Mährisch-Ostrau. Každá česká rozhlasová stanice měla svého „sendeleitra.“¹⁹² Tím ostravským se stal Kurt Müller, za první republiky referent pro německé vysílání a předtím gigolo v kavárně Palace. Ostravská pobočka se musela angažovat v šíření říšské myšlenky, propagandu a zpravodajství povinně přejímala z Prahy. Pro pracovníky ostravského rozhlasu bylo výhodné také to, že do té doby, a vlastně po celou dobu okupace, nebyla pobočka vybavena nahrávacím zařízením a také všechno vysílala živě. To ztěžovalo kontrolu vysílání a „sendeleiter“ Müller tak mohl cenzurovat pouze psané texty. Při živém vysílání se snažil program sledovat, aby mohl relaci popřípadě přerušit z cenzurních důvodů.¹⁹³ Jeho pokusy zaktivizovat ostravské rozhlasové vysílání pro „říšskou myšlenku“ často ztroskotávaly.¹⁹⁴ Skutečnost, že se vše vysílalo přímo, umožňovala zdánlivě obyčejným textům dávat interpretační podtexty. Tato praxe šla tak daleko, že se oficiální zprávy zakončovaly „vhodně“ vybranými gramofonovými deskami.¹⁹⁵ V roce 1942 došlo k pokusu o omezení dosavadní moderátorské a reportérské volnosti u mikrofonu. Pořady z Ostravy připravované pro celostátní vysílání se po linkách natačely na pražské magnetofony a odtud opět se po linkách vysílaly do zapojených stanic.

¹⁹¹ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 156.

¹⁹² Pozice byla odpovídající řediteli vysílání, v tomto případě řediteli pobočky.

¹⁹³ Při reportáži z lyžařských sjezdových závodů na Radhošti se nesměl reportér zmínit o kvalitě sněhu, o počasí již vůbec, jelikož to bylo považováno za prozrazování povětrnostních podmínek nepříteli. In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Neznačená složka. Originální přepis rozhovoru z roku 1968 pro pořad *Znovu podepsání*.

¹⁹⁴ Jinak byl ovšem tento cenzor pro pracovníky docela přijatelný, jelikož o něm věděli, že při předmnichovské mobilizaci „ztratil“ mobilizační rozhlasové plány, které si tehdy vyžádal k nahlédnutí. Těmito okolnostmi byla jeho morální hodnota oslabena. Byl mladý a bál se povolání na frontu. Snažil se tedy udržet v činnosti stanici, jejímž řízením byl pověřen. Přitom se snažil vycházet i s ostravským gestapem. In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Neznačená složka. Originální přepis rozhovoru z roku 1968 pro pořad *Znovu podepsání*.

¹⁹⁵ Josef Kolář vzpomíná na příhodu: „Po zprávě z Prahy, že vypuklo v Jugoslávii povstání proti vládě pronacistického prince – regenta Pavla se ozvala z Ostravy známá veselá melodie „Pod Triglavem“. Když to přišel rozzuřený sendeleiter vyšetřovat, přesvědčili jsme ho, že to je omyl, že jsme vysílali starý rakouský „Kastaldomarš“, což je „Pod Triglavem.“ In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Neznačená složka. Originální přepis rozhovoru z roku 1968 pro pořad *Znovu podepsání*.

Ostravský rozhlas v kraji s mohutným průmyslem a přitom s poměrně nebohatým kulturním zázemím byl již od samého začátku známý svou tendencí hledat nové talenty, nové autory. Tento proces probíhal už před okupací. Kolář tehdy organizoval pořad *Mladí autoři se představují* (1942), kde se se svou ranou tvorbou představili skladatelé Ilja Hurník nebo Lubomír Železný. V těchto soutěžích četl své verše mladý básník Josef Kainar, jenž tou dobou studoval v Hlučíně. Práce v rozhlase byla velmi přitažlivá zejména pro studující mládež. Jelikož Kolář na gymnáziu učil a měl tak kontakt i s ostatními školami, podařilo se mu brzy vytvořit Studentský rozhlasový soubor, ve kterém se obklopoval mladými a inspirativními lidmi. Zde jim vštěpoval nejen vztah k vlasti, ale i odpor k násilí. To vše v duchu svých vzpomínek na první světovou válku z dětství. Z tohoto seskupení vzešel jeden z pozdějších významných rozhlasových reportérů Karel Beba. Působila v něm také Šárka Myškovcová či Helena Vávrová.¹⁹⁶ S ní se Kolář setkal i v pozdějších letech, když byla v roce 1951 namísto něj pověřena vedením vzdělávacího odboru. Josef Kolář tehdy odešel ze služeb Československého rozhlasu.¹⁹⁷

Výrazný zřetel k lidovým vypravěčům hovořícím místním nářečím stejně jako celé pořady vysílané nejrůznějšími nářečím ostravské oblasti měly tehdy silný vlastenecký účinek. Lidé odtržení navzájem od sebe nacistickým zábořem si uvědomovali svou sounáležitost. Vedle zasloužilého umělce Vojtěcha Martínka tu byla řada spisovatelů, kteří k posluchačům mluvili nářečím, nejčastěji lašským – ať již havíř a spisovatel Josef Bilan-Šinovský, velký znalec tamějšího prostředí Fran Směja, básník a vypravěč Karel Dvořáček nebo učitel a autor pohádek z Hlučínska a řady dětských relací Miloš Kulišťák. Milan Rusinský, který byl sám výborným znalcem sileziak, připravil řadu literárně historických pořadů na toto téma.¹⁹⁸ Velkou roli na Ostravsku sehrálo i dílo Jarmily Glazarové.¹⁹⁹

Kolářova levicová orientace, počínající již během studentských let, se značně prohloubila za nacistické okupace. Přestože byl vyšetřován gestapem za údajné učení

¹⁹⁶ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Text *Ostravská pobočka Radiojournalu jako nejvýznamnější kulturní středisko kraje*. Dopis pro Svaz protifašistických bojovníků při Československé akademii věd (ČSAV) ze dne 12. března 1969.

¹⁹⁷ Více viz. kapitola *Pražské milníky Josefa Koláře*, s. 56.

¹⁹⁸ V té době byl významný Rusinského seriál *Čtení o Františku Palackém*. In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Text *Ostravská pobočka Radiojournalu jako nejvýznamnější kulturní středisko kraje*. Dopis pro Svaz protifašistických bojovníků při Československé akademii věd (ČSAV) ze dne 12. března 1969.

¹⁹⁹ Tamtéž.

proti říšské myšlence, nikdy mu nebylo nic konkrétního dokázáno. Jediným jeho postihem bylo zabavení soukromého rádia. I tak se nebál a byl častým hostitelem „uvědomělé“ komunistické mládeže, které půjčoval knihy – kánony komunistického myšlení. K těm přišel během likvidace veřejných knihoven nacisty. Knihy kradl, aby je uchránil před nevyhnutelným spálením.²⁰⁰ Za okupace však dále ilegálně nepůsobil. Jeho jediným činem proti Třetí říši bylo předání plánu Ostravy kolegovi Karlu Krausovi, jenž byl v kontaktu s odbojem. Ve své rozhlasové práci pak využíval biologickou tematiku a přírodovědných přirovnání, ve kterých ukrýval protiříšské podtexty. Sám Kolář tyto školské a vzdělávací pořady považoval jako „*příznivé působení na ducha odporu*“.²⁰¹

V první polovině roku 1940 Josef Kolář napsal první ze série rozhlasových vyprávění pro děti a mládež, jež začalo rozvíjet motiv s dobrodružstvím dvou veselých čmeláků – Bzundi a Brundi. Scénické pásmo se jmenovalo *Dobrodružství pylového zrníčka* vysílané 24. května 1940 jako pořad pro střední školy. Do pásma o pylovém zrníčku Kolář zakomponoval dvě dějové roviny. V první (reálně) prováděl přírodovědec pylovou analýzu rašeliny, při níž jej vyrušil malý chlapec. Postava vědce pak ve společném rozhovoru vysvětluje poslání pylových zrníček. Ve druhé dějové rovině (pohádkové) vyprávěla tisíce let stará zrníčka pylu o svých osudech. Vyvrcholením celého pásma bylo prolínání sborů jednotlivých druhů rostlin a hmyzu, jež hovořili o svém životním poslání. Tímto závěrečným prolutím byla zdůrazněna hlavní myšlenka pásma – „*jedinec není nic, celek je všechno*.“²⁰² Kolářovi se tak podařilo do pásma včlenit i zmiňovaný vlastenecký podtext.

Zde se vůbec poprvé objevily postavičky čmeláků. Prozatím nepojmenované a vystupující ve sboru hmyzu. Stejně tak je tu už naznačena otázka užitečnosti čmeláčích trubců v přírodě, kterou Kolář v následných rozhlasových pásmech úspěšně rozvedl a později použil jako leitmotiv v budoucím divadelním textu i knize.

²⁰⁰ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 8. Složka *Osobní korespondence 1944–1952*. Originál dopisu Josefa Koláře adresovaný Miloslavu Dismanovi ze dne 11. června 1945.

²⁰¹ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Neznačená složka. Originální strojopis životopisu. Nedatováno

²⁰² Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Text *Z díla RNDr. Josefa Koláře, Publikace a recenze*. Seznam vypracován Myslenou Lomskou pro Lexikon české literatury.

Dalším dílem, kde se objevila postavička čmeláka, bylo pásmo *Jak rostliny vypravují své děti do světa*,²⁰³ jenž bylo vysíláno bezprostředně po pylovém zrníčku, a to 7. června 1940 pro středoškolský rozhlas v čase od 10:10 do 10:35 hodin.²⁰⁴ Vyprávění o rostlinách opět Kolář promítl do pohádkové roviny. Převvedl vztahy v přírodě na vztahy mezi lidmi, aby dětem umožnil chápání zprostředkované skutečnosti.²⁰⁵ Metodu personifikace, kterou Kolář popularizoval přírodní vědy, začal v první polovině čtyřicátých let využívat častěji a stala se tak charakteristickým prvkem jeho pásmové tvorby této doby.²⁰⁶ „*Když jsem začal rozvíjet nějaký nápad, děti do toho začaly vymýšlet samy, a tak nejen, že jsem takto učil děti, ale učil jsem se nesmírně od nich, učil jsem se jejich logice, jejich dikci, jejich způsobu myšlení a vyjadřování. A to v tom byla veliká pomoc a tím se mi práce dařila.*“²⁰⁷ Zásadním dějovým přínosem pásma však bylo to, že čmelák Medislav Brundibár vystoupil z anonymního hmyzího sboru a objevila se tak první postavička z pozdější dvojice. Teprve až 12. března 1943 zaznělo od 10:00 do 10:30 hodin ve školském rozhlase pásmo *Příroda se probouzí*, kde se objevila i druhá mladší postavička z dvojice čmeláků Zemislav Bzund'a.²⁰⁸ Od této chvíle už byli hlavními postavami společně.

²⁰³ Pásmo bylo reprízováno celkem dvakrát. Poprvé 14. září 1940 ve vysílání Divadla pro mládež od 15:00 do 15:45 hodin pod názvem *Ustarané maminky* a podruhé 21. května 1941 ve večerním vysílání od 21:00 hodin. In: LOMSKÁ, Myslena. Bibliografie rozhlasových dramatických prací J. Koláře. (Pásmo, hry, stylizované rozhovory a reportáže). In: KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem. Sborník rozhlasových pásem dr. Josefa Koláře*. Praha: Studijní odd. Čs. rozhlasu, 1966, s. 253.

²⁰⁴ LOMSKÁ, Myslena. Bibliografie rozhlasových dramatických prací J. Koláře. (Pásmo, hry, stylizované rozhovory a reportáže). In: KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem. Sborník rozhlasových pásem dr. Josefa Koláře*. Praha: Studijní odd. Čs. rozhlasu, 1966, s. 253.

²⁰⁵ Personifikacím v rozhlasovém vysílání se věnoval i Josef Branžovský, který poukazyval na možná úskalí využití této metody. „*Jedním z hlavních půvabů personifikace, pokud je skutečnou personifikací a ne alegorií, je vyšnití z ustáleného nazírání a vidění očima daného druhu. Tím nejvážnějším a nejčastějším nebezpečím při užití personifikace je stírání rozdílů mezi skutečností a výmyslem.*“ (In: KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 33.) V Kolářových pásmech však zvířata i rostliny prožívaly své vlastní a pravdivé příběhy, a právě ve zmíněném pásmu *Jak rostliny vypravují své děti do světa* dodržel charakteristiku i vědecky podložené skutečnosti jednotlivých představitelů.

²⁰⁶ KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 33.

²⁰⁷ ZEMAN, František K.. Dr. Josef Kolář 60. *Rozhlasová práce*. 1965. č. 4, s. 57.

²⁰⁸ Postavička Bzundi se ve skutečnosti objevila už dlouho předtím, a to zásluhou dvojčat Petržílových. Velmi brzy objevili čmeláčího kluka a učinili ho hrdinou svých her. Potíž byla v tom, že jako dvojčata nutně potřebovali hrdiny dva, tak si vymysleli k Brundovi Bzundu. Josef Kolář na tuto situaci vzpomínal v předmluvě k divadelní hře: „*Doma také vznikla jména obou hrdinů, neboť na Bzundu a Brundu si jednoho dne začala hrát pětiletá dvojčata, nepokojní kluci, kterým tátovo vypravování ze života šestinohých bylo pramenem podivuhodných dobrodružství.*“ In: LOMSKÁ, Myslena. Bibliografie rozhlasových dramatických prací J. Koláře. (Pásmo, hry, stylizované rozhovory a reportáže). In: KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem. Sborník rozhlasových pásem dr. Josefa Koláře*. Praha: Studijní odd. Čs. rozhlasu, 1966, s. 253.

Předností všech pásem s čmeláčími protagonisty bylo i propojení mluveného slova a hudby, která podtrhla dramatickou linii příběhu. Kolář byl uznávaný nejen jako rozhlasový autor, ale také jako talentovaný režisér „..., který dal režii místy skutečně nové pojetí.“²⁰⁹ Jeho kvalit si všiml Miloslav Dismán, který v roce 1944 zrežiroval na motivy rozhlasového pásma divadelní hru *Bzund'a a Brund'a aneb Dobrodružství dvou čmeláků od jara do zimy*.²¹⁰ Josef Kolář divadelní hru pojal jako alegorii lidské soudržnosti a vychovával tím i děti. Zároveň se mu opět podařilo do díla zakomponovat nádech vzdoru proti nastolenému okupačnímu režimu. Vladimír Kovářik tyto Kolářovy snahy popsal o jedenáct let později. „Zaujala mne jeho odvaha, s jakou v roce čtyři a čtyřicátém dovedl hovořit k český dětem. „Kamarádi, bratři, přátelé,“ volají jeho brundibáři do obecnstva, „slibte si, že si budete vždycky pomáhat, že druh druhu nikdy neopustí! Zkrátka, že vždycky potáhnou všichni za jeden provaz!“ A dodnes vidím dětské publikum, jak skutečně se drží za ruce a jak spolu s herci zpívají závěrečnou píseň – Každý drž pevně, poslouchej věrně, chop ráz, chop ráz, vždycky za jeden provaz.“²¹¹

Divadelní představení se dočkalo obrovského úspěchu, na jehož základě se Kolář rozhodl pod stejnojmenným názvem vydat hru knižně. Publikování divadelního textu přispělo k rychlému rozšíření hry do dalších divadel, a to zejména do ochotnických spolků. Autor většinu divadelně zpracovaných příběhů upravil a znovu použil v rozhlasových pásmech *Bzund'a a Brund'a* (1945) a *Vstávat!* (1946) s hudbou Vlastimila Musila.²¹² V roce 1947 vydal Kolář novou knihu pro děti a mládež – *Bzund'a a Brund'a*. Po rozhlasových dílech a knižně vydaném divadelním textu se jednalo o třetí podobu věnovanou čmeláčím hrdinům, kteří se snažili vypátrat smysl své existence. Úryvky z knihy se opětovně staly v dalších letech (1953 a 1957) Kolářovým inspiračním zdrojem v jeho rozhlasových pořadech věnovaných dětem.

²⁰⁹ BRONDIČ, Milan. Naučné pásmo z přírody v pražském dětském rozhlase. *Národní osvobození*. 24. října 1945.

²¹⁰ Premiéra představení se uskutečnila 11. května 1944 na prknech pražského Intimního divadla. In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Text *Z díla RNDr. Josefa Koláře, Publikace a recenze*. Seznam vypracován Myslenou Lomskou pro Lexikon české literatury.

²¹¹ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Projev k příležitosti padesátin Dr. Josefa Koláře, Praha, 1955.

²¹² Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Text *Z díla RNDr. Josefa Koláře, Publikace a recenze*. Seznam vypracován Myslenou Lomskou pro Lexikon české literatury.

V roce 1964 se mimo jiné začal tímto námětem zabývat skladatel Karel Flek,²¹³ jenž chtěl představit příběhy čmeláků ve formě libreta v připravované dětské opeře. Tento záměr se mu však nepodařilo naplnit, jelikož během komponování zemřel.²¹⁴

Kolář byl od ledna 1945 v neustálém kontaktu s F. K. Zemanem, který v roce 1938 odešel z Moravské Ostravy do Prahy. V hlavním městě působil jako reportér a hlasatel.²¹⁵ Období posledního roku okupace již s sebou neslo drobné naděje na politickou změnu.²¹⁶ Josef Kolář si pravidelně dopisoval se svým přítelem F. K. Zemanem o situaci v tehdejší Československu. Zeman explicitně popisoval své pocity a události, které v Praze zažíval. Kolář měl tak povědomí, co se děje na druhé straně republiky. Jednou mu Zeman napsal: „...*Je mi zima, třesu se, tak to písmo omluv. Mně se až dosud všechno vyhýbá, nálet na Prahu, 14. II. jsem zažil v Hradci Králové a už v Chlumci (na cestě zpět) jsem věděl, že se našim nic nestalo. (...) Tím napjatěji čtu Tvé dopisy a teď denně když slyším o Ratiboři, čekám, co asi bude na Vaší straně. (...) Tady v Praze po bombardování zavládla jakási mně nepochopitelná naděje, že se to už nebude opakovat a lidé jsou i okolo těch hrůzyplných bouraček a požářišť zase jako jindy lehkomyšlní a klidní. (...) Jsme nějak fatalističtí, zabije, nezabije. Zabije, nedá se nic dělat, nezabije – požiješ ještě chvíli. A proč a k čemu se dožiješ, tak jako tak nevíš a nikdo neví. Do čeho Tě ušněruje a uvězní poroba, nebo do čeho Tě vnutí a sevře svoboda? (...) Pokud jezdím, vidím všude nával národních hostí, úplavici, spálu, těhotné ženské a začátek všeobecné nouze o jídlo, šaty, teplo a takové ty hlavní věci. To a mnoho jiného mě ovšem zajímá a dělám si obrázek o době nějak jinak než průměrný měšťák, který nejedí vlakem a neví z rozhovoru lidu v nejšířším smyslu, jak moc mizerně je na tom už tato „velká doba“ morálně, vnitřně.“ Šestileté utrpení v protektorátním státě se podepisovalo na morálce, avšak zprávy o pozitivně se proměňující situaci na válečných frontách v lidech posilovaly naději, že tento nuceně utvořený způsob*

²¹³ Karel Flek (1908–1970) byl český violoncellista a hudební skladatel. Působil jako tympanista Symfonického Československého rozhlasu. In: ŠTĚDRŮŇ, B., Z. NOVÁČEK, G. ČERNUŠÁK. *Československý hudební slovník osob a institucí*, Sv. 1: A-L. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, s. 178.

²¹⁴ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Text *Z díla RNDr. Josefa Koláře, Publikace a recenze*. Seznam vypracován Myslenou Lomskou pro Lexikon české literatury.

²¹⁵ JEŠUTOVÁ, Eva. *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů*. Praha: Radioservis, 2013, s. 220–222.

²¹⁶ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 8. Složka *Osobní korespondence 1944–1952*. Originál dopisu od F. K. Zemana ze dne 13. března 1945.

života (okupace) brzy skončí.²¹⁷ Situaci nastínil Zeman ve svém dopise Kolářovi „...*Jen to uzavření světa člověka trochu tísní, nedostatek volného pohybu trápí a nejistoty budoucích dnů – nudí. No což, asi, vydržíme ještě. Budu na Tebe a Tvoje myslet. Škoda, že na tom už dávno Pán Bůh není tak dobře co do kurzu důvěry, abychom mohli napsat – budeme se za Vás modlit. Koláři, duše moje, na shledanou! Tvůj Zeman.*“²¹⁸

Volání na vlně 415 m

Protektorátní rozhlas vysílal za podmínek, které určovala vládnoucí nacistická strana. Režim ve státě vládl okupačně a totalitářsky a česká správa a vláda měly omezenou moc. Říšská rozhlasová společnost získala informační monopol, jímž se snažila šířit nacistickou propagandu. Přirozenou odpovědí na to byl vznik ilegálního zpravodajství, jež naopak společnost utvrzovalo v odporu vůči nastolenému režimu. Značný vliv na český národ mělo české zahraniční rozhlasové vysílání, pomocí něhož se dařilo spojovat národ a exilovou vládu. Ilegální činnosti nahrávala také přísná cenzura a snaha ovládat rozhlas nejen zvenčí, ale i zevnitř pomocí dosazování „sendeleitrů“ do poboček a kolaborantů do jednotlivých redakcí. Veškeré snahy ovšem nefungovaly a většina českého národa byla nadále k nacistické propagandě odolná.²¹⁹ Vedle oficiálního vysílání rozhlasu se v protektorátu masově rozšířil i poslech zahraničních stanic, a to především z Moskvy a Londýna, i přestože se jednalo o nelegální a přísně trestanou činnost.²²⁰

S institucí Českého rozhlasu se pojily i první odbojové skupiny pracovníků, které se formovaly ihned po okupaci v roce 1939. Jejich cílem bylo řídit ilegální činnosti jednotlivců, šířit zprávy zahraničních rozhlasů, a především se snažily udržet český charakter vysílání. Již koncem roku 1944 se pozornost odbojových skupin soustředila na přípravu ozbrojeného povstání.²²¹ Rozhlasoví technici počali s přípravou

²¹⁷ NĚMEČEK, Jan a kol. *Kapitoly z osvobození Československa 1945*. Vydání první. Praha: Academia, 2017, s. 21.

²¹⁸ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 8. Složka *Osobní korespondence 1944–1952*. Originál dopisu od F. K. Zemana ze dne 25. ledna 1945.

²¹⁹ KONČELÍK, Jakub, P. VEČEŘA, P. ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 110.

²²⁰ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 171.

²²¹ PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu: (1923-1993)*. Praha: Český rozhlas, 1993, s. 75.

náhradních vysílacích pracovišť, která se měla zapojit v případě výpadku vysílání z hlavní budovy. V průběhu dubna 1945 se podařilo pracovníkům připravit záložní studia poblíž hlavní budovy rozhlasu (například v budově Husova sboru či v sále Hajnovky na Vinohradské třídě). Průběh povstání byl projednáván s vojenskými složkami odboje a již od poloviny dubna ilegální organizace rozhlasových pracovníků spolupracovala s českou policií a četnictvem. České represivní složky měly pomoci zaměstnancům obsadit hlavní budovu doposud ovládanou německým vedením. Poslední dubnový týden se nesl v duchu revoluční pohotovosti a situace v rozhlase se zásadně vyostřila. Nacisté se připravovali na boj, do budovy naváželi nálože trhavin a střelivo. I přes tyto nepříznivé okolnosti přípravy na povstání neustávaly. Rozhlasoví pracovníci v roli členů ilegální organizace odstraňovali německá značení, a v rámci příprav proběhla i prohlídka budovy rozhlasu policejním kapitánem. Následně také proběhlo předání plánu situace v rozhlasové budově.²²²

Protektorátní úřady pojalý podezření ze sabotáže zaměstnanců, a tak 4. května večer přiměly všechny české rozhlasové pracovníky k opuštění budovy. Přes noc zůstal pouze hlasatel Zdeněk Mančal, který 5. května zahájil ranní vysílání proslulými slovy: „*Je sechs hodin*“ a dále vysílal pouze česky.²²³ V průběhu dopoledne se situace v pražských ulicích stupňovala, německé jednotky posilovaly své ozbrojené hlídky, a to zejména v okolí rozhlasu. Budovu ohradily drátěným tarasem a těžkými kulomety. V jedenáct hodin dopoledne povolal německý ředitel rozhlasu do budovy sedmdesát vojáků s cílem najít a zničit české vysílací studio. V poledne již visela československá a americká vlajka nad průčelím rozhlasu. Sovětská a britská vlajka nebyla kvůli cílené střelbě vyvěšena. Ve 12:32 pronikli do budovy hlavním vchodem první čeští policisté. Z rozhlasového sídla zazněly první výstřely. Padaly první oběti. Započal boj o rozhlas.²²⁴ Éterem se ozvalo první volání o pomoc pro rozhlas a pro Prahu, jež značilo demonstrováný signál k hromadnému vystoupení Čechů proti okupantům.²²⁵

²²² PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu: (1923-1993)*. Praha: Český rozhlas, 1993, s. 76.

²²³ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 176.

²²⁴ PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu: (1923-1993)*. Praha: Český rozhlas, 1993, s. 76.

²²⁵ TRUBAČOVÁ, Lenka. *Vývoj rozhlasového vysílání jako kulturní změna*. Praha, 2012. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Ondřej Hubáček, s. 53.

Od počátku roku 1945 se situace v Československu pozvolna měnila. Nejprve v nejuvýchodnější části území odtržením Podkarpatské Rusi. Poté se v březnu 1945 střetla nacistická vojska s Rudou armádou v oblasti Bruntálska.

Poslední dubnové dny 1945 se nesly v Moravské Ostravě v duchu bojů nacistické a Rudé armády. V sobotu 28. dubna 1945 se moravsko-ostravská rozhlasová stanice odmlčela. I přes postupující osvobozená vojska zůstávala budova z taktických důvodů pod dohledem nacistů v čele se „sendeleitrem“ Kurtem Müllerem. Situace v regionu se radikálně měnila, a proto německé vedení pobočky rozhodlo o umístění trhavin po budově, což čeští pracovníci ostravského rozhlasu předvíдали. I z toho důvodu v průběhu předcházejících dnů vynášeli různé vybavení. Kolář tyto momenty popsal *„Každý se snaží, aby zachránil alespoň něco, a tak se pod kabáty, v aktovkách, okny a dveřmi, o kterých nacisté mnoho nevědí, vynášejí drahocenné technické součástky, gramofonové desky, prostě vše, co se pronést dá.“*²²⁶

Vojenská situace na Ostravsku se změnila a Moravská Ostrava již byla téměř osvobozena. V neděli 29. dubna nesměl být nikdo z českých zaměstnanců vpuštěn do budovy rozhlasu. Snaha zachránit rozhlas před zničením nutila české pracovníky ke kontrolním telefonátům. Jednotlivci se pokoušeli do rozhlasu dovolat s přáním mluvit s konkrétními referenty. Někteří z nich dokonce poptávali sami sebe.²²⁷

V pondělí 30. dubna sedm minut po půl páté odpoledne vyhodili nacisté budovu rozhlasu na Hviezdoslavově ulici do vzduchu. V tentýž moment postupovaly první tanky Rudé armády od Mariánské Hory do středu města. Následně nato se objevily i první jednotky ruské pěchoty směřující přes řeku Odru do Přívozu.²²⁸ Na osvobození Ostravska se podíleli i českoslovenští tankisté. Ti měli za cíl vybojovat most vedoucí z Moravské do Slezské Ostravy. Vojákům šli na pomoc dva zaměstnanci ostravského rozhlasu – Jiří Hajduk a Milan Pacula. Oba byli zastřeleni v momentě, kdy naváděli sovětskou prvosledovou hlídku k německým kulometným hnízdům.

Po výbuchu rozhlasovou budovu zachvátily plameny. Během noci se boje přesunuly mimo město a začaly se řešit následky ničení. Hasiči za pomoci veřejnosti

²²⁶ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 12. Složka *Praha volá na vlně 415 m*. Originál strojopisu z května 1945.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ Tamtéž.

hasili sutiny budovy ostravské pobočky. Oheň vnikl do vnitřku čalouněných stěn tlumených vysílacích studií, a poté se šířil kabelovými kanály v podlahách. V noci se při hašení propadl strop v čínoherním studiu. Ostravská stanice disponovala i malým hudebním studiem, jenž sloužilo k menšímu uskupení hudebníků. Malému hudebnímu studiu dominovalo koncertní křídlo Petrof, které se nad ránem 1. května 1945 následkem požáru také propadlo do žároviště. Z budovy ostravské rozhlasové stanice se podařilo zachránit jedno studio a dvě pomocné technické místnosti.²²⁹ Takové zázemí k obnově vysílání v regionu nestačilo. Místní prozatímní vedení města proto pracovníkům rozhlasu přidělilo zabavený německý byt v Krausově ulici č. 3. Techničtí pracovníci rozhlasu zde začali montovat provizorní aparaturu z darů a zachráněných součástek. V ulicích Ostravy tak mohly zaznít hlasy zdejších hlasatelů, aby obyvatelé informovaly o nejnovějších zprávách nejen z Československa, ale i ze zahraničí. Ty byly ve dne i v noci stenograficky zachycovány z přijímače. Místní rozhlas tak začal šířit zprávy z Moskvy a z Londýna „...ony zprávy, které ještě před několika dny byly poslouchány tajně, při zavřených oknech a na tajně vmontovaných krátkých vlnách. Prahu vlastně ani neposloucháme, víme, že je ještě v moci Němců, a proto béřeme na vědomí její zprávy tak, jak jsme si za těch šest let uvykli.“²³⁰

Do první nouzové služby, jak fungování rozhlasu prvních dní po osvobození popsal Josef Kolář, se hlásili nejen bývalí zaměstnanci rozhlasu, ale především mladí dobrovolníci, jenž byli ve službách rozhlasu poprvé. K zaznamenání všech zpráv bylo potřeba velkého množství lidí, jelikož rozhlas začal přebírat zprávy z ČTK, zaznamenával zprávy z vysílání jiných stanic a přijímal informace od národních výborů a veřejných institucí, které se v těchto momentech teprve ustavovaly. Provizorní vysílání se neslo v duchu vyčerpávající a opakující se práce bez přestávek. Musel však přijít i moment, který v Praze už dlouhou dobu chystaly odbojové skupiny. Pátého května 1945 několik minut po třinácté hodině jeden z hlasatelů ostravského studia zachytil vysílání: „Vylad' čtyři sta patnáct. Hned! Je tam Praha. Ano, čtyři sta patnáct! Vezmi stenografy!“²³¹ V místnosti zavládlo ticho, jelikož

²²⁹ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 12. Složka *Praha volá na vlně 415 m*. Originál strojopisu z května 1945.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Tamtéž.

rozhlasový přijímač zachytil pouze konec věty. Vzápětí se ozvalo další hlášení „*Voláme českou policii, četnictvo a vládní vojsko! Přijďte ihned na pomoc!*“²³² Od tohoto momentu se střídala nepřetržitá tříčlenná služba. Na okně se objevil důrazný nápis: *MLČ! když mluví PRAHA!* Vysíláním květnového povstání v Praze se agenda prozatímního ostravského rozhlasu rozrostla. Bez jakýchkoliv příkazů se rychle zorganizovala nepřetržitá zpravodajská hlídka u rozhlasového přijímače, který následující čtyři dny běžel bez zastavení. Nepřetržitá služba nakrátko ovlivnila životy nejen místních rozhlasových pracovníků, ale i řadu dobrovolníků. Nedostatek spánku a střídání civilního zaměstnání se službou u rozhlasu měly vliv i na atmosféru v provizorním rozhlasovém studiu ve třetím patře v Krausově ulici č. 3. Ve chvílích, kdy zaznělo v éteru hlášení pražské pobočky na vlně 415 m, zvedal pracovník se sluchátky výstražně ruku a všichni v místnosti bedlivě naslouchali. Vždy tři stenografové a dva pracovníci rozhlasu zaznamenali hlášení. Každá zpráva byla po zachycení přečtena, vzájemně doplněna a obratem diktována do psacího stroje.²³³ Hlasy vyzývající k pomoci na vlně 415 m byly pravidelně prokládány veselou dechovou pochodovou hudbou.²³⁴

Po dnech provizorního vysílání květnového povstání z Prahy ostravští pracovníci přistoupili k dalšímu kroku – obnově plnohodnotného vysílání. K tomuto však potřebovali kvalitnější vybavení. Technici ostravské pobočky chtěli využít výkonnou vysílačku, kterou zde používali nacisté. Jelikož se jednalo o nedostatečné vybavení, museli pracovníci převzetí vyjednat na místních úřadech. Tak se v Moravské Ostravě podařilo obnovit vysílání na původní staré vlně. Následně se pomalu začal rozvíjet plnohodnotný rozhlasový život. Pobočka se programově rozrostla, přestože technici zajišťovali vysílání ze stěn původní rozhlasové budovy. Vysílalo se z jednoho zachráněného studia a dvou technických místností – „*Vysíláme z polorozbořené budovy, ale přece jen: Vysíláme!*“²³⁵

Druhá světová válka skončila 8. května 1945 kapitulací Německa, avšak boje v rámci pražského povstání skončily o den později, kdy přijely do Prahy sovětské

²³² Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 12. Složka *Praha volá na vlně 415 m*. Originál strojopisu z května 1945.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 3. Neznačená složka. Výstřižek článku *A přece vysíláme – k obnově vysílání v Mor. Ostravě* v časopise Svět v obrazech (7. 9. 1945).

tanky a začaly střety mezi Rudou armádou a posledními částmi německých vojsk. Jak se později ukázalo, ostravská pobočka měla jeden z nejucelenějších záznamů pražského povstání v celém poválečném Československu.²³⁶ Moravská Ostrava začala vysílat od 11. května 1945. Koncem září zahájil provoz i obnovený svinovský vysílač, rovněž zničený nacisty.²³⁷

Záhy po osvobození Ostravy Kolář vstoupil do Komunistické strany Československa (KSČ) a 23. května 1945 se stal členem širšího výboru komunistické strany v Moravské Ostravě – Přívoz.²³⁸ V květnu 1945 Josef Kolář ještě netušil, že obdrží dopis od Jindřicha Hellera, který zapříčinil vstup do jeho nové životní etapy. Také netušil, že společně s rodinou prožívají poslední měsíce v Moravské Ostravě.

Ostrava versus Praha

Přestup Josefa Koláře do pražské pobočky nebyl vyvolán jeho vlastní intervencí nebo potřebou změnit své dosavadní působení. Zásadní krok nastal během června 1945, kdy přišla výzva ze strany rozhlasu, konkrétně od výše uvedeného Jindřicha Hellera, který kontaktoval Koláře s nabídkou na pozici referenta středoškolského rozhlasu. Důvodem mohly být Kolářovy příspěvky, jež svým obsahem a zpracováním přesahovaly ostravskou pobočku a byly pravidelně vysílány v celostátním vysílání. Heller v téže věci Koláře kontaktoval již v dřívějších letech. Již tehdy jej chtěl získat pro pražský školský rozhlas. Z tehdejší nabídky však z neznámých důvodů sešlo.²³⁹

Než Kolář definitivně opustil ostravský rozhlas, čelil téměř dvouměsíčnímu vyjednávání. Dne 11. června 1945, kdy mu byl doručen dopis s Hellerovou nabídkou, kontaktoval Miloslava Dismana, čímž si chtěl zajistit úspěšné přeřazení. Ve svém

²³⁶ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Neznačená složka. Originální přepis rozhovoru z roku 1968 pro pořad *Znovu podepsáni*.

²³⁷ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 188.

²³⁸ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Neznačená složka. Prozatímní členská legitimace člena KSČ.

²³⁹ O první nabídce působení v Praze se Kolář zmínil v dopise adresovaném Miloslavu Dismanovi. Konkrétní rok první nabídky však není uveden. In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 8. Složka Osobní korespondence 1944–1952. Originál dopisu Josefa Koláře adresovaný Miloslavu Dismanovi ze dne 11. června 1945.

dopise píše: „Bože, jak bych to chtěl! (...) Vím, že tohle už je poslední příležitost dostat se domů do Čech a do Prahy. (...) Nechci protekci, chci jen, abys informoval lidi, kteří o mém povolání do Prahy rozhodnou. Ty mou práci znáš (...).“²⁴⁰

Celý proces přeřazení však nebyl zcela jednoduchý. Jelikož byl Kolář zaměstnancem reálného gymnázia v Moravské Ostravě, byť jen s polovičním úvazkem, veškeré reorganizační záležitosti měl na starosti příslušný odbor Ministerstva školství a osvěty (MŠAO), pod které i v prozatímním politickém systému spadala organizace školského rozhlasu.²⁴¹ Kolář musel vyčkávat na oficiální vyjádření (takzvaně pověřovací dopis) z ředitelství Československého rozhlasu, jehož vystavení se opozdilo jednak v doznívajících událostech květnového povstání, jednak z důvodu překážek, které někteří kolegové Kolářovi záměrně připravili, čímž se mu pokoušeli znesnadnit přestup z Moravské Ostravy do hlavní redakce v Praze.²⁴² Jednu z překážek zosnoval sám Heller, který se záměrně vzdal pravomoci pověřovací dopis vydat pod záminkou nedostatečných kompetencí – s odvoláním na Karla Remeše, jenž toto oprávnění měl. Proto ještě v červnu téhož roku Kolář kontaktoval svého přítele Zemana s dotazy ohledně okolností jeho přestupu do Prahy a také s prosbou, zda by vydání příslušného dokumentu Remešem neuspíšil. „...*Prosím Tě neměl bys chvilku času mi sdělit, jak to se mnou vlastně v Praze stojí. (...) Heller mi psal, že sám buď zůstane šéfem a já budu dělat jen středoškolský rozhlas, anebo, že půjde na MŠAO a já bych byl jeho nástupcem jako šéf školského rozhlasu.*“²⁴³

Během krátkého období, kdy se rýsoval možný přesun do Prahy, se v pobočce ostravského rozhlasu proměnila personální situace související s postupným začleňováním kádrově vhodných pracovníků do všech pozic napříč kulturními institucemi. Tato praktika, která gradovala od konce čtyřicátých a především

²⁴⁰ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 8. Složka Osobní korespondence 1944–1952. Originál dopisu Josefa Koláře adresovaný Miloslavu Dismanovi ze dne 11. června 1945.

²⁴¹ Ministerstvo školství a osvěty bylo ustanoveno v Košickém vládním programu ústavním dekretem prezidenta republiky z dubna 1945. Ve skutečnosti však bylo obnoveno fungování původního MŠANO, avšak pod novým názvem – Ministerstvo školství a osvěty MŠAO. In: *Ústavní dekret prezidenta republiky o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné* [online]. Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, ©2020 [cit. 16.5.2020] Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=1&r=1945>.

²⁴² Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 8. Složka *Osobní korespondence 1944–1952*. Originál dopisu Josefa Koláře adresovaný Františku K. Zemanovi. Nedatováno. (poznámka autora svým obsahem dopis navazuje na dopisy z června 1945).

²⁴³ Tamtéž.

na počátku padesátých let byla běžnou praxí již v raných poválečných letech,²⁴⁴ což dokládá Kolářův dopis z počátku července 1945 adresovaný Zemanovi: „...*Proč tak naléhám. Tady se zatím stalo toto: Jak jsem tušil, byl Zemským národním výborem v Moravské Ostravě jmenován prozatímním správcem rozhlasu M. Ostrava soudruh Jan Neumann. Tento soudruh (rozuměj taky jsem komunista, člen výboru v M. O. – Přívoz, jenže pitomec, který neběhá po partaji se sidolem, a tak vedení strany nic o mě neví) se zatím proslavil tím, že byl nejneschopnějším funkcionářem NOUZ, pak stejně nemožným šéfem sekce národního výboru „Propaganda – tisk,“ no, a tak když se na nic nehodil, tak ho udělalo správcem rozhlasu. Rusinský je proti tomuhle člověku úplně geniální, protože i když je líný a vůbec takovej, jak ty ho znáš, tak přece jen nějaký čas u rozhlasu byl a sem tam taky něco četl a opisoval.*“²⁴⁵

Touha dostat se do Prahy se projevovala i v četnosti Kolářových dopisů – počátkem července napsal Zemanovi nejméně tři dopisy během pěti dnů. V téže době Kolářovi přišel kýžený pověřovací dopis, který Zeman nakonec zařídil bez Hellerova podpisu, zato však s podpisy samotného Remeše a Očadlíka. Avšak tento dopis byl prvním z více kroků k úspěšnému přeřazení do Prahy. Druhým, nezbytným pro přestup, byla nutnost získání doporučení k přeřazení vydané Zemskou školní radou v Ostravě.²⁴⁶ Situace v ostravské pobočce rozhlasu se během srpna 1945 vyostřila a Kolářovi hrozilo, že jej do Prahy nepropustí. Situaci popsal ve svém dopise: „...*A nediv se, tady zdá se, jsou opravdu odhodláni mne najednou nepříjemně oceňovat s tím výsledkem, že mne nechtějí pustit z Ostravy. Divěj se moc, že najednou jsem se tak vzbouřil, když jsem 12 let potichu dřel jako kuň a najednou že i já bych chtěl vejš (to přece maj dělat jen ti, co nic nechtěj dělat). Proč prej sebou cukám, když mi nikdo nebrání, abych dělal svou dosavadní práci se zdarem tady dál. Řekl jsem ji nezdvořile, že jim na tuhle práci seru, zejména když je taková perspektiva v ostravském rozhlase, že šéfem celé stanice bude takovej odborník jako Neumann*

²⁴⁴ V druhé polovině čtyřicátých let přestalo být rozhlasové vysílání nestranné a začaly se v něm projevovat intervence postupně dosazených politických příslušníků KSČ z vedení rozhlasu. Kritika zazněla i v parlamentu, nicméně ministr Václav Kopecký tuto stranickost odmítl. In: JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 194. Na příkladu pobočky Československého rozhlasu v Moravské Ostravě lze pozorovat, že se komunisté snažili dosadit „své lidi“ hned v prvních poválečných týdnech.

²⁴⁵ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 8. Složka Osobní korespondence 1944–1952. Originál dopisu Josefa Koláře adresovaný Františku K. Zemanovi ze dne 5. července 1945.

²⁴⁶ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 8. Složka Osobní korespondence 1944–1952. Originál dopisu Josefa Koláře adresovaný Miloslavu Dismanovi ze dne 6. července 1945.

*a šéfem literárního oddělení takovej nicmachr jako je Rusinský.*²⁴⁷ I přes tyto komplikace v ostravském rozhlase, které Kolářovi hrozily a podle akcentu dopisu jej i rozhněvaly, měl rozhodující pravomoc personální šéf Zemské školní rady, který s jeho přestupem do pražského školského rozhlasu souhlasil. Koncem srpna se Kolář s rodinou přestěhoval a od 1. září téhož roku nastoupil jako řádný zaměstnanec Československého rozhlasu v Praze na pozici referenta pro vyšší školy střední a školy odborné.

²⁴⁷ Kolář se v dopise vyjadřoval mimo jiné i k politické situaci na Ostravsku: „...*Budou se tady z mého odchodu čílit asi i soudruzi. Zrovna mne udělali jednatelem v místní organizaci – Přívoz. Podívej se soudruhu Zemane, jestli to vypadá všude stejně, jako v kompartaji tady, tak budou-li volby ještě dřív, než se všechny ty debakly napraví a než se na místo zasloužilých lidí dají lidé schopní, tak volební výsledky mohou být katastrofální pro naši stranu. Totální průser!*“ In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 8. Složka Osobní korespondence 1944–1952. Originál dopisu Josefa Koláře adresovaný F. K. Zemanovi ze dne 6. července 1945.

Kolářovo pražské období (1945–1983)

Situace Československého rozhlasu po roce 1945

Na jednání v Košicích, které se konalo 4. dubna 1945, jmenoval prezident republiky Edvard Beneš novou a zároveň první vládu poválečného Československa, jež měla v zemi tvořit exekutivu pouze v přechodné době. Během zasedání vznikl takzvaný Košický vládní program, který shrnoval plán vlády zpracovaný moskevským exilem, neboť ten poskytl osvobození od nacistů. Klíčovým pilířem politického systému se stala Národní fronta spojující české a slovenské komunisty, kteří společně konkurovali demokratickým stranám.²⁴⁸

V obcích a městech vznikaly národní výbory, mezi jejichž členy patřili zástupci KSČ. V některých ohledech se kultura snažila navázat na meziválečné období, například obnovou novinového tisku. Většina institucí byla znárodněna. Nejprve v srpnu 1945 prezident vydal dekret ke znárodnění kinematografie, po ní v říjnu následoval gramofonový průmysl a v následujícím měsíci orchestr filharmonie. Od jmenování nové vlády KSČ ovládala ministerstvo informací a od roku 1946 také ministerstvo školství a národní osvěty. KSČ si tak v Československu mohla podmanit kulturní dění.²⁴⁹

Ještě v květnu 1945 vystupoval Slovenský rozhlas jako samostatný právní subjekt, zatímco Český rozhlas se po protektorátní formě zřízení vrátil k původní organizaci z roku 1925. Byl zařazen pod správu ministerstva informací, v jehož čele stanul ministr Václav Kopecký. Na ministerstvu vzniklo samostatné rozhlasové oddělení, které se po přesunu vlády do Prahy přejmenovalo na IV. odbor ministerstva informací, jenž kontroloval rozhlasovou činnost. Po krátkém působení Otakara Matouška byl generálním ředitelem jmenován Bohuslav Laštovička. V červenci 1945 ustanovil ministr Kopecký ředitelství Československého rozhlasu pro české země a Laštovička byl jmenován jeho ředitelem. Na vedoucí pozice byli dosazeni Mirko Očadlík (ústřední programový ředitel), jenž se měl starat o chod celého

²⁴⁸ NĚMEČEK, Jan et al. *Kapitoly z osvobození Československa 1945*. Vydání první. Praha: Academia, 2017, s. 78.

²⁴⁹ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 186.

programového úseku a František K. Zeman, který se stal šéfredaktorem nového zpravodajství. Karel Remeš pak zastával funkci správního ředitele obchodního a administrativního odboru, jenž zajišťoval veškeré správní a ekonomické činnosti.²⁵⁰

V srpnu téhož roku uzavřeli ministr Kopecký a pověřenec Slovenské národní rady pro informace dohodu a instituce byla transformována na Československý rozhlas, s. r. o. Vzdělávací odbor měl zajišťovat vzdělávací pořady a věnovat se státněpolitickým otázkám. Školský odbor byl stále veden Jindřichem Hellerem, jenž připravoval v součinnosti s ministerstvem školství a ministerstvem informací vysílání pořadů pro všechny stupně škol. Takto byl rozhlas organizován až do dubna 1948, kdy byl po únorovém převratu znárodněn.²⁵¹

Pražské milníky Josefa Koláře

V roce 1947 byl Kolář již výrazným členem redakce pražského školského rozhlasu, pro který napsal téměř třicet pásem různých forem. Jsou to například reportážní pásma *Tělovýchovné slavnosti mládeže* či *Továrna na zdraví*, dále pásma stylizovaných rozhovorů *Leden*, *Únor*, *Březen* nebo zpěvu a vyprávění *Starší bratr – dobrý bratr*. Zároveň slavil úspěch svého literárního debutu *Bzund'a a Brund'a*. V témže roce zorganizoval akci na záchranu pokusných zvířat v bakteriologickém ústavu Univerzity Karlovy. Československo postihlo výrazné sucho a vědci postrádali dostatek krmné řepy pro zvířata.²⁵² Této jednorázové akce *Řepa pro pokusná zvířata do vědeckých ústavů* se zúčastnily školy spolu s tisíci dětmi z Československa.²⁵³ Kolář pak tuto akci popsal o osm let později ve své knize *Podivuhodná setkání*. V roce 1947 bylo rovněž nově zřízeno udělování cen v oboru rozhlasu. Jako ostatní státní ceny je uděloval k 28. říjnu ministr Václav Kopecký.²⁵⁴

²⁵⁰ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 195.

²⁵¹ Tamtéž, s. 608.

²⁵² Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Neznačená složka. Originální přepis rozhovoru z roku 1968 pro pořad *Znovu podepsáni*.

²⁵³ Ihned po skončení akce se jí věnoval Jan Šorfa ve svém příspěvku Ranního hlášení školám III. stupně v prosinci 1947. Šorfa zde vedl s Kolářem krátký rozhovor, ve kterém oba poděkovali všem zúčastněným. In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 3. Složka Vlastní články s rozhlasovou tematikou. Text *Sběr řepy pro pokusná zvířata* ze dne 9. prosince 1947. Autor Josef Kolář a Jan Šorfa.

²⁵⁴ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 193.

Josef Kolář se stal jejím prvním laureátem a také byl oceněn Státní cenou *za práci v rozhlase pro mládež a průkopnickou činnost v oboru naukové popularizace*.²⁵⁵

O Kolářově úspěchu psala většina dobových periodik, což značilo jeho prestiž na kulturní československé scéně.²⁵⁶

Role rozhlasu jakožto silného mocenského nástroje propagandy si byla KSČ plně vědoma. Postupně se jí v instituci podařilo ovládnout všechny důležité posty, a tím si zajistit rozhodující vliv. Od počátku roku 1948 přešel rozhlas zcela do područí komunistické strany, a stal se tak důležitým spoluorganizátorem všech společenských akcí pořádaných na podporu Gottwaldovy vlády. Umožnil to do značné míry lhostejný přístup demokratických stran, jež rozhlasu nevěnovaly dostatečnou pozornost jako nástroji propagandy. Tyto strany se nepostavily proti jeho začlenění pod ministerstvo informací, které bylo ovládáno členy KSČ. V únoru 1948 KSČ vysílala do rozhlasu kádrové posily na různé funkce. Dne 17. února 1948 Celozávodní výbor KSČ vyhlásil bojovou pohotovost všech svých členů, čímž se mu v rozhlase podařilo obsadit všechny zpravodajské směny. Do vysílání se tak dostaly pouze názory a stanoviska jedné strany, a to KSČ. Od poloviny února přejímalo rozhlasové zpravodajství zprávy pouze z periodika *Rudé právo* a od 20. února dostával rozhlas informace přímo od ÚV KSČ. Tyto zprávy byly okamžitě zařazeny do vysílání. Večer se v *Rozhlasových novinách* vysílalo plné znění prvního prohlášení KSČ k situaci ve státě. Rozhlas tak začal naplno pracovat pro stranu. Dne 25. února přenášel manifestaci z Václavského náměstí, kde Klement Gottwald informoval o přijetí demise ministrů. Večer pak ve vysílání zazněla zpráva o složení nové vlády.

Od 26. do 29. dubna se v Praze konala konference programových pracovníků, během níž se stanovily úkoly pro nadcházející období. Na konferenci se řešil i programový rozvoj, jenž svými technickými nedostatky brzdil chod rozhlasu. Zazněly také body protiplánu, jehož zásady spočívaly ve zlidovění rozhlasového vysílání. Dne 28. dubna 1948 byl zákonem č. 137/1948 ustanoven Československý rozhlas jako státní podnik v čele s generálním ředitelem.²⁵⁷ Součástí bylo i jasné

²⁵⁵ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton 17. Doplněk k životopisu ze dne 9. března 1971.

²⁵⁶ ANON. Státní ceny 1947 Československému rozhlasu. *Náš rozhlas*. 1947, roč. 14, čís. 44, s. 5.

²⁵⁷ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 608.

definování a následné rozvržení kompetencí mezi jednotlivé úseky instituce. Změny se týkaly i školského rozhlasu, který se sloučil se vzdělávacím (přednáškovým) odborem. Jeho řízením byl pověřen Josef Kolář. Než však nastoupil do funkce, tak se v červnu 1948 stal vedoucím organizátorské skupiny, jež měla na starosti jubilejní Mezinárodní výstavu rozhlasu (MEVRO).²⁵⁸

První Kolářovo setkání s budoucí výstavou MEVRO proběhlo na podzim 1947, během příprav na pravidelnou celostátní programovou konferenci. Ústřední programový ředitel Mirko Očadlík jednoho dne zastavil na chodbě rozhlasu Josefa Koláře s úkolem: „*Ty, Koláři, povedeš výstavní vysílání na Mezinárodní výstavě rozhlasu.*“²⁵⁹ V té době o výstavě vědělo jen pár členů z ředitelství Československého rozhlasu. Vše bylo pouze ve fázi vyjednávání a příprav. Hlavním důvodem, proč Koláře Očadlík oslovil, mohly být jeho úspěchy na pozici referenta školského rozhlasu. Bližší informace se Kolář dozvěděl až na konferenci, jež proběhla o několik dní později. Zde Očadlík ve svém výstupu přednesl zásady libreta výstavy k 25. výročí Československého rozhlasu. Jednou z největších zajímavostí mělo být malé zasklené studio zbudované za účelem představení živého vysílání včetně všech neobvyklých rozhlasových triků. Očadlík předal slovo Kolářovi jakožto budoucímu vedoucímu celé výstavy. Nutno říci, že Koláře jeho gesto překvapilo – byl totiž nucen improvizovat. Výše zmíněné studio představil jako „rozhlasové vivárium.“²⁶⁰ Po konferenci se Očadlík opět setkal s Kolářem a definitivně jej pověřil vedením výstavy. „*Vysílání tedy povedeš a teď si vyber lidi, dostaneš, koho budeš chtít.*“²⁶¹

Přípravy výstavy, k nimž byl Kolář oficiálním dopisem pověřen šéfem programové skupiny, započaly 20. února 1948. Po dobu této funkce byl zproštěn dosavadní funkce referenta školského rozhlasu. Název MEVRO vymyslel propagační referent rozhlasu Otto Bretschneider se záměrem vytvořit zkratku bez interpunkčních znamének, snadno vyslovitelnou i v zahraničí. MEVRO však za hranice republiky

²⁵⁸ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 198.

²⁵⁹ KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 49.

²⁶⁰ Původním význam slova je zařízení pro chov různých druhů živočichů (zejména cizokrajných) obvykle upravené tak, aby se co nejvíce podobalo přirozenému prostředí. In: BARTÁK, Matěj. *Nový slovník cizích slov pro 21. století*. Vydání druhé. Praha: Plot, 2018, s. 346.

²⁶¹ KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 49.

nakonec neproniklo. Plány s „rozhlasovým viváriem“ se rovněž neuskutečnily. Po únorových událostech roku 1948 totiž všechny západní rozhlasové účast na výstavě odřekly. Ze socialistického bloku zůstaly objednané prostory jen pro rozhlas z Polska a Maďarska. Velký pavilon speciálně postavený pro anglickou BBC zůstal prázdný. Blížil se květen 1948, kdy mělo dojít ke slavnostnímu zahájení výstavy. Prostory velkého pavilonu byly nakonec využity pro velké veřejné studio tuzemského rozhlasu. Kolář sestavil kolektiv programových pracovníků a rozhlasové vedení pro výstavu vyčlenilo i skupinu vynikajících techniků. Členy organizační skupiny byli Alfred Technik, Miloslav Disman, Václav Růt,²⁶² Jiří Vasmuť, Ludvík Čermák, Karel Kycl a Pavel Kohout.

Období příprav bylo náročné zejména v prvních březnových týdnech. Koncem března 1948 programový kolektiv dokončil pracovní plán MEVRO. Na tvorbě konkrétního programu pak pracovali celý duben. Přestože se dodnes mluví o MEVRO jako o improvizovaném programu, skupina měla k 1. květnu 1948 celých osm týdnů důkladně naplánovaného a programově prokomponovaného vysílání.

Hlavním zdrojem námětů se staly především krajské stanice, které Kolář během příprav oslovoval. V Praze jako první projevíli zájem o účast pracovníci armádního rozhlasu, kteří se svými dvaceti náměty, jež zařadili do vysílání, výrazně podpořili program výstavy. Vysílalo se živě a s minimem magnetofonových snímků – ty byly využívány jen pro vystřídání účinkujících na pódiu. Vznikaly zde nové typy pořadů. Do vysílání zasahovalo nejen publikum ve studiu, ale i posluchači prostřednictvím svých telefonických připomínek. Jelikož se telefony nacházely mimo studio, což předávání těchto vzkazů prodlužovalo, dal Kolář zavést telefonní linku přímo na pódium do studia. Tak vzniklo přímé vysílání.

Kolář nereflektoval pouze inovativní styl výstavního vysílání. Svůj pohled zaměřoval i na metody práce v kolektivu, a to již v průběhu výstavy. Za důležitý rys práce považoval tvůrčí svobodu jednotlivých pracovníků.²⁶³ Každý měl plnou odpovědnost za to, co dělal, a měl také důvěru všech ostatních. Od Kolářovy generace

²⁶² Václav Růt (1908–1958) pracoval v rozhlase od roku 1934 až do roku 1952. Nejprve působil jako lektor přednáškového odboru, dále pak jako režisér vzdělávacích pořadů a později pracoval jako referent v literární redakci. Na MEVRO měl na starosti slovesný program, jehož součástí byla literární pásma a besedy s posluchači o literatuře. In: JEŠUTOVÁ, Eva et al. *99 významných uměleckých osobností rozhlasu: čeští tvůrčí slovesných pořadů*. Vyd. 1. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 2008, s. 112.

²⁶³ Přestože bylo běžné vysílání po únorovém komunistickém puči podřízeno státu.

rozhlasových pracovníků se tato důvěra očekávala. Jenže součástí kolektivu byli i mladí lidé. Byli to dvacetiletí odchovanci Dismanova rozhlasového dětského souboru Pavel Kohout a Karel Kyncl. Proslavili nejen sebe, ale zasloužili se o specifický druh vysílání, například *Perličky* nebo *Výstavní deník*. Začlenění mladých moderátorů do pracovní skupiny považoval Kolář za způsob, jak získat nové pracovníky. Opět se projevil Kolářův progresivní pedagogický přístup. Zavrhoval zastaralé metody výchovy mladých rozhlasových pracovníků spočívající v neustálém usměrňování a opravování. Za nejhorší považoval nadřazování starších pracovníků „...*tak dlouho je mu zdůrazňováno, že ještě svého mistra nedorostl, až se z něho stane místo rozhlasového tvůrčího pracovníka „referent“*“.²⁶⁴

Dalším prvkem, kterému se Kolář během výstavy začal věnovat, byl hlasatelský projev. Na výstavě se ukázalo, že volný hlasatelský projev posluchači oceňují spíše než strojený přednes. Za předpoklad takových hlasatelských kvalit považoval Kolář spoluúčast hlasatele při přípravách programového úseku, který ohlašuje. Byl přesvědčen, že toto začlenění hlasatelů prohloubí jejich znalosti a tím i zkvalitnění jejich vlastního přednesu. Šlo o jeden z hlavních Kolářových závěrů z MEVRO, o němž se domníval, že jej lze začlenit do běžného vysílání bez velkých obtíží. Zároveň ale varoval před hlasatelskou improvizací bez zažití chystaného programu, kterou pokládal za nedostatečnou práci, již posluchači okamžitě poznají.²⁶⁵

Programový štáb MEVRO obdržel k 28. říjnu 1948 státní cenu ministra informací a osvěty za to, že vytvořili osobitý rozhlasový sloh a stali se příkladem uvědomělé rozhlasové kolektivní práce.²⁶⁶

V roce 1949 začal rozhlas v zastoupení Koláře spolupracovat s velkou celostátní akcí *Rok stranického školení* (RSŠ), kterou pořádala komunistická strana. Doprovodný cyklus přednášek *Rok politické výchovy*, jenž zaštiťoval rozhlas,

²⁶⁴ KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 233.

²⁶⁵ „Co to znamená improvizovaně hlásit v pořadu, který dokonale ovládáme, nejlépe dokázala dialogizovaná hlášení Kohout – Čermák. Nebo Kohout – Kyncl. Říkám tyto dvě dvojice proto, že v obou jen Kohout mluví bezvadně. Kyncl nervózně zadržává a Čermák má „ř““. In: Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Neznačená složka. Text *Úryvky z referátu o MEVRO na programových poradách Československého rozhlasu ve Zlíně 13.–17. 7. 1948*.

²⁶⁶ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 10. Neznačená složka. Text *Úryvky z referátu o MEVRO na programových poradách Československého rozhlasu ve Zlíně 13.–17. 7. 1948*.

se vysílal od října 1949 do června následujícího roku každých 14 dnů ve čtvrtek od 20:15 do 20:45 hodin.²⁶⁷ Poté RSŠ pokračoval cyklem *Mezinárodní situace a boj za mír*. Každou relaci připravoval vzdělávací odbor v čele s Josefem Kolářem. Tyto texty s konečnou platností schvaloval kulturně propagační referent ÚV KSČ.²⁶⁸ V roce 1950 se změnil systém, kdy referent kulturně propagačního oddělení nejprve projednal příslušný námět s autorem relace, který obvykle zpracovával text jako monologickou přednášku. Po schválení se sešel celý kolektiv a rozpracoval ji pod vedením Koláře do rozhlasové formy, ve které byla předložena k definitivnímu schválení. Po nastudování a natočení byl pořad podroben konečné kontrole rozhlasové kvality, kterou prováděl Kolář.²⁶⁹

Kolář viděl nedostatky v programu vzdělávacího odboru i přesto, že se odboru dařilo plnit plán stanovené pětiletky. Kritizoval především způsob, jakým byly pořady zpracovány. Dbal na autentickou vzdělávací formu pořadů, ačkoliv se věnovaly aktuálně výchovným a ideologickým tématům. Podle Koláře bylo úkolem vzdělávacího odboru připravovat zajímavý pohled na jednotlivé společenské problémy a poukazovat na jejich případné řešení. Zpravodajskou metodu, jež byla pracovníky často využívána, považoval za nepřístusnou. Byla důvodem sníženého zájmu posluchačů o pořady vzdělávacího rázu. Další nedostatek spatřoval v zařazení totožných témat do vysílání napříč všemi redakcemi rozhlasu. Jakožto člen a kádrově prověřený pracovník považoval za správné směřovat výchovu mládeže „politicky správným směrem.“ Ideologická témata považoval za vhodnou náplň vzdělávacího odboru.²⁷⁰

Kolářova přílišná pracovitost a zatvrzelost v názoru, že rozhlasový pracovník nemá být jen úředníkem, ale především tvůrčím pracovníkem, jej v polovině roku 1950 dovedly k celkovému vyčerpání. Z toho důvodu byl od května do července hospitalizován v lázních Jeseník pro těžký neurotický stav. Nadměrná únava, kterou trpěl, byla zapříčiněna především jeho pracovní vyčerpáním. V rozhlase se věnoval

²⁶⁷ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 3. Složka *Politické články a referáty od roku 1949–1953*. Text *Politická výchova rozhlasu*.

²⁶⁸ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 3. Neznačená složka. Zpráva o rozhlasovém cyklu *Rok stranického školení* ze dne 28. června 1951.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Archiv ČRo. Archivní a programové fondy (APF). Zápisy ze schůzí programové sekce a vzdělávacího odboru. Karton č. 65. Zápis ze sekce vzdělávacího odboru konané dne 8. a 9. února 1951 v Praze.

administrativním náležitostem spojených s vedením vzdělávacího odboru a v noci tvořil příspěvky pro vysílání. Mimoto se ještě pokoušel vzdělávat k řádnému politickému proškolení, jež bylo nutností pro vykonávání vedoucí pozice. Navíc byl tento dlouhodobý styl života zárodkem lehké formy deprese, kterou před nastoupením léčení trpěl.²⁷¹ Zhoršení zdravotního stavu bylo důvodem, proč se v roce 1951 rozhodl vzdát pozice v Československém rozhlasu. V květnu 1951 podal Josef Kolář žádost o rozvázání pracovního poměru v Československém rozhlasu. Ředitelství jeho výpověď přijalo s platností od 1. září 1951. Vedením vzdělávacího odboru byla pověřena Helena Vávrová.²⁷²

Kolář uvedl v žádosti důvody k odchodu – například mu chyběla práce školského učitele, ač se se studenty příležitostně stýkal na hospitacích. Uvědomil si, že rozhlasová činnost jej naplňovala nejvíce v době, kdy dostával bezprostřední zpětnou vazbu od dětských posluchačů, kteří mu byli zároveň inspirací. Došel ke konečnému závěru, že k práci v rozhlasu potřebuje učitelskou činnost. Za důvod k odchodu přisuzoval také své pracovní vytížení. Studoval po nocích po vyčerpávající práci. Dva roky marně žádal o vyšší politické proškolení. Za další příčinu k odchodu Kolář uvedl svůj nesouhlas s přílišnou političností rozhlasu. Vnímал ji jako úpadek rozhlasové efektivnosti pořadů. Nesouhlasil se způsobem organizace práce v programu a zejména odsuzoval systém, kdy byli dosazeni do rozhlasu političtí lektori, což dle Koláře nejvíce poškodilo celou práci v programu. Rozhlasoví tvůrčí pracovníci nepsali pro posluchače, nýbrž tak, aby jejich texty prošly u lektorů.²⁷³

Ve stejný den, kdy podal žádost k odchodu, napsal neoficiální dopis řediteli Kazimíru Stahlovi. Žádal jej o bezproblémový přestup do školství. Ironicky v dopise zmínil: „*Nejvíce mě žere, že mi zbude spousta těchhle dopisních papírů (dal jsem si je*

²⁷¹ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Neznačená složka. Lékařská zpráva Lázní Jeseník ze dne 10. července 1950.

²⁷² Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 11. Neznačená složka. Oficiální potvrzení o zrušení pracovního poměru ze dne 22. června 1951.

²⁷³ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Neznačená složka. Originální strojopis životopisu pravděpodobně z 21. července 1955.

*natisknout ve chvíli odpočinku). Kdyby to šlo aspoň prodat.*²⁷⁴ V září 1951 Kolář opustil rozhlas, přesto s ním však od října téhož roku navázal externí spolupráci.²⁷⁵

Ve školním roce 1951/1952 nastoupil Kolář jako profesor na reálné gymnázium v Praze Žižkově v Kubelíkově ulici. Při přestupu však nedomyslel, že i ve školství panuje obdobná situace, pro kterou se rozhodl z rozhlasu odejít. Ve škole způsobil potíže řediteli, když krajskému školnímu dozorcovi při inspekci odmítl předložit písemné přípravy. Jednalo se o tematické plány, které se podrobně vypracovávaly na měsíc dopředu. Příprava musela obsahovat i seznam žáků, kteří budou v danou hodinu vyvoláni, i se jmény těch, které vyvolá, když plánování nebudou ve škole. Kolář se s tímto systémem neztotožňoval a považoval jej za absurdnost. Za učitelského působení se snažil poznat problematiku nového školství, která se během jeho nepřítomnosti proměnila.²⁷⁶ Práce na gymnáziu Kolářovi prospěla nejen tím, že se dostal do živého, každodenního styku s mládeží a se složitými problémy tehdejší školy, ale měl také možnost z odstupů svého nového pracoviště zrevidovat svou dosavadní činnost v rozhlase.²⁷⁷

Na konci školního roku 1952 Kolář obdržel výzvu ministerstva informací, aby se navrátil zpět do rozhlasu. Od 1. srpna 1952 nastoupil jako hlavní redaktor redakce pro děti a mládež. Kolářův gymnaziální ředitel Ferdinand Smrčka byl mezitím za svůj nesouhlas s pojetím školství zbaven ředitelského místa. Po čase nastoupil také v rozhlase jako redaktor Vědy a techniky pro mládež.²⁷⁸

Od července 1952 byl Josef Kolář v Československém rozhlase pověřen pozicí šéfredaktora Hlavní redakce vysílání pro děti a mládež (HRDM),²⁷⁹ která navazovala na osvědčenou činnost školského rozhlasu. Zahrnovala redakci pionýrskou zaměřenou na děti ve věku 6–14 let a redakci vysílání pro mládež určenou posluchačům ve věku 15–30 let. Významné byly i umělecké redakce, a to literární redakce pro mládež, jež zaštiťovala pohádky a rozhlasové hry, a hudební redakce.

²⁷⁴ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 11. Neznačená složka. Dopis Josefa Koláře adresovaný Kazimíru Stahlovi ze dne 31. května 1951.

²⁷⁵ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton 17. Neznačená složka. Dopis ředitelství Československého rozhlasu adresovaný Josefu Kolářovi ze dne 2. října 1951.

²⁷⁶ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Neznačená složka. Originální strojopis životopisu pravděpodobně z 21. července 1955.

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ Zpočátku se jmenovala Hlavní redakce pro děti a dorost.

HRDM měla své vlastní režisérské oddělení vedené Miloslavem Dismanem.²⁸⁰ Náměstkem HRDM byl jmenován Josef Věromír Pleva. Jelikož Pleva zpočátku v Praze nebydlel a byl později vázán povinnostmi předsedy Svazu československých spisovatelů, vykonával Kolář fakticky vedle funkce hlavního redaktora i funkci náměstka.²⁸¹ Pracoval na koordinaci programu všech zmíněných redakcí. Zodpovídal jednak za jejich obsahovou a ideovou náplň, jednak za jejich technickou kvalitu. Jeho vedoucí funkce zahrnovala jak provozní a hospodářské, tak i personální úkony. Mohl například pověřením hlavní správy rozhlasu organizovat jednání s vedoucími stranickými činiteli. Ve spolupráci s řediteli krajských rozhlasových stanic školil pracovníky detašovaných redakcí v mimopražských stanicích.²⁸² V březnu 1953 se Josef Věromír Pleva vzdal funkce náměstka Hlavní redakce pro děti a mládeže a na jeho místo byl prozatímně dosazen Josef Kolář.²⁸³

V roce 1953 přijal členství v sekci umělecko-vzdělávací literatury pro děti ve Svazu československých spisovatelů a členství v externí redakční radě populárně-vědeckého filmu. V této době působil také jako kulturně propagační referent základní organizace KSČ, kde pravidelně sledoval průběh všech kurzů pořádaných Rokem stranického školení (RSS). V roce 1955 byl Kolářovi udělen odznak Vzorného pracovníka ministerstva kultury. Stal se také vedoucím programového štábu připravující rozhlasové vysílání první celostátní spartakiády. Za organizaci této prestižní akce obdržel od Státního výboru tělesné výchovy a sportu čestné uznání a za reprezentaci instituce rozhlasu pak odznak Vzorného pracovníka Československého rozhlasu.

V roce 1955 napsal knihu *Podivuhodná setkání*, ve které čtenářům prozradil, co se děje za zdmi rozhlasu. Do knihy začlenil rozhlasové naučné reportáže, jež zpracoval beletristickou formou. Popsal například rozhlasovou kampaň z roku 1947 vyzývající posluchače k dárcovství krve.²⁸⁴ V knize také vyzdvihl práci

²⁸⁰ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 246.

²⁸¹ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton 17. Neznačená složka. Dopis od Josefa Vrabce I. Náměstka předsedy ČSRV ze dne 28. března 1953.

²⁸² Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton 17. Neznačená složka. Úřední dopis ředitelství rozhlasu s potvrzením nové funkce adresovaný Josefu Kolářovi dne 15. února 1954.

²⁸³ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton 17. Dopis od Josefa Vrabce I. Náměstka předsedy ČSRV ze dne 28. března 1953.

²⁸⁴ Ještě nebyla ustanovena transfuzní služba v Československu.

epidemiologů. Následujícího roku vydal její volné pokračování pod názvem *Nová podivuhodná setkání*.

Josefu Koláři byl v roce 1956 udělen řád za dlouholetou a nezištnou práci pro Československý rozhlas zejména v oblasti popularizace přírodních věd a nadcházející rok mu Ústřední výbor Československého svazu mládeže (ÚV ČSM) propůjčil čestný odznak Julia Fučíka za podporu mládežnického hnutí v rozhlase.

Počátkem roku 1957 se stal Kolář prvním předsedou komise Rozhlasové žatvy. Úkolem žatvy bylo hodnotit nejlepší pořady Československého rozhlasu za uplynulé čtvrtletí, z nichž dva mohly získat peněžní prémie. V komisi byli zastoupeni představitelé hlavní redakce a zahraničního vysílání, dále režiséři, technici či pracovníci odborů.

V roce 1963 začal jeho přednáškový cyklus *Organizace Československého rozhlasu*²⁸⁵ na Fakultě osvěty a novinářství Univerzity Karlovy v Praze.²⁸⁶ Přednášky byly určeny studentům jak denního, tak i dálkového studia.²⁸⁷ Přednášel rovněž o publicistice nebo o organizaci rozhlasu. Pod jeho vedením pracoval tým reportérů na III. celostátní spartakiádě, která se uskutečnila v červenci roku 1965. Počátkem listopadu Kolář odešel z Československého rozhlasu do starobního důchodu. Přestěhoval se na chatu v Chotěboři u Havlíčkova Brodu, kde trávil čas psaním dětské knihy *Z deníku kocoura Modroočka* (1965). Po třech měsících strávených ve starobním důchodu se Kolář rozhodl vrátit do rozhlasu, tentokrát jako externí pracovník redakce vědy a techniky, v níž působil do roku 1973.²⁸⁸ V rozhlase měl mimo jiné na starosti i organizaci celostní soutěže fonoamatérů. Kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu se postupně vzdal i externích úkolů.

Josef Kolář zemřel 12. března 1983 v Praze ve věku sedmdesáti osmi let. Zprávu o úmrtí představitele rozhlasu oznámil posluchačům Zdeněk Havel v pondělí 14. března.²⁸⁹ Týž týden se pořad Meteor²⁹⁰ věnoval jeho památce. Do svého

²⁸⁵ Na Fakultě osvěty a novinářství vedl cyklus přednášek jak letního, tak i zimního semestru akademického roku 1963/1964.

²⁸⁶ Fakulta se od roku 1960 do 1965 jmenovala Institut osvěty a novinářství (ION), v roce 1965 se přejmenovala na Fakultu osvěty a novinářství (FON) a od roku 1968 do 1972 nesla název Fakulta sociálních věd a publicistiky (FSVP).

²⁸⁷ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Neznačená složka. Oficiální dopis děkana ION adresový Josefu Kolářovi dne 27. listopadu 1963.

²⁸⁸ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 17. Neznačená složka. Doplněk k životopisu ze dne 9. března 1971.

²⁸⁹ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 19. Zpráva Čs. Rozhlasu o úmrtí RNDr. Josefa Koláře.

²⁹⁰ Meteor byl populárně-vědecký magazín pro mládež.

hodinového sobotního vstupu zařadil Josef Kleibl ukázkou z Kolářova autobiografického pořadu *A léta běží...*, ve kterém autor vyprávěl o svých životních osudech.²⁹¹

²⁹¹ Archiv ČRo. Dr. Kolář Josef. Karton č. 19. Vzpomínka na Dr. Josefa Koláře. Autor Josef Kleibl. Hlavní redakce pro děti a mládež, pořad Meteor, populárně vědecký magazín pro mládež. Sobota 19. 3. 1983. Praha od 8:00 do 8:55 hodin.

Závěr

Josef Kolář patří bezesporu k nejnvýraznějším tvůrčím osobnostem rozhlasu dvacátého století, jež svou činností zasahovaly do mnoha oblastí rozhlasového vysílání. Svými charakteristickými vyjadřovacími prvky proslul zejména na poli pásmové tvorby. Rozsah jeho života a především obšírnost rozhlasového díla i společenské činnosti je natolik velký, že jsem se rozhodl zaměřit se pouze na vymezenou část jeho působnosti, a sice na období mezi lety 1932 až 1945. V této době plně využil nabytých zkušeností z pedagogického prostředí, které od roku 1932 aplikoval v ostravském rozhlase. Přes rozmanitou škálu Kolářovy rozhlasové činnosti čítající více než tisíce prací, které zastupují téměř všechny publicistické formy od přednášek a reportáží přes besedy až po teoretické statě, jsou právě pásma jeho hlavní vyjadřovací formou, kterou se dostal do povědomí řady posluchačů. Díky nim popularizoval vědu, učil a zároveň vychovával děti a mládež. Uplatňoval inovativní metody, jaké nebyly do té doby v rozhlasovém prostředí běžné. Složitý odborný výklad explicitně vysvětloval na jednoduchých příkladech. Byl si vědom, co je schopen posluchač pojmout, přizpůsoboval se jeho nabytým vědomostem a zkušenostem a následně senzitivně pracoval s jeho představivostí. Pásmo využíval téměř od samého počátku rozhlasové kariéry, ale nejvíce pak ve čtyřicátých a padesátých letech. Patřilo mezi nejzásadnější přínosy celoživotní tvorby Josefa Koláře pro rozhlas. Ve své stati *Cesta k člověku* uvedl, že „žádný obsáhlejší naukový problém se nedá vyřešit přednáškou (...) rozhlasové pásmo je podle mého přesvědčení naukovým útvarem nejtypičtějším a nejvhodnějším.“²⁹² Nelze sice tvrdit, že byl Kolář rozhlasovým teoretikem, přesto některé jeho úvahy a statě měly teoretický charakter jako zmíněná stať *Cesta k člověku*.

Inspirační zdroje ve způsobu práce čerpal především z období předcházejících rozhlasové profesi, které se podrobně věnuji v kapitole *Cesta Josefa Koláře k mikrofonu*. Je patrné, že výchova rodičů a prababičky v něm vytvořila předpoklady k plastickému a naturalistickému vyprávění. Neméně jej formovaly zážitky z dětství, nejvíce pak vzpomínky z první světové války. Po absolutoriu na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze jej náhoda přivedla k pedagogické činnosti

²⁹² KOLÁŘ, Josef. *Cesta k člověku. Rozhlasová práce*. 1947. č. 2, s. 76.

v měšťanské škole v Horní Bečvě a prohloubila tak dovednosti ve výchově dětí, o níž se zajímal od svého útlého mládí. Na těchto momentech lze dobře demonstrovat Kolářův celoživotní pozorný vztah ke svým studentům a později pak ke svým posluchačům. Jako školský učitel a také rozhlasový pracovník převážně zasahoval do formování dětské duše a charakteru mladého člověka. Stal se také vychovatelem celé řady rozhlasových žáků, mezi které patřili Karel Beba, Helena Vávrová či Šárka Myškovcová.

S tématem výchovy se pojí jeho první rozhlasová přednáška *Moc a meze výchovy*, kterou zmiňuji v kapitole *Budování autorského zázemí*. Již u tohoto prvního počínu pro rozhlas lze vyzorovat Kolářův inovativní přístup, co se týče výběru tématu přednášky.

V kapitolách, které se věnují samotné instituci Radiojournalu a týkající se převážně problematiky vysílání pro děti, akcentují, že v době Kolářova nástupu do ostravské pobočky bylo v Praze vysílání pro děti už zavedené. Nebylo však v programu dostatečně ustálené, protože bylo na počátku svého zrodu. Bavíme se o období pouhých deseti let, ve kterých rozhlasoví pracovníci všechna specifika a možnosti rozhlasu teprve objevovali. Od prvopočátku Kolářova působení u mikrofonu je patrný vliv Františka K. Zemana, jehož mentorský a zároveň přátelský přístup k jeho rozhlasové tvorbě měl zásadní dopad na pozdější podobu Kolářových příspěvků. S přibývajícím zkušenostmi se neváhal zaměřit na složitější rozhlasové útvary, kterými byla již zmíněná pásma. Dokonale pracoval se specifickými rozhlasovými prvky v kombinaci se svými vypravěčskými a pedagogickými dovednostmi. Příkladem může být jeho první přírodovědné pásmo *Jak vám thuče srdce*, ve kterém se nebál zpopularizovat obtížnou tematiku kardiologického charakteru, aniž by se dopustil zjednodušení či bagatelizování problematiky. Mimo to zde využil reportážních prvků, jež se v tomto případě dostaly do popředí.

Josef Kolář výrazně zasáhl také do oblasti reportáže, ačkoliv to nebyla jeho hlavní vyjadřovací forma a sloužila mu většinou jen jako nástroj projevu. V reportážích lze vyzorovat jeho důslednou koncepčnost v přípravě a improvizaci při zpracování společně se schopností pohotově reagovat na nová fakta a souvislosti. V pozdější tvorbě se staly reportážní postupy základním konstrukčním prvkem Kolářovy pásmové tvorby, přestože samotnou stylizovanou reportáž považoval za pouhou formu názorného demonstrování věcí, tudíž pro rozhlasovou edukaci nevhodnou.

Svébytným okruhem Kolářovy rozhlasové činnosti, na něž v diplomové práci poukazuji, je jeho schopnost organizátorské práce „skrze mikrofon.“ Například u náhodné akce *Darujte hračky chudým beskydským dětem* si Kolář uvědomil další možnosti rozhlasového média. Jeho účinnost nelze přisuzovat pouze dosahu rozhlasu, značnému množství rádiových přijímačů v domácnostech, ale rovněž formě, jakou Kolář k posluchačům promlouval. Z pouhé zmínky o nelehké sociální situaci dětí v podhůří Beskyd, jež Kolář pronesl docela nevědomky, vyvolal vlnu solidarity u řady posluchačů. Na základě reakcí se rozhodl tuto akci zorganizovat a záměrně ji rozvést v dalších promluvách. Kolář dokázal ve svém projevu v posluchači vzbudit přesvědčení, že si akce vyžaduje právě jeho pomoc.

V poslední kapitole *Kolářovo pražské období (1945–1983)* jsem zmínil nejzásadnější milníky Kolářova života a rozhlasové kariéry. Byť jsem se v této části práce snažil informace zestručnit a představit pouze ty nejzásadnější, je kapitola poměrně rozsáhlá. Přesto považuji za nezbytné všechny tyto informace zmínit, aby vznikl komplexní pohled na sledované období a jeho pozdější dopady. Za všechny bych zmínil MEVRO, které představuje syntézu a naplnění všech Kolářových zkušeností z pedagogického, rozhlasového a v neposlední řadě organizačního prostředí.

Zvoleným tématem diplomové práce jsem přijal výzvu podat první část ucelenější biografie Josefa Koláře za využití velkého množství neznámých a dosud nezveřejněných pramenů. Zároveň jsem chtěl přispět do rozhlasové historie a osvětlit některé momenty jeho života a tvorby. Za přínos práce lze považovat především hlubší rozpracování Kolářova takzvaného ostravského období, jež bylo nejdůležitější především v rovině utváření a formování jeho specifického rozhlasového rukopisu. Výklad jednotlivých ukázek Kolářovy tvorby a jeho počínání jsem zohlednil na základě vývoje rozhlasové instituce a především vývoje vysílání pro děti. Z tohoto důvodu jsou v práci obsaženy kapitoly přibližující vývoj tohoto média.

Přestože je Josef Kolář jako čelný představitel rozhlasové popularizace vědy a výchovy zařazován v přehledových publikacích, jeho život i tvorba nadále nabízejí mnoho různých badatelských příležitostí, jež překračují rámec předloženého textu. Kolářova rozsáhlá rozhlasová činnost po roce 1945 si také jistě zaslouží svou pozornost. Samotným okruhem pro budoucí badatele může být i Kolářovo působení na poli dětské literatury a spisovatelská dráha, jež má kořeny v jeho mnoha rozhlasových příspěvcích. Další bádání by tak mohlo přispět k hlubšímu

prozkoumání Kolářova vlivu v Praze nebo ke zdokumentování geneze Kolářových knižních publikací.

Na závěr bych rád shrnul celé dosavadní bádání v oblasti Kolářova života a jeho tvorby slovy Josefa Branžovského. *„Kdybychom hledali základní charakteristiku Kolářovy rozhlasové osobnosti, našli bychom stěží vhodnější než tu, která vyplývá z jeho původního povolání: Kolář je pedagog stejně výrazně, jako je Gel žurnalista–reportér.“*²⁹³

²⁹³ KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966, s. 20.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Archiv Českého rozhlasu, Archivní a programové fondy (APF)
Pozůstalost Josefa Koláře uložena v Archivu Českého rozhlasu
SOA v Litoměřicích – archivní odbor, Sbírká matrik Ústeckého kraje

Literatura

ANON. *Pokusná škola ve Zlíně*. Brno: Pokusná škola, 1932.

ANON. *Soupis zařízení sociální péče o mládež v republice československé*. Praha: Ministerstvo sociální péče, 1925.

ANON. Státní ceny 1947 Československému rozhlasu. *Náš rozhlas*. 1947, roč. 14, čís. 44, s. 5.

BARTÁK, Matěj. *Nový slovník cizích slov pro 21. století*. Vydání druhé. Praha: Plot, 2018. ISBN 978-80-7428-326-0.

BARTONÍČEK, Pavel. Zapomenuté osudy, zapomenuté události. In: *Slaný a Slánsko ve XX. století: sborník z historické konference*. Slaný: Knihovna Václava Štěcha, 2013, s. 195. ISBN 978-80-905346-1-2.

BEČKA, Josef Václav. *Česká stylistika*. 1. vyd. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0020-8.

BEDNAŘÍK, P., J. JIRÁK, B. KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých medií: Od počátků do současnosti*. Praha, 2011. ISBN 978-80-247-3028-8.

BEDNÁŘOVÁ, Aneta. *Brněnská rozhlasová škola a její vztah k pražskému ústředí Radiojournalu*. Brno, 2012. Diplomová práce. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Pavel Večeřa.

BERTAUX, Daniel. *Le récit de vie*. Paris: Armand Colin, 2005. ISBN 10:2200601611.

BĚHAL, Rostislav: *Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu*. Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, Praha, 1996. ISBN 80-238-0493-6.

BOURDIEU, Pierre. L'illusion. In: *Raisons Pratiques. Sur la théorie de l'action*. Paris: Seuil, 1994, s. 81-89.

ČÁBELOVÁ, Lenka. *Radiojournal: rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923-1939*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0624-0.

ČERNUŠÁK, G., B. ŠTĚDRŇ, Z. NOVÁČEK. *Československý hudební slovník osob a institucí, Sv. 2: M-Ž*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965.

DISMAN, Miloslav. *Československý rozhlas v boji*. V Praze: Československý rozhlas, 1946.

DISMAN, Miloslav. *Hovoří Praha: vzpomínky na revoluční květnové dny 1945 v rozhlase*. Praha: Svoboda, 1975.

DISMAN, Miloslav. *Kapitoly z dějin Čs. rozhlasu VII. Pracovníci čs. Rozhlasu ve službách květnové revoluce*. Praha: Studijní oddělení Čs. rozhlasu, 1968.

DISMAN, Miloslav. *Příspěvek k vzniku a vývoji školského rozhlasu (1924–1939)*. Výzkumné oddělení Českého rozhlasu. Praha, 1978.

DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7.

HANOUSKOVÁ, Aneta. *Historie Československého rozhlasu Hradec Králové (1945-1988)*. Olomouc, 2018. Bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého. Vedoucí práce Jan Stejskal.

HORÁK, Pavel et al. *České, slovenské a československé dějiny 20. století*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2012. ISBN 978-80-7405-391-7.

HRUBEŠOVÁ, Kristýna. *Dramaturgie dětského rozhlasu*. Hradec Králové, 2016. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové. Vedoucí práce Ilona Dvořáková.

CHURANĚ, Milan et al. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Díl 2, N - Ž. 2. rozš. vyd. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-64-8.

JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 8086762009.

JEŠUTOVÁ, Eva et al. *99 významných uměleckých osobností rozhlasu: čeští tvůrci slovesných pořadů*. Vyd. 1. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 2008. ISBN 978-80-254-1703-4.

JEŠUTOVÁ, Eva. *99 významných tvůrců rozhlasových dokumentů*. Praha: Radioservis, 2013. ISBN 978-80-87530-31-3.

JEŽEK, Vladimír. *Voláme všechny: Čs. revoluční vysílač na vlně 415,5 metru ve dnech 5.–9. května 1945*. Praha: NPL, 1966.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-027-6.

KLÍR, Jiří. *Publicistická činnost Dr. Josefa Koláře*. Praha, 1969. Diplomová práce. Fakulta sociálních věd a publicistiky Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Vladimír Kovářík.

KOLÁŘ, Josef. Cesta k člověku. *Rozhlasová práce*. 1947. č. 2, s. 74-81.

KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem: sborník rozhlasových pásem Josefa Koláře*. Praha: Studijní oddělení Československého rozhlasu, 1966.

KONČELÍK, Jakub, P. VEČEŘA, P. ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.

KONÍČEK, Karel. *Ve službách československého rozhlasu v prvních pěti letech 1923-28*. V Praze: Orbis, 1948.

KOTOUČOVÁ, Ditta. *Specifika rozhlasového vysílání pro děti se zvláštním zřetelem na období vysílání Rádia Junior*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Josef Maršík.

KŘÍŽOVÁ, Barbora. *Slovesná dramatická tvorba v programu Radiojournalu Moravská Ostrava v letech 1929–1936*. Olomouc, 2015. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého. Vedoucí práce Tatjana Lazorčáková.

LOMSKÁ, Myslena. Bibliografie rozhlasových dramatických prací J. Koláře. (Pásmo, hry, stylizované rozhovory a reportáže). In: KOLÁŘ, Josef a Josef BRANŽOVSKÝ. *Cesta s člověkem. Sborník rozhlasových pásem dr. Josefa Koláře*. Praha: Studijní odd. Čs. rozhlasu, 1966, s. 242-282.

MÁLKOVÁ, Iva a Svatava URBANOVÁ. *Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945-2000)*. Olomouc: Votobia, 2001. ISBN 80-7042-597-0.

MRÁZEK, Daniel. *Československý rozhlas ve 20. a 30. letech 20. století*. Praha, 2010. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Jiří Pokorný.

NĚMEČEK, Jan et al. *Kapitoly z osvobození Československa 1945*. Vydání první. Praha: Academia, 2017. 1938-1953; svazek 7. ISBN 978-80-200-2781-8.

OPELÍK, J., V. FORST, L. MERHAUT. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985.

PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu: (1923-1993)*. Praha: Český rozhlas, 1993. ISBN 80-238-2754-5.

PATZAKOVÁ-JANDOVÁ, Anna. *Prvních deset let československého rozhlasu*. Praha: Radiojournal, 1935.

POKORA, Miloš. *Jan Kühn a trvalý otisk jeho sborů v hudebním dění*. V Praze: Akademie múzických umění v Praze v Nakladatelství AMU ve spolupráci s Kühnovým dětským sborem, 2017. ISBN 978-80-7331-456-9.

POSPÍŠIL, Vladimír. *Lékař a tuberkulóza*. Praha: Fr. Borový, 1945.

ŘÍMAN, Josef. *Malá československá encyklopedie. Sv. 4, M-Pol*. Praha: Academia, 1986.

STRMISKA, Zdeněk. *Srovnání předválečného a válečného období na vlnách československého rozhlasu*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Jaroslav Vaculík.

SUK, Pavel: *Protektorátní časopisy a přílohy denních listů pro děti a mládež jako nástroj nacistické propagandy*. Praha, 2014. Disertační práce. Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Barbara Köpplová.

SVOBODA, Eduard. *Výchova rozhlasem. Radiojournal: list Československého rozhlasu: Věstník Radiojournalu, společnosti s r.o., 1925, roč. III, č. 6.*

SVOBODA, Eduard. *Výchova mládeže radiem. Radiojournal: list Československého rozhlasu: Věstník Radiojournalu, společnosti s r.o., 1926, roč. IV, č. 26.*

ŠTĚDRŇ, B., Z. NOVÁČEK, G. ČERNUŠÁK. *Československý hudební slovník osob a institucí, Sv. 1: A-L*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963.

TENČÍK, František. *Josef Věromír Pleva*. Praha: Albatros, 1979.

TLAPÁK, Rudolf. *Desetileté jubileum kulturní práce na Ostravsku. Černá země. 1929-30, roč. VI, s. 6-8.*

TRATINA, Václav. *Velký slovník osobností vědy a kultury příbramského regionu: (1945 až současnost)*. Příbram: Knihovna Jana Drdy, 2001. ISBN 80-86240-44-4.

TRUBAČOVÁ, Lenka. *Vývoj rozhlasového vysílání jako kulturní změna*. Praha, 2012. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Ondřej Hubáček.

TRUBAČOVÁ, Lenka. *Československý (český) rozhlas a kulturní inovace*. Praha, 2013. Rigorózní práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

VOKURKA, Martin a Jan HUGO. *Kapesní slovník medicíny: výkladový slovník lékařských termínů pro širokou veřejnost*. Praha: Maxdorf, 2005. ISBN 80-7345-053-4.

ZEMAN, František K. Dr. Josef Kolář 60. *Rozhlasová práce*. 1965, č. 4, s. 71.

Internetové zdroje

Biografický slovník českých zemí: CMÍRAL Adolf 12. 4. 1882 – 17. 9. 1963 [online]. Historický ústav Akademie věd, © 2021 [cit. 10.4.2021]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/CM%C3%8DRAL_Adolf_12.4.1882-17.9.1963

Branný zákon republiky Československé ze dne 19. 3. 1920 [online]. Epravo.cz, ©2020 [cit. 17.5.2020]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1774&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.

Důvodová zpráva Národního shromáždění Československé socialistické republiky 1964–1968 [online]. Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, ©2020 [cit. 16.5.2020]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1964ns/tisky/t0070_03.htm.

Jaroslav Závada [online]. ÚTRL FF UK a KAA FF MU, ©2020 [cit. 18.5.2020]. Dostupné z: https://www.databaze-prekladu.cz/prekladatel/_000003301.

Liga lesní moudrosti [online]. © Pavel Spálený [cit. 15.5.2020]. Dostupné z: https://www.woodcraft.cz/index.php?right=infostudna_napsali&sid=&cl=ped_set_onova_woodcraftu&odd=woodcraft&page=6.

Od Radio-Journalu k Týdeníku Rozhlas [online]. Český rozhlas, © 1997-2021 [cit. 1.4.2021]. Dostupné z: <https://program.rozhlas.cz/od-radio-journalu-k-tydeniku-rozhlas-7612879>.

První hlasatelky pražského Radiojournalu [online]. Český rozhlas, © 1997-2021 [cit. 4.4.2021]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/prvni-hlasatelky-prazskeho-radiojournalu-7985165>.

Ústavní dekret presidenta republiky o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné [online]. Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, ©2020 [cit. 16.5.2020] Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=1&r=1945>.

Seznam zkratek

ČSAV – Československá akademie věd

ČSRV – Československý rozhlasový výbor

ČTK – Československá tisková kancelář

DRDS – Dismanův rozhlasový dětský soubor

FON – Fakulta osvěty a novinářství

FSVP – Fakulta sociálních věd a publicistiky

HRDM – Hlavní redakce vysílání pro děti a mládež

ION – Institut osvěty a novinářství (Univerzity Karlovy)

KSČ – Komunistická strana Československa

MEVRO – Mezinárodní výstava rozhlasu

MŠANO – Ministerstvo školství a národní osvěty

MŠAO – Ministerstvo školství a osvěty

NOUZ – Národní odborová ústředna zaměstnanecká

ROH – Revoluční odborové hnutí

RRG – Reichsrundfunkgesellschaft

RSŠ – Rok stranického školení

ÚV ČSM – Ústřední výbor Československého svazu mládeže

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

NÁZEV:

Josef Kolář a jeho rozhlasové působení v letech 1932–1945

AUTOR:

Bc. Jan Lutera

KATEDRA:

Katedra divadelních a filmových studií

VEDOUcí PRÁCE:

doc. Mgr. Andrea Hanáčková, Ph.D.

ABSTRAKT:

Diplomová práce reflektuje životní osudy a tvorbu pedagoga, rozhlasového pracovníka Josefa Koláře (1905–1983), jenž byl neúnavným popularizátorem vědy a propagátorem vzdělávací funkce rozhlasu především v meziválečném období. Práce si klade za cíl zmapovat a popsat životní i profesní dráhu Josefa Koláře mezi lety 1932–1945. Rovněž poukázat na jednotlivých příkladech Kolářových rozhlasových děl, jak jeho tvorba formovala podobu tehdejšího vysílání. Podrobně se také zabývá institucionálními dějinami Československého rozhlasu s užším zaměřením na jeho vzdělávací funkci, jejíž formu Kolář ovlivnil. Hlavním pilířem textu je heuristická práce s archivními dokumenty Kolářovy pozůstalosti, jež je uložena v Archivu Českého rozhlasu v Praze.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Josef Kolář, Československý rozhlas, Archiv Českého rozhlasu, Moravská Ostrava, Praha, rozhlasové vysílání, pedagog

TITLE:

Josef Kolář and his work in broadcasting in 1932–1945

AUTHOR:

Bc. Jan Lutera

DEPARTMENT:

The Department of Theatre, and Film Studies

SUPERVISOR:

doc. Mgr. Andrea Hanáčková, Ph.D.

ABSTRACT:

The diploma thesis reflects life and work of the pedagogue and radio worker Josef Kolář (1905–1983), who tirelessly popularised science and promoted the educational function of radio, especially in the interwar period. The thesis aims to describe the life and professional career of Josef Kolář between 1932-1945. Using specific examples of Kolář's radio works it also explores his influence on the general character of the broadcast at the time. The thesis deals in detail with the institutional history of The Czechoslovak Radio with a closer focus on its educational function, a direct influence of Kolář's work. The main pillar of the text is heuristic work with archival documents of Kolář's legacy, which is stored in The Archives of The Czech Radio in Prague.

KEYWORDS:

Josef Kolář, The Czechoslovak Radio, The Archives of The Czech Radio, Moravian Ostrava, Prague, radio broadcasting, pedagogue